

**TÜRKİYE’DE KUYUMCULUK SEKTÖRÜNDE ÇALIŞMA KOŞULLARI
(İSTANBUL KAPALIÇARŞI ÖRNEĞİNDE)**

Şuayp KAYA

**Cumhuriyet Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü**

Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı Çalışma Ekonomisi Bilim Dalı İçin Öngördüğü

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Olarak hazırlanmıştır.

Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Handan KUMAŞ

SİVAS
Haziran–2006

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Şuayp KAYA tarafından yapılan bu çalışma jürimiz tarafından Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı / Çalışma Ekonomisi Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Yrd. Doç. Dr. Handan KUMAŞ

Üye: Yrd. Doç. Dr. Mehmet ASLAN

Üye: Yrd. Doç. Dr. Recep MAKAS

Onay

Yukarıda imzaların, adıgeçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.
26/06/2006

Doç. Dr. Nevzat GÜLDİKEN
Enstitü Müdürü

ÖZET

Üretim süreci, yöntemi, araçları ve girdilerinin değişim gösterdiği günümüzde, bazı ürün ve hammadde daha öncelikli ve önemli duruma gelmiştir. Kıymetli madenlere sahip olan ülkeler, ihracat ve ithalatta rekabet edebilme ve ticaret hacmini artırma konusunda avantajlı duruma gelmişlerdir. Türkiye açısından da öncelikli bir paya sahip olan kuyumculuk sektörü tüm Dünya’da hızla gelişmektedir. Türkiye altın ithalatında Dünya sıralamasında beşinci sırada yer alırken, altın takı tasarımı ikinci sıradadır. Söz konusu veriler, Türkiye’de sektörün kapasitesi ve genişleme potansiyelini gösterme açısından gösterge olarak değerlendirilebilir. Bu noktada, kuyumculuk sektörünün gelişimi ve istihdam yapılanmasının ayrıntılı biçimde incelenmesi gereği de ortaya çıkmaktadır. İstihdam yapılanmasında çalışma koşulları da belirleyici bir faktör olmaktadır.

Bu çalışmada, kuyumculuk sektörü imalat işletmelerinde çalışanların çalışma koşulları incelenmeye çalışılmıştır. Tez çalışması teorik ve uygulamadan oluşan üç bölümü içermektedir:

Araştırmanın birinci bölümünde; kavramsal tanımlamalara yer verilerek, kıymetli maden sektörü içerisinde yer alan kurum ve kuruluşlar ile sektörün işleyiş yapısı, finans araçları ve Türk kuyumculuk sektörünün tarihsel gelişim süreci dönemler halinde anlatılmıştır.

Küresel boyutta kıymetli maden sektöründe üretim ve Türkiye’de istihdam yapılanması başlıklı ikinci bölümde, kıymetli maden sektöründe üretimin küresel boyutu, kıymetli madenlere yönelik yatırım harcamaları, fiyatlar ve arz-talep dengesi ile Türkiye’de kıymetli maden üretimi ve istihdamın genel görünümü hakkında açıklamalar yapılmıştır.

Çalışma yaşamında bölünemez ‘kamusal bir mal’ olan çalışma koşulları, araştırmanın üçüncü bölümünü oluşturmaktadır. Uygulama bölümünü oluşturan üçüncü bölümde, İstanbul Kapalıçarşı Kuyumculuk sektörü imalat atölyelerinde işçi ve işverenlerden oluşan çalışanlara yönelik anket çalışmasının sonuçları irdelenmiştir.

Çalışmanın temel hipotezi, İstanbul Kapalıçarşı örneğinde kuyumculuk sektörü imalat işletmelerinde çalışanların çalışma koşullarının, fiziksel, psiko-sosyal, hukuki ve iş organizasyonu, insan kaynakları yönetimi açısından yasa, yönetmelik ve psiko-sosyal koşullara uygun olup olmadığının tespit edilmesinden oluşmuştur.

SUMMARY

Some product and staple goods have become to a more important and to a priority position nowadays where the production process, methods, equipment and input have been showing changes. The countries that own valuable mines are now more advantageous to compete with other countries. Jewellery sector which also has a priority position for Turkey is developing rapidly in the world. Turkey is in the fifth position at gold export, while it is in the second place at jewellery design. These input can be evaluated as an indication of Turkey's Jewellery sectors capacity and the extend potential. At this point it also indicates the importance of the observation of employment structure. Conditions of employment also is a factor in employment conditions of the people working in jewellery sectors are observed. The thesis study contains three parts that is combined from the theory and appliance. In the first part of the research conceptual definition have been explained, valuable mine firms and organizations that are included in the valuable mine and have they check out, the finance appliance and Turkish jewellery sectors historical development in periods has been told in the second part under the heading of the global dimension in the valuable mine sector product and the employment structure in Turkey, the production the global dimension at mine sectors, the investment spending towards valuable mines, the prices and the supply, the demand balance, the production and the employment in Turkey has been declared. The third part is consisted of business conditions. In this part the poll given to the people included at Istanbul Bazaar jewellery sector's production business, have an acceptable working conditions, physical, juridical, business organization according to human resources management.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET.....	I
SUMMARY.....	III
İÇİNDEKİLER.....	IV
KISALTMALAR.....	X
TABLolar LİSTESİ.....	XII
ŞEKİLLER ve GRAFİKLER LİSTESİ.....	XIX
GİRİŞ.....	XX

BİRİNCİ BÖLÜM

SEKTÖR KAVRAMI, TÜRLERİ ve TÜRK KUYUMCULUK SEKTÖRÜNÜN TARİHSEL GELİŞİMİ

I. SEKTÖR KAVRAMI.....	1
II. SEKTÖR TÜRLERİ.....	2
A. Girişimcinin Niteliğine Göre.....	2
1. Kamu Sektörü.....	3
2. Özel Sektör.....	4
B. Üretim Niteliğine (İktisadi Faaliyet Sınıflaması) Göre.....	4
C. İstihdam Niteliğine Göre.....	6
1. Formel Sektör.....	7
2. Enformel Sektör.....	7
3. Üçüncül ve Üçüncü Sektör.....	8
D. Üretim Faaliyetlerinin Ulusal ve Uluslararası Pazar Niteliğine Göre.....	8
1. Ulusal (Yurtiçi) Sektör.....	9
2. Uluslararası (Yurtdışı) Sektör.....	9
III. KIYMETLİ MADEN SEKTÖRÜ KAVRAMI ve ÇEŞİTLERİ	10
A. Kavram Olarak Kıymetli Maden Sektörü.....	11
B. Kıymetli Madenler.....	11
1. Altın Kavramı ve Kimyasal Özellikler.....	12

	Sayfa
a. Kimyasal Özellikleri.....	12
b. Altının Tarihsel Süreci	14
c. Ekonomik Kapsamı ve Kullanım Alanı.....	15
2. Gümüş Kavramı ve Kimyasal Özellikler.....	18
a. Kimyasal Özellikleri.....	18
b. Gümüşün Tarihsel Süreci	18
c. Ekonomik Kapsamı ve Kullanım Alanı.....	19
3. Platin Kavramı ve Ekonomik Alanı.....	19
4. Kıymetli ve Yarı Kıymetli Taşlar.....	20
a. Yarı Kıymetli Taşların Özellikleri ve Türleri.....	20
b. Ekonomide Kullanım Alanı.....	21
IV. KIYMETLİ MÜCEVHERAT SEKTÖRÜ KAVRAMI.....	22
A. Türkiye’de Kıymetli Maden Sektöründen, Mücevherat ve Kuyumculuk Sektörüne Geçiş Süreci.....	22
B. Kıymetli Maden, Mücevherat ve Kuyumculuk Sektörü Araçları.....	23
1. Darphane.....	24
2. İAB.....	24
3. İKO.....	26
4. İAR.....	27
5. İMMİB.....	27
6. DAK.....	28
V. KUYUMCULUK SEKTÖRÜ KAVRAMI ve ÇEŞİTLERİ.....	29
A. Kuyumculuk.....	30
B. Sarraflık.....	30
C. Çantacılık.....	31
VI. KUYUMCULUK SEKTÖRÜNÜN TARİHSEL GELİŞİMİ.....	31
A. Dünya’daki Gelişim Süreci.....	31
B. Türkiye’deki Gelişim Süreci.....	32
1. Cumhuriyet Öncesi Gelişim Süreci.....	33
2. Cumhuriyet Sonrası Gelişim Süreci.....	33

	Sayfa
VII. KUYUMCULUK SEKTÖRÜNÜN İŞLEYİŞ YAPISI.....	34
A. Altın Ticareti ve İmalat Sektörü.....	35
B. Gümüş Ticareti ve İmalat Sektörü.....	36
C. Platin Ticareti ve İmalat Sektörü.....	37
D. Yarı Kıymetli Taşlar Ticareti ve İmalat Sektörü.....	37
VIII. KIYMETLİ MADEN SEKTÖRÜ ÜRETİM TEKNOLOJİLERİ.....	37
A. Altının Doğada Bulunuşu.....	38
B. Altının Üretiminde Kullanılan Teknikler ve Karşılaşılan Sorunlar.....	38
1. Amalgam Tekniği.....	39
2. Siyanür Tekniği.....	40
C. Çevre Kirlenmesi ve Üretim Teknikleri.....	41
D. Türkiye’de Kullanılan Teknikler.....	42
IX. KIYMETLİ MADEN ve KUYUMCULUK SEKTÖRÜ FİNANS ARAÇLARI	42
A. Kıymetli Madenler Yatırım Fonları.....	43
B. Altın, Gümüş ve Platine Dayalı Bonolar.....	45
C. Kıymetli Madenler Piyasasının İşleyiş Yapısı.....	45
1. Piyasanın Açılışı.....	46
2. Piyasaya Üyelik.....	46
3. Takas İşlemleri.....	48
4. Teminat Türleri ve Teminat Olarak Kabul Edilen Kıymetler.....	48
5. Piyasaya Yönelik Projeler.....	49
a. İAB Gram Altın Projesi.....	49
b. Altın Biriktirme Hesapları.....	50
c. İAB Efektif Piyasası Projesi.....	51
d. İAB İşleyiş Yapısı.....	51

İKİNCİ BÖLÜM
KÜRESEL BOYUTTA KIYMETLİ MADEN SEKTÖRÜNDE ÜRETİM
ve TÜRKİYE’DE İSTİHDAM YAPILANMASI

	Sayfa
I. KIYMETLİ MADEN SEKTÖRÜ ÜRETİMİNİN KÜRESEL BOYUTU.....	54
A. Dünya’da Altın Rezervleri.....	54
B. Bölgesel Ölçekte Altın Üretimi.....	56
1. Amerika.....	57
2. Avrupa.....	58
3. Ortadoğu.....	58
4. Uzakdoğu Asya.....	59
5. Afrika.....	59
II. KIYMETLİ MADENLERE YÖNELİK YATIRIM HARCAMALARI, FİYATLAR ve ARZ-TALEP DENGESİ.....	60
III. TÜRKİYE’DE KIYMETLİ MADEN ÜRETİMİ.....	64
IV. TÜRKİYE’DE MADEN SEKTÖRÜNDE KIYMETLİ MADEN OLARAK ALTIN ve GÜMÜŞ ÜRETİMİ.....	65
A. Altın Rezervleri ve Üretim.....	65
B. Gümüş Rezervleri ve Üretim.....	67
V. KIYMETLİ MADEN SEKTÖRÜNDE ALTIN BAKACILIĞI ve SERBEST PİYASA UYGULAMALARI.....	68
VI. TÜRKİYE’DE KIYMETLİ MADEN SEKTÖRÜNDE DIŞ TİCARET ve YABANCI SERMAYE.....	71
VII. TÜRKİYE’DE KIYMETLİ MADEN (KUYUMCULUK) SEKTÖRÜNDE İSTİHDAMIN GENEL GÖRÜNÜMÜ.....	73
A. Türkiye’de Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler (KOBİ) Açısından İstihdam Yapılanması.....	74
B. Kuyumculuk Üretim Potansiyelinin Diğer Sektörlere Sağladığı İstihdam Yapılanması.....	74

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
İSTANBUL KAPALIÇARŞI ÖRNEKLEMİNDE KUYUMCULUK
İMALAT İŞLETMELERİ ÇALIŞMA KOŞULLARI

	Sayfa
I. ÇALIŞMA KAVRAMI ve BOYUTLARI.....	76
A. Çalışma ve Çalışma Hayatı Kavramı.....	76
B. İşgücü Kavramı.....	77
II. ÇALIŞMA KOŞULLARI KAVRAMI.....	78
A. Çalışma Koşulları Kapsamı ve Çevresi.....	78
B. Çalışma Koşullarının Hukuki Kapsamı.....	79
1. Ulusal Mevzuat.....	79
2. Uluslararası Mevzuat.....	80
III. İSTANBUL İLİNİN EKONOMİK BOYUTU ve ÖZELLİKLERİ.....	82
A. Nüfus Yapısı.....	83
B. Genel İstihdam Yapısı.....	84
IV. SEKTÖREL YAPI, KUYUMCULUK SEKTÖRÜNÜN YERİ ve ÖNEMİ.....	87
V. İSTANBUL KAPALIÇARŞI KUYUMCULUK SEKTÖRÜ İMALAT	
İŞLETMELERİNDE YAPILAN ALAN ARAŞTIRMASI.....	87
A. Araştırmanın Kapsam ve İçeriği.....	87
1. Araştırmanın Amacı.....	87
2. Araştırmanın Materyal ve Metodu.....	88
3. Araştırmanın Evreni.....	88
4. Verilerin Analizi.....	90
5. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	90
B. Araştırmada Kullanılan Ölçeğin Güvenilirlik Analizleri İle İşçi ve İşveren	
Anketlerinin Güvenilirlik Analizleri.....	91
C. Araştırmanın Hipotezleri.....	91
VI. ARAŞTIRMA BULGULARI.....	92
A. Çalışanlara Yönelik Bulgular: Frekans Dağılımı (Frekans Analizi)	
Sonuçları.....	92

	Sayfa
1. Demografik Sosyal Özellikler.....	92
2. Fiziksel Çalışma Koşulları.....	96
3. Psiko-Sosyal Koşullar.....	102
4. İş Organizasyonu ve Hukuksal Çevre.....	104
5. İnsan Kaynakları Yönetimi.....	107
6. Diğer Sorular.....	109
B Ki-Kare Analizi Sonuçları.....	111
1. Cinsiyete Faktörü Ki-Kare Analizleri	111
2. Yaş Faktörü Ki-Kare Analizleri.....	113
3. Eğitim Durumları Ki-Kare Analizleri.....	123
4. Medeni Durumları Ki-Kare Analizleri.....	131
5. Ücret Düzeyleri Ki-Kare Analizleri.....	136
6. Statüleri Ki-Kare Analizleri	145
7. Toplam Kıdem Süreleri Ki-Kare Analizleri.....	150
C. İşverenlere Yönelik Bulgular Frekans Dağılımı (Frekans Analizi)	
Sonuçları.....	154
1. Demografik Sosyal Özellikler.....	154
2. Fiziksel Çalışma Koşulları.....	157
3. Psiko-Sosyal Koşullar.....	159
4. İş Organizasyonu ve Hukuksal Çevre.....	160
5. İnsan Kaynakları Yönetimi.....	162
6. Diğer Sorular.....	164
SONUÇ ve DEĞERLENDİRME.....	166
KAYNAKÇA.....	172
İNTERNET ve DİĞER KAYNAKLAR.....	177
EKLER.....	180
EK 1. ANKET FORMU.....	180
EK 2. ANKET FORMU.....	186
EK 3. TCMB Tarafından Hazırlanan Sektörel Dağılım.....	191

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
DAK	: Dünya Altın Konseyi (World Gold Council)
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
ECB	: Avrupa Merkez Bankası (European Central Bank)
EMI	: Avrupa Para Enstitüsü (European Monetary Institute)
FED	: Amerika Merkez Bankası (Federal Reserve Bank)
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
GSYH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
IBRD	:Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası ‘Dünya Bankası’ (International Bank For Reconstruction and Development)
ILO	: Uluslararası Çalışma Örgütü (International Labour Organization)
IMF	: Uluslararası Para Fonu (International Monetary Found)
İAB	: İstanbul Altın Borsası
İAR	: İstanbul Altın Rafinerisi
İK	: İş Kanunu
İKO	: İstanbul Kuyumcular Odası
İBB	: İstanbul Büyükşehir Belediyesi
İMMİB	: İstanbul Maden ve Metaller İhracatçı Birlikleri
JMO	: Jeoloji Mühendisleri Odası
KOBİ	: Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler

KOSGEB	: Küçük ve Orta Büyüklükteki Sanayileri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
Mad.	: Madde
MG	: Milli Gelir
MTA	: Maden Tetkik Arama Kurumu
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
SPK	: Serbest Piyasa Kurulu
TCMB	: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası
Vb.	: ve benzeri
YTL	: Yeni Türk Lirası

TABLOLAR LİSTESİ

	Sayfa
Tablo 1: Tüm Sektörler ve İmalat Sanayi Alt Sektörlerinin Dağılımı.....	5
Tablo 2: İstihdamın Tüm Sektörler ve İmalat Sanayi Alt Sektörleri İtibari İle Dağılımı.....	6
Tablo 3: Altın Ayarı ve Milyemi.....	13
Tablo 4: 2002–2003 Yılları İtibari ile Dünya Altın Rezervleri.....	56
Tablo 5: 1989–1998 Yılları İtibari İle Dünya Altın Arz-Talep Dengesi.....	63
Tablo 6: 2004 Yılı İtibari İle Türkiye’nin Bilinen Altın Rezervleri.....	67
Tablo 7: 2004 Yılı İtibari İle Üretime Hazır Hale Getirilmiş Altın Rezervleri.....	68
Tablo 8: 2004 Yılı İtibari İle Üretime Hazır Hale Getirilmiş Gümüş Rezervleri	69
Tablo 9: 2003–2004 Yılları İtibari İle Karşılaştırmalı Türkiye Altın İthalatı.....	74
Tablo 10: İstanbul Nüfusunun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri.....	83
Tablo 11: 2004 Yılı İtibari İle İstanbul İlinin Türkiye Ekonomisindeki Yeri.....	84
Tablo 12: Türkiye ve İstanbul’da İmalat Sektörünün Görünümü (2000 Yılı).....	85
Tablo 13: Türkiye ve İstanbul’da İmalat Sektöründe İstihdam (2000 Yılı).....	86
Tablo 14: Cinsiyet Durumları.....	92

	Sayfa
Tablo 15: Yaş Dağılımı.....	93
Tablo 16: Bireylerin Eğitim Düzeyleri.....	94
Tablo 17: Bireylerin İşyerindeki Statüleri.....	94
Tablo 18: Bireylerin Aylık Ücretleri.....	95
Tablo 19: Bireylerin Günlük Çalışma Süreleri.....	96
Tablo 20: Günlük Fazla Mesai Süreleri.....	97
Tablo 21: Sosyal Güvenlik Sistemine Kayıtlılık Durumları.....	98
Tablo 22: İş Kazası Geçirme Durumları.....	98
Tablo 23: Meslek Hastalığına Yakalanma Durumları.....	99
Tablo 24: Çalışanların Yıllık Ücretli İzin Kullanma Durumları.....	99
Tablo 25: Bireylerin Yıllık Ücretli İzin Sürelerinin Artırılmasına İlişkin Görüşleri..	100
Tablo 26: Bireylerin Çalışma Ortamının Teknik Yeterliliği İlişkin Görüşleri.....	101
Tablo 27: Bireylerin Çalışma Ortamının Koruyucu ve Önleyici Koşullarına İlişkin Görüşleri.....	102
Tablo 28: Bireylerin Fiziksel Şiddete Maruz Kalma Durumları.....	103
Tablo 29: Bireylerin Sözel Şiddete Maruz Kalma Durumları.....	103

	Sayfa
Tablo 30: Örgütlenme Durumları.....	104
Tablo 31: Sendikal Haklar ve Toplu İş Sözleşmesi Yapabilme Durumları.....	105
Tablo 32: Ücretlerin Yeterliliğine İlişkin Görüşleri.....	106
Tablo 33: Yasal Haklarına İlişkin Bilgi Durumları.....	107
Tablo 34: Karar Alma Sürecine İlişkin Görüşler.....	108
Tablo 35: Çalışanlar Arasında İşbirliği ve Dayanışmaya İlişkin Görüşleri.....	108
Tablo 36: Çalışanların İşinden Memnuniyetleri.....	109
Tablo 37: Çalışanların Mesleğin Sorunlarına Yönelik Tespitleri.....	110
Tablo 38: Cinsiyet Faktörü İle Sosyal Güvenlik Kurumuna Kayıtlılık Çapraz Tablosu.....	112
Tablo 39: Cinsiyet Faktörü ve Yıllık Ücretli İzin Hakkı Çapraz Tablosu	113
Tablo 40: Yaş Faktörü ve Günlük İş Saati Yüğü Çapraz Tablosu.....	114
Tablo 41: Yaş Faktörü ve Günlük Fazla Mesai Süresi Çapraz Tablosu.....	115
Tablo 42: Yaş Faktörü ve Sosyal Güvenlik Kayıtlılık Durumu Çapraz.....	116
Tablo 43: Yaş Faktörü ve Yıllık Ücretli İzin Kullanma Hakkı Çapraz Tablosu.....	117
Tablo 44: Yaş Faktörü ve İşletmenin Teknik Donanım Yeterliliği Çapraz Tablosu..	118

	Sayfa
Tablo 45: Yaş Faktörü ve Sözel Şiddet Çapraz Tablosu.....	119
Tablo 46: Yaş Faktörü ve Sektörün Örgütlenme Yapısı Hakkında Bilgi Sahibi Olma Faktörü Çapraz Tablosu.....	120
Tablo 47: Yaş Faktörü ve Teknolojik İlerlemelerin Yeterince Uygulanması Faktörü Çapraz Tablosu.....	121
Tablo 48: Yaş Faktörü ve Fiziksel Şiddete İlişkin Yasal Prosedür Faktörü Çapraz Tablosu.....	122
Tablo 49: Yaş Faktörü İle Meslek Hastalığı Çapraz Tablosu.....	123
Tablo 50: Eğitim Faktörü ve Yıllık Ücretli İzin Kullanma Hakkı Çapraz Tablosu....	124
Tablo 51: Eğitim Faktörü ve İşletmenin Teknik Donanım Yeterliliği Durumu Çapraz Tablosu.....	125
Tablo 52: Eğitim Faktörü ve İş Sağlığı ve Güvenliği Koşulları Yeterliliği Çapraz Tablosu.....	126
Tablo 53: Eğitim Faktörü ve Performansa Dayalı Ücret Sistemine İlişkin Görüşlerin Çapraz Tablosu.....	127
Tablo 54: Eğitim Faktörü ve Alınan Kararlarda Eleştiri Beklenti ve İsteklere Önem Verilme Durumu Çapraz Tablosu.....	128
Tablo 55: Eğitim Faktörü ve Çalışanlar Arası Dayanışma ve İşbirliği Durumu Çapraz Tablosu.....	129
Tablo 56: Eğitim Faktörü ve Bağımsız Hareket Edebilme Durumu Çapraz Tablosu	130
Tablo 57: Eğitim Faktörü ve İşletmenin Teknik İlerlemelere Uyum Sağlama Durumu Çapraz Tablosu.....	131
Tablo 58: Medeni Durum Faktörü ve Sosyal Güvenlik Kurumlarına Kayıtlılık Durumu Çapraz Tablosu.....	132
Tablo 59: Medeni Durum ve Yıllık Ücretli İzin Kullanma Hakkı Çapraz Tablosu....	132

Tablo 60: Medeni Durum ve İşletmelerde Alınan Kararlarda Eleştiri Beklenti ve İsteklere Önem Verilme Durumu Çapraz Tablosu.....	133
Tablo 61: Medeni Durum ve Sektörün Örgütlenme Yapısı Hakkında Bilgi Sahibi Olma Durumu Çapraz Tablosu.....	134
Tablo 62: Medeni Durum ve Fiziksel Şiddete Maruz Kalındığında Başvurulacak Yasal Prosedür Hakkında Bilgi sahibi Olma Durumu.....	135
Tablo 63: Medeni Durum ve Meslek Hastalığına İlişkin Yasal Prosedür Faktörü Çapraz Tablosu.....	136
Tablo 64: Ücret Faktörü ve Günlük İş Saati Yüğü Çapraz Tablosu.....	137
Tablo 65: Ücret Faktörü ve Günlük Fazla Mesai Süresi Çapraz Tablosu.....	138
Tablo 66: Ücret Faktörü ve Sosyal Güvenlik Kurumuna Kayıtlılık Durumu Çapraz Tablosu.....	139
Tablo 67: Ücret Faktörü ve İş Kazası Çapraz Tablosu.....	140
Tablo 68: Ücret Faktörü ve Yıllık Ücretli İzin Hakkı Çapraz Tablosu.....	141
Tablo 69: Ücret Faktörü ve Yıllık Ücretli İzin Süresine İlişkin Görüşler Çapraz Tablosu.....	142
Tablo 70: Ücret Faktörü ve İşletmenin Teknik Donanım Yeterliliği Çapraz Tablosu	143
Tablo 71: Ücret Faktörü ve İş Sağlığı ve Güvenliği Koşulları Çapraz Tablosu.....	144
Tablo 72: Ücret Faktörü ve Sektörün Örgütlenme Yapısı Çapraz Tablosu.....	145
Tablo 73: Statü Faktörü ve Günlük İş Saati Yüğü Çapraz Tablosu.....	146
Tablo 74: Statü Faktörü ve Günlük Fazla Mesai Süresi Çapraz Tablosu.....	147

	Sayfa
Tablo 75: Statü Faktörü ve Sosyal Güvenlik Kurumlarına Kayıtları Çapraz Tablosu	147
Tablo 76: Statü Faktörü ve Yıllık Ücretli İzin Kullanma Hakkı Çapraz Tablosu.....	148
Tablo 77: Statü Faktörü İle İşletmenin Teknik Donanım Yeterliliği Çapraz Tablosu	149
Tablo 78: Statü Faktörü ve Sektörün Örgütlenme Yapısına Çapraz Tablosu.....	150
Tablo 79: Kıdem Faktörü ve Sosyal Güvenlik Kurumuna Kayıtlılık Çapraz.Tablosu	151
Tablo 80: Kıdem Faktörü İle Yıllık Ücretli İzin Hakkı Çapraz Tablosu.....	152
Tablo 81: Kıdem Faktörü ve İşletmenin Teknik Donanım Yeterliliği Çapraz Tablosu.....	153
Tablo 82: Kıdem Faktörü ve Fiziksel Şiddet Çapraz Tablosu.....	154
Tablo 83: Yaş Dağılımı.....	155
Tablo 84: İşverenlerin Eğitim Düzeyleri.....	155
Tablo 85: İşverenlerin Çalışma Yaşamındaki Kıdemleri.....	156
Tablo 86: İşverenlerin Aylık Gelirleri.....	156
Tablo 87: Günlük Çalışma Süreleri.....	157
Tablo 88: Yıllık İzin Kullanma Durumlar.....	157
Tablo 89: İş kazasına Geçirme Durumları.....	158

	Sayfa
Tablo 90: İşverenlerin İş Sağlığı ve Güvenliği Koşullarına İlişkin Görüşleri.....	159
Tablo 91: İşverenlerin Sendikal Haklar ve Toplu İş Sözleşmesi Hakkında Bilgi Düzeyleri.....	161
Tablo 92: İşverenlerin Yasal Haklarına İlişkin Bilgi Durumları.....	162
Tablo 93: İşverenlerin Ekip Çalışmasına Yaklaşımları.....	163
Tablo 94: İşverenlerin İşlerinden Memnuniyetleri.....	164
Tablo 95: Mesleki Sorunlarına Yönelik Tespitler.....	165

ŞEKİLLER ve GRAFİKLER LİSTESİ

	Sayfa
Şekil 1: Kıymetli Maden Yatırım Fonları Dönüşüm Süreci.....	43
Şekil 2: Kıymetli Maden Bonoları İşleyişi.....	47
Şekil 3: İstanbul Altın Borsası İşleyiş Yapısı.....	52
Şekil 4: Türkiye Altın Piyasası Liberalizasyonu ile Beklenen Değişiklikler.....	71
Grafik 1: 1979–1999 Dönemi Dünya Altın Fiyatları.....	61
Grafik 2: 1995–2006 Yılları İtibari İle Türkiye Altın İthalat Verileri.....	73

GİRİŞ

Ülkeler sahip oldukları doğal kaynakları ile ekonomik, siyasal, sosyal ve psikolojik boyutta diğer ülkelere göre güç merkezi olma özelliğine sahiptir. Ayrıca, yeraltı ve üstü zenginlikler sektörlerin büyümesini ve rekabetini de kolaylaştırmaktadır. Yeraltı zenginlikleri; sanayilerin ana girdilerini sağlayan kaynak ve istihdam yaratan önemli bir unsurdur. En önemli yeraltı zenginliklerinden biri olan kıymetli madenler (altın, gümüş, platin ve kıymetli taşlar) ise ham ve işlenmiş durumları ile insanlık tarihi boyunca servet, ilgi ve mülkiyet merkezi olmuştur. Tarihsel süreç içerisinde kıymetli maden sektörü, gelişerek günümüzde sahip olduğu konuma ulaşmıştır. Sektör, Türkiye’de seksenli yılların sonunda gerçekleşen yasal düzenlemelerin ardından Dünya’da az rastlanılan bir hızla gelişim göstermiştir. Türkiye kapasitesi ve iş gücü ile Dünya sıralamasında öncelikli bir konuma sahiptir. Bu noktada gerekli olan en önemli faktörlerden biri, sektörün işleyişi, üretimi ve işgücü piyasasının kapsamlı bir biçimde araştırılmasıdır. Ancak, “Kuyumculuk sektöründe bir dokümantasyon sıkıntısı vardır. Bu dokümantasyon sıkıntısı firmaların yatırım planlamalarını yapmalarını zorlaştırdığı gibi derli toplu bilimsel verilerin olmaması hükümetin sektöre teşvik imkanlarını kısıtlamakta, üniversitelerde sektöre yönelik bilimsel çalışma yapılmasını zorlaştırmaktadır” (Halaç, 2005:1).

Kıymetli madenlerin yerüstüne çıkarılışı, işlenmesi ve devletlere ekonomik bir girdi ve tüketiciye tasarruf ve kullanım amaçlı olarak ulaşma süreci, kıymetli maden sektörünü ve sektöre özgü bir işgücü piyasasını yaratmıştır. Çalışma ekonomisinin özel ilgi alanlarından biri olan işgücü piyasasının işleyişine paralel biçimde, çalışmanın amacını da kuyumculuk imalat atölyelerindeki çalışma koşullarını ortaya çıkarmak oluşturmıştır. Kuyumculuk sektöründe yer alan bireylerin ve özellikle imalat atölyelerinde çalışanların ve işverenlerin çalışma koşullarının tespit edilmesine ilişkin Türkiye’de henüz yapılmış bir çalışmaya ulaşamamıştır. Bu nedenle bu çalışma, konuyu dolaysız bir biçimde ele alması ve ilk/pilot çalışma olmasından dolayı önem taşımaktadır. Bu nedenle çalışma, bilimsel anlamda yapılan ilk örnek araştırmayı oluşturabilir.

Çalışma teorik ve uygulama bölümlerinden oluşmuştur. Çalışmanın teorik bölümünde kullanılan yöntem veri tarama ve meta analizidir; uygulama kısmında ise Frekans ve Ki-kare analizi yöntemleri kullanılmıştır.

Kuyumculuk imalat atölyelerinin çalışma koşullarının tespitine yönelik çalışma, üç bölümden oluşmaktadır. Sektör kavramı, türleri, kıymetli maden sektörünün tarihsel süreci ve işleyiş yapısının açıklanmasına birinci bölümde yer verilmiştir. İkinci bölümde, kıymetli maden sektörünün küresel boyutu, altın ve gümüş üretimi, dış ticareti ve Türkiye’de sektörün istihdamına ilişkin genel görünüm irdelenmiştir.

Tez çalışmasının uygulamaya yönelik sonuçlarını içeren üçüncü bölümde, çalışma ve çalışma kavramının teorik çerçevesi çizildikten sonra, anket çalışmasının yapıldığı İstanbul ilinin nüfus yapısı, ekonomik göstergeleri ve imalat sektörünün istihdam yapısına değinilmiştir. Uygulama araştırmasının evreni, kuyumculuk sektöründe çalışanlar ve işverenler oluşturmuştur. 264 çalışan ve 28 işverenle (toplam 292 kişi) yüzyüze görüşme tekniği uygulanarak yapılan anket çalışması sonuçları çalışma koşulları kapsamında incelenmiştir.

Çalışmanın amaç ve kapsamına uygun olarak temel varsayımı;

Çalışanlar için,

- **H₀:** Kuyumculuk sektöründeki imalat işletmelerinde çalışanların çalışma koşulları belirlenmiş kurallara (yasa ve yönetmelikler, psiko-sosyal ortam) uygundur,
- **H₁:** Kuyumculuk sektöründeki imalat işletmelerinde çalışanların çalışma koşulları belirlenmiş kurallara (yasa ve yönetmelikler, psiko-sosyal ortam) uygun değildir,

İşverenler için,

- **H₀:** Kuyumculuk sektöründeki imalat işletmelerinin işverenlerinin çalışma koşulları belirlenmiş kurallara (yasa ve yönetmelikler, psiko-sosyal ortam) uygundur,
- **H₁:** Kuyumculuk sektöründeki imalat işletmelerinin sahiplerinin çalışma koşulları belirlenmiş kurallara (yasa ve yönetmelikler, psiko-sosyal ortam) uygun değildir,

biçiminde oluşturulmuştur.

Diğer alt hipotezler ise, (hem işçiler, hem de işverenler için); cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim durumu, toplam çalışma süresi, statü, gelir bağımsız değişkenlerin diğer bağımlı değişkenler ile karşılaştırılmasından oluşturulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

SEKTÖR KAVRAMI, TÜRLERİ ve TÜRK KUYUMCULUK SEKTÖRÜNÜN TARİHSEL GELİŞİMİ

I. SEKTÖR KAVRAMI

Ekonomi bilimi, sonsuz ihtiyaçların kıt kaynaklarla karşılanma yöntemlerini içeren bir disiplindir. Bireylerin sonsuz çeşitlilikte ve sürekli değişen ihtiyaçlarının karşılanması, diğer bir ifade ile talebin karşılanması sektörler tarafından üretilen mal ve hizmetlerin piyasaya sunulması ile mümkün olmaktadır. Bu bağlamda sektörler, ülke ekonomilerinin gelişmesinde ve toplumsal kalkınma yolunda önemli bir yere sahiptir.

Sektörler sahip oldukları potansiyelleri ve sağladıkları istihdam fırsatları ile genel ekonomik yaşamın işleyişi ve belirlenmesi bakımından önem taşımaktadır. Ekonomik faaliyetlerin çoğunlukla devlet tarafından gerçekleştirildiği ekonomilerde devlet, yüklenmiş olduğu mali, sosyal ve ekonomik görevleri çeşitli kurumları aracılığıyla yerine getirmeye çalışmakta fakat bu çeşitlilik karşısında özellikle denetim mekanizmasında ortaya çıkan sorunlar ve mali yetersizliklerden dolayı istenen verim elde edilememektedir. Bu noktada, üretimi gerçekleştiren özel ve kamu sektörleri ülke ekonomilerinin gelişim sürecinden itibaren önem kazanarak kalkınma yolunda ilerlemenin en önemli basamaklarını oluşturmaktadır.

Ekonomik boyutta, özellikle kalkınmışlık veya ekonomik başarısızlık kavramlarında sıklıkla karşılaşılan sektör kavramı, Seyidoğlu'na göre; “Bir ekonominin aynı ortak özellikler taşıyan alt bölümleridir” (Seyidoğlu, 2002: 547). Aynı zamanda, “Ekonominin belirli sektörlerle ayrılması, gerek teorik analizler gerekse uygulama açısından büyük önem taşır ve ekonomi çeşitli açılardan sektörlerle ayrılabilir. Örneğin; üretimin niteliğine göre; tarım sektörü, sanayi sektörü ve hizmet sektörü biçiminde ya da girişimcinin niteliğine göre; özel sektör ve kamu sektörü ya

da faaliyetlerin iç ve dış piyasaya yönelik oluşuna göre; yurt içi sektör ve yurtdışı sektör biçiminde” (Seyidoğlu, 2002: 587) sınıflandırılabilir.

Açıklamalar ışığında sektör kavramı; bir ekonominin işlerliğinin kazanıldığı, üretimin gerçekleştirildiği ve çeşitlendirildiği, işin niteliği ve yürütümüne göre biçimlenen, girişimcinin karakterine ve pazarın sınırlarına göre belirlenen ve doğrudan istihdam yaratan alt birimler olarak tanımlanabilir.

II. SEKTÖR TÜRLERİ

“Tarımın kendi içinde bitkisel üretim, hayvansal üretim ve madencilik sektörü ya da sanayinin gıda, içki, dokuma, demir-çelik, makine, orman ürünleri vb. örneklerinde olduğu gibi” (Seyidoğlu, 2002: 547), sektörler kendi içlerinde, üretim çeşidi, yöntemi ve sonuçları itibari ile alt sektörlere ayrılmaktadır.

İktisat bilimi çerçevesinde sektör sınıflandırması; piyasaya müdahale biçiminde, özellikle tam istihdam ve üretimin sağlanması amacı ile girişimciye, iktisadi faaliyet sınıfına, istihdam niteliğine ve ürünün uluslararası pazar grubuna göre yapılabilir.

A. Girişimcinin Niteliğine Göre

Girişimci, üretim faktörlerinden biri olarak tüm üretim sürecini ve sektörel işleyişi belirleyebilme özelliğine sahiptir. Girişim ve girişimci kavramlarının sınırlarının çizilmesi girişimcinin niteliğine göre sınıflamanın yapılmasında açıklık sağlayacaktır. Girişim, “Sahibinin özel varlığından yer, unvan, sermaye, muhasebe ve organizasyon olarak apayrı bir bütün olan ve başkalarının ihtiyaçlarının karşılanması için devamlı üretim faaliyetlerinde bulunan ekonomik birimdir” (Şahin, 1991: 21). Girişimci ise, “Belirli mal veya hizmeti üretmek, üretip pazarlamak veya yalnızca pazarlamak için kendi parasını veya başkalarından topladığı parayı öteki üretim faktörlerine yatıran, böylece kar veya zarar olasılığını göze alan kişidir”

(Şahin, 1991: 17). Girişimde sürekliliği ve karlılığı başarmak için girişimcinin; üretkenlik, ikna etme yeteneği ve risk üstlenebilme gibi özellikleri taşıması gerekir.

Girişimcilerin sayısı, çeşitliliği ve fırsatlarını doğrudan belirleyen faktörlerden biri ülkelerin kalkınmışlık düzeyidir. Sosyal devlet yaklaşımında, devletin girişimci rolü ile girişimciyi teşviki söz konusudur. Bu bağlamda sektör kavramı, girişimcinin niteliğine göre, kamu ve özel sektör biçiminde sınıflandırılabilir.

1. Kamu Sektörü

Ekonomik, sosyal ve siyasal anlamda kalkınmak amacı ile devletler mevcut kaynakların değerlendirilmesi, dağılımı ve etkin kullanımı, kamu tüzel kişilikleri aracılığı ile iktisadi yaşamın geliştirilmesi ve katkıda bulunulması açısından çeşitli mekanizmalara işlerlik kazandırmaktadır. Kamu sektöründe görevlerin yerine getirilmesi ve denetlenmesi yine kamu sektörü tarafından gerçekleştirilmektedir.

Kamu sektörü kavramı, dar ve geniş anlamda ele alınabilir. Dar anlamda kamu sektörü, “Merkezi yönetim kuruluşlarını” geniş anlamda ise, “Merkezi yönetim ve yerel yönetim kuruluşları, parafiskal kuruluşlar ile kamu girişimlerini” (Akdoğan, 1999: 27) kapsamaktadır.

Kamu sektörü, “Ekonominin genel bütçe, katma bütçe ve yerel yönetimlerle kamu iktisadi teşebbüslerini kapsayan bölümüdür. Piyasa ekonomisini benimseyen ülkelerde ana ilke, ekonomik faaliyetlerin özel kesimini oluşturan kişi veya kuruluşlarca yürütülmesidir. Bununla birlikte, ekonomik, sosyal ve siyasal sebeplerle her ülkede bir kamu kesimi oluşmuştur. Dolayısı ile Batılı ülkelerde de kamu kesiminin boyutları ihmal edilmeyecek ölçüdedir. Karma Ekonomi Sistemini uygulayan bir ülke olarak Türkiye’de kamu kesimi çok daha ağırlıklı bir yere sahiptir. Ancak 1980 sonlarından itibaren başlatılan özelleştirme süreci ile kamu kesiminin ağırlığı azaltılmaya çalışılmaktadır” (Seyidoğlu, 2002: 326).

2. Özel Sektör

Devletler, özellikle liberal ekonomik yaklaşımlar çerçevesinde ekonomiye asgari düzeyde müdahale etme, özel sektörü teşvik anlamında, girişimcilik rol ve görevlerini özel sektöre devretmektedir. Aynı zamanda devletlerin sınırlı bütçeleri ile tüm bu hizmetleri yerine getirebilmeleri mümkün olmamaktadır. Bu sebeple üretimde özel sektörden yararlanılmaktadır. Herekmen'a göre hizmetleri gerçekleştiren özel sektör; "Sosyal güvenlik kuruluşları, mesleki kuruluşlar ile ekonomik nitelikteki bazı kuruluşlar aracılığı ile gerçekleştiren ve genel anlamda kamu yararı fonksiyonu görmekte olan aynı zamanda kendi üye ve mensuplarına yönelik olarak fayda yaratan kuruluşlar" (Herekmen, 1972: 5) olarak tanımlanmaktadır.

Özel Sektör, "Bir ekonominin, özel kişi ve kuruluşların mülkiyetinde veya denetiminde bulunan bölümüdür. Kamu sektörü ile özel sektör ekonominin tümünü oluşturur. Özel sektör işletmeciliğinin temel amacı kar sağlamaktır. Ancak kar amacı gütmeyen kuruluşlar, yardım kuruluşları vb. özel sektör içerisinde düşünülür. Devletin ekonomik girişimleri de kamu sektörünü oluşturur. Kamu sektöründe amaç, kar sağlamak olabileceği gibi, sosyal, kültürel, siyasal vb. nitelikte de olabilir" (Seyidoğlu, 2002: 484).

B. Üretimin Niteliğine (İktisadi Faaliyet Sınıflamasına) Göre

Sektörler faaliyet konuları doğrultusunda mal üretip pazarlayabilecekleri gibi, hizmetleri de yerine getirirler. Sektörel sistemleri ele alan, "Sectoral Systems Of Innovation"da imalat sektörünü içine alan endüstriyel sektör tanımlaması altı büyük sektör dahilinde gerçekleştirilmiştir. Bu sektörler (Malerba, 2005: 1153);

- *Kimya*
- *İletişim*
- *Yazılım*
- *Makine Parçaları*
- *İlaç*
- ***Endüstriyel***

olarak sıralanmıştır. Kuyumculuk sektörü de bu sektörler içerisinde endüstriyel sektör kapsamında düşünülebilir.

Türkiye’de üretim faaliyetlerine göre sektörlerin sınıflandırması incelendiğinde, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası (TCMB) ve Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) tarafından yapılan sınıflandırmalar bulunmaktadır. DPT’ye göre sektörler “İktisadi ve sosyal sektörler olmak üzere iki grupta toplanmıştır” (DPT, www.dpt.gov.tr...,E.T.25.12.2005). Bu çalışmada sektör sınıflandırması, TCMB tarafından oluşturulan başlıklara göre yapılmıştır. Üretim niteliğine göre sektör sınıflandırması Ek 1’de görüleceği üzere 13 genel başlık altında yer almaktadır.

TCMB’nin 21,167 firmanın kayıtlı olduğu veri tabanında, 5,892 firmanın 2003 yılından geriye doğru beş yıllık, 7,507 firmanın üç yıllık sürekli bilgisi bulunmaktadır (TCMB, <http://www.2.tcmb.gov.tr>...,E.T.12.04.2005).

Tablo 1: Tüm Sektörler ve İmalat Sanayi Alt Sektörlerinin Dağılımı

<i>Tüm Sektörler</i>		<i>İmalat Sanayi</i>	
<i>Ticaret</i>	%19	<i>Tekstil</i>	%25
<i>İnşaat</i>	%10	<i>Gıda</i>	%17
<i>Taşıma</i>	%4	<i>Metal</i>	%9
<i>İmalat</i>	%50	<i>Makine</i>	%7
<i>Diğer</i>	%17	<i>Kimya</i>	%7
<i>Toplam Firma Sayısı</i> 7,507		<i>Metal Dışı</i>	%7
		<i>Diğer</i>	%28
		<i>Toplam Firma Sayısı</i>	3,743

*İmalat Sanayi başlığında yer alan metal sektörü içerisinde ‘Kuyumculukla İlgili Madenlerin İmalatı’ bulunmaktadır (Bkz. Ek 1).

Kaynak: TCMB, <http://www.2.tcmb.gov.tr>...,E.T.12.04.2005

Tablo 1’de görüleceği üzere, 2003 yılında gerçekleştirilen toplam 7,507 işletmenin üretim niteliğine göre dağılımı incelendiğinde, kuyumculuk sektörünün de içinde yer aldığı imalat sektörü 3,743 firma ile %50’lik pay almaktadır.

C. İstihdam Niteliğine Göre

Sektör türleri içerisinde yer alan alt sınıflandırmalardan biri istihdam biçimine göre sınıflandırmadır. Sektörlerde istihdam yasal ve yasal olmayan biçimde gerçekleşmektedir. Sigortasız, sendikası, düşük ücretle (asgari ücretin altında), çocuk çalıştırma vb. özellikler yasadışı çalışmaya örnektir.

TCMB’nin verilerine göre, ticaret, inşaat, taşıma, imalat ve diğer sektörlerde istihdam edilenlerin sayısı 1,282.387 kişidir. Kuyumculuk sektöründeki imalat işletmelerinin de yer aldığı imalat sanayinde istihdam edilenlerin sayısı ise 782,300 kişi olarak belirlenmiştir (Tablo 2).

Tablo 2: İstihdamın Tüm Sektörler ve İmalat Sanayi Alt Sektörleri İtibari İle Dağılımı

<i>Tüm Sektörler</i>		<i>İmalat Sanayi</i>	
<i>Ticaret</i>	%8	<i>Tekstil</i>	%25
<i>İnşaat</i>	%6	<i>Gıda</i>	%17
<i>Taşıma</i>	%11	<i>Metal</i>	%9
<i>İmalat</i>	%61	<i>Makine</i>	%7
<i>Diğer</i>	%14	<i>Kimya</i>	%7
<i>Toplam İstihdam</i>		<i>Metal Dışı</i>	%7
		<i>Diğer</i>	%28
		<i>İmalat İstihdam</i>	782,300
1.282,387			

*İmalat Sanayi başlığında yer alan metal sektörü içerisinde ‘Kuyumculukla İlgili Madenlerin İmalatı’ bulunmaktadır (Bkz. Ek 1).

Kaynak: TCMB, <http://www.2.tcmb.gov.tr...>, E.T.12.04.05

İstihdam genel olarak; Formel, enformel ve üçüncü (üçüncül) sektör içerisinde yaratılmaktadır (Lordoğlu, 2001: 15).

1. Formel Sektör

Formel sektör, biçimsel ve resmi olan sektördür. Formel sektörün faaliyetleri kayıtlılık esasına göre belirlendiğinden sektördeki üretim, Milli Gelir (MG), Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH) ve Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH) hesaplamalarında dikkate alınır.

İstihdamın kayıtlı veya kayıt dışı olması, sektörel dağılımı da etkilemektedir. Kayıt dışı istihdam yaygın biçimde Enformel sektörde yer alırken, Formel sektördeki payı da artmaktadır. ‘Formel’ olarak sürekli istihdama dayalı, örgütlü emek gücünün, nitelikli çalışma yöntemleriyle ve yüksek ücretle büyük ölçekli işletmelerde çalışma ilişkileri olarak görülmektedir. Buna göre bu ‘Formel’ ise, bunun dışında kalan ‘Enformel’ olarak nitelendirilmektedir.

2. Enformel Sektör

Straub’a göre Enformel sektör, Dünya’nın her ülkesinde farklı düzeylerde var olan ancak gelişmekte olan ülkelerde ekonomik ve sosyal yaşama ve politikalara yön veren bir fenomendir (Straub, 2005: 299).

Enformel sektör, “Biçimsel olmayan kendi kuralları içinde kayıt dışı ekonominin ve istihdamın yaratıldığı sektördür” (Lordoğlu, 2001: 16). Ülkelerin özelliklerine göre değiştiğinden standart bir tanımlaması da yoktur. Genel ifade ile Formel sektör dışında kalan faaliyetleri ve buradaki istihdam yapılanmalarını ifade etmektedir. Zaim, Türkiye şartlarında bu kavram içindeki meslekleri, “Büyük kentler içinde yer alan seyyar satıcılık, işportacılık, ayakkabı boyacılığı, seyyar tamircilik, evlere temizliğe ve terziliğe gitmek gibi değişik marjinal hizmetler, istatistiki kayıtlara da tam olarak yansımadığından kayıt dışı faaliyetler” (Zaim, 1997: 33) olarak göstermektedir.

TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu)'e göre; “Şirketleşmemiş hukuki durumu ferdi mülkiyet ya da adi ortaklık olan, basit usulde vergilendirilen veya hiç vergi vermeyen ve 1–9 kişi arasında çalışan tarım dışı tüm iktisadi birimler” (TÜİK, 2001: 37) Enformel sektör içerisinde tanımlanmaktadır.

Enformel sektör, hızlı nüfus artışı, bölgesel geri kalmışlık vb. koşullar sonucunda yaşanan göç, hızlı kentleşme, kişilerin gelirlerini artırma çabaları, işsizlik, istihdam vergilerinin yüksek oluşu, bürokratik engeller ve işgücü piyasasına yönelik katılıklar sebebi ile meydana gelmektedir. Türkiye’de işgücü piyasasında yeni istihdam olanaklarının sınırlı olması, nitelikli işgücü arzının yetersiz olması, iş ve birey uyumunu zorlaştırarak bireyleri bilgi ve yeteneklerine uygun olmayan işlere yönlendirmektedir. Bu noktada da Enformel ve Formel sektörde kayıt dışı istihdam ortaya çıkmaktadır.

3. Üçüncül ve Üçüncü Sektör

Formel ve Enformel sektör dışında kalan diğer sektörler, üçüncül ve üçüncü sektörlerdir. Seyidoğlu’na göre üçüncül sektör, “Genellikle tarım ve sanayi sektörleri yanında hizmetler sektörünü ifade için kullanılır. Buna göre ticaret, turizm, bankacılık, sigortacılık, taşımacılık, eğlence ve dinlenme, kamu hizmetleri, vb.” üçüncül sektörün kapsamına girmektedir (Seyidoğlu, 2002: 681). Üçüncü sektör ise, kamu sektörünün yükünü hafifletmeye çalışan kar amacı gütmeyen özel sektör olarak nitelendirilmektedir. “Üçüncü sektör kar amacı gütmeyen gönüllü kuruluşları da kapsamına alacak şekilde eğitim, sağlık, kimsesizlere yardım vb. faaliyetlerin desteklenmesi yönünde çalışmalarda bulunan kuruluşlardır (Can Aktan, www.canaktan.org..., E.T.29.05.2006).

D. Üretim Faaliyetlerinin Ulusal ve Uluslararası Pazar Niteliğine Göre

Üretilen mal ve hizmetlerin pazar alanlarına göre sınıflandırılmasında sektörler, ulusal (yurtiçi) ve uluslararası (yurtdışı) pazarda üretim faaliyetini gerçekleştiren birimler olarak sınıflandırılabilir.

1. Ulusal (Yurtiçi) Sektör

Genel anlamı ile yurtiçi sektör, faaliyet sınırları ulusal sınırlar içinde olan işletmelerden oluşmaktadır. Aynı zamanda yurtiçi sektör, “Üretim ve pazarlama faaliyetlerini yurtiçinde gerçekleştiren işletmeleri ve bu işletmelerin ulusal sınırlardaki yapılarını ifade etmektedir. Sektör içerisinde ki işletmeler herhangi bir uluslararası faaliyette bulunmazken genel olarak yerel ihtiyaçları karşılamaktadır. Çoğunlukla ülke içerisinde faaliyette bulunmak, uluslararası faaliyette bulunmanın gerektireceği bilgi, beceri, tecrübe ve sermaye eksikliği ile de ifade edilebilir. Ayrıca, sahip olunan kaynağın taşınamaması ya da sunulan hizmetin uluslararası alanda yeterli olmaması gibi sebepler de bu sektörün doğmasına sebeptir. Örneğin, turizm sektörü, bazı imalat dallarına ilişkin sektörler ve hizmet sektörü” (Tomanbay, 2001: 15) gibi. Yurtiçi sektörde, istihdam kapsamı da ulusal sınırlar içerisinde gerçekleşmektedir.

2. Uluslararası (Yurtdışı) Sektör

Yurtdışı sektör; faaliyetini ulusal sınırlar dışında yapan ya da yurtiçi sektör yanında faaliyetlerinin bir kısmını yurtdışında gerçekleştiren sektördür. Bu bağlamda yurtdışı sektör, dış ticaret uygulamalarının (ithalat-ihracat) yer aldığı sektördür. “Bir ülkede kamu kuruluşlarının, özel kişi ve kuruluşların diğer ülkelerle yaptıkları mal ve hizmet alım satımları” ise dış ticaret olarak nitelendirilmektedir (Seyidoğlu, 2002: 124).

Yurtdışı sektörde üretim ve istihdamın kapsamı ülke sınırları dışında gerçekleşebilir. Sektörün üretim ve istihdam sınırlarını belirleyen ticaret ilişkileri ve özellikle dış ticaret, üretilen mal ve hizmetler yurt dışına pazarlanabileceği gibi ara mallar ve yatırım malları yurt dışından da alınabilir. “Ekonomik ilişkiler içerisinde en büyük pay mal ve hizmet ticaretine aittir. Özellikle de mal ticareti yani bir ülkenin dışalım ve dışsatımı ya da diğer deyişle ithalat ve ihracatı dış ekonomik ilişkiler içerisinde ağırlıklı bir konuma sahiptir. Ülkeler sanayileştikçe ve ekonomik olarak geliştikçe birbirleri ile olan dış ticaret ilişkileri de artmaktadır. Dolayısı ile ülkeler

arasında dış ticaret ilişkileri de artmaktadır.” Dış ticareti iç ticaretten ayıran başlıca üç faktör aşağıdaki gibi sıralanabilir (Tomanbay, 2001: 16);

- Emek, sermaye ve teknoloji gibi üretim faktörleri ülke içinde akışkandır. Yani ülke sınırları içerisinde bir bölgeden diğerine kolaylıkla gidebilirler. Oysa bu faktörler ülkeler arasında akışkan değildir. Bir ülkeden diğerine kolaylıkla transfer edilemezler. Dolayısı ile ülkeler arasında özellikle üretim maliyetleri konusunda farklılıklar ortaya çıkar ve bu farklılıklar da ülkeler arasındaki ticareti etkiler. Yani, aynı mal kimi ülkelerde daha ucuza diğer ülkelerde de daha pahalıya üretilir. Sonuçta dış ticaret için önemli bir gerekçe ortaya çıkmış olur,
- Dış ticaretin en çok söz edilen ikinci ayırt edici özelliği ise bağımsız para birimleri ve para sistemlerinin varlığıdır. Bu sebeple dış ticaretin iç ticarete göre çok daha farklı koşullarda ve işlemler sonucu gerçekleştirildiği söylenebilir,
- Üçüncü ayırt edici özellik ise ülkeler arasında sınırlar olması ve bu sebeple de ülkeler arası dış ticaret politikalarında ortaya çıkan farklılıklardır.

Dış ticaret, bir ülkenin ithalat ve ihracat hareketlerinin toplamını ve dış ticaret açığını da içerir. Dış ticaret açığı yatırımları ve dolayısı ile istihdamı doğrudan etkileyebilmektedir. Sektörlerin dolayısı ile kuyumculuk sektörünün, dış ticaret hacmi ve süresi istihdam yapılanmasını ve koşullarını belirleyebilmektedir.

III. KIYMETLİ MADEN SEKTÖRÜ KAVRAMI ve ÇEŞİTLERİ

Maden sektörü içerisinde yer alan kıymetli madenler, ülkelerin servet ve ticaretlerini doğrudan etkileyen en önemli girdilerdendir. Kıymetli maden sektörü altın, gümüş, platin ve kıymetli taşlardan oluşmaktadır.

A. Kavram Olarak Kıymetli Maden Sektörü

Kıymetli maden sektörü, geniş anlamda; altın, gümüş, platin ve değerli taş gibi işlenmemiş kıymetli madenler ve işlenmiş veya işlenmemiş kıymetli taşlardan üretilen kıymetli eşya imalatının ve bu ürünlerin işlendikten sonra kıymetli eşya veya taş olarak ihracatının yapıldığı yurtiçi ve yurtdışı ticari faaliyetlerde bulunulan sektör olarak tanımlanabilir.

Tüm tarihsel süreçte, üzerinde yaşanan topraklar için zenginlik ve kişilerarası sosyal statüler, sahip olunan madenler ile değişim göstermiştir. “Trakya Bölgesi’nde Tekirdağ, İç Anadolu Bölgesi’nde Konya’nın mahsulleri nasıl birbirinden ayrılırsa” (Özgül ve Atay, 2003: 68), sahip oldukları özellikleri ile kıymetli maden sektörü de tarihsel dönemleri ve kişilerarası statü farklılıklarını benzer biçimde ayırmıştır.

Mal değişiminde kullanılan ilk ödeme araçları, insan topluluklarının içinde bulunduğu ortama ve coğrafi konumlarına bağlı olarak zaman içinde çok büyük farklılıklar göstermiştir. Kıymetli madenler kullanılmadan önce, para yerine kullanılan araçlar da çok büyük çeşitlilik içinde yer almıştır. Kıymetli madenlerin bulunması alışveriş işlemlerini kolaylaştırdığı gibi, toplumlararası ilişkilerin gelişmesi üzerinde de oldukça etkili olmuştur. Asırlar boyu savaşlara ve siyasi çekişmelere sebep olan bazen mücevherat eşyası bazen külçe ve bazen de para olarak şekilden şekle giren altın insanlık tarihi boyunca en önemli madenlerden biri olmuş ve ticaret malı olarak kabul görmüştür.

B. Kıymetli Madenler

“Kıymetli madenler (altın, gümüş, platin) günümüzde, kolay işlenebilirliği, aşınmaması, elektriği ve ısıyı kolay iletmesi gibi üstün özellikleri ile elektronik, iletişim, lazer, optik, havacılık ve ilaç sanayilerinde giderek daha çok kullanılmaktadır. Ayrıca, alerji yapmadığı için tıp alanında da özellikle altından yoğun bir biçimde yararlanılmaktadır” (Gold News¹, 2003: 86).

Altın, gümüş ve platin gibi madenlere olan talep devam etmekte, özellikle gelişen ekonomik sistemler içerisinde güvenilir yatırım aracı olma özelliğini korumaktadır. Bu çalışmada, öncelikli olarak değer açısından olduğu kadar temin edilebilirlik açısından da önem taşıyan ve kuyumculuk sektörünün hammaddesi konumundaki altın, gümüş, platin ve yarı kıymetli taşlar aktarılmaya çalışılacaktır.

1. Altın Kavramı ve Kimyasal Özellikleri

Altın (Au), “Kimyasal element; yoğun, parlak renkte, ısıtılı, sertliği 2,5–3, yoğunluğu 15–19 olan, hava şartlarından ve tek başına hiçbir asitten etkilenmeyen değerli bir metal şeklinde tanımlanmaktadır. Altın, doğada oldukça az, ama katışıksız halde bulunan, rengi ve parıltısı ile işlenmesi kolay olan, havadan ve sudan etkilenmediği için kararır paslanmayan, bu özellikleri ile kullanımı kolay metallere dendir” (Gold News¹, 2003: 86). Ayrıca, “Sudan, kuru ve yaş havadan, oksijen ve ozondan, kükürt ve hidrojen sülfürden, azottan ve hidrojenenden hatta yüksek sıcaklıkta oksijenden, asitli ve bazik çözeltilerden etkilenmediğinden doğada metalik halde bulunan madenlerdendir (Popüler Bilim, 2003: 44–46).

a. Kimyasal Özellikleri

“Günümüzde, altının sertliğini ve dayanıklılığını arttırmak için bakır karıştırılmaktadır. %100 saf altın 24 ayar olarak kabul edilmektedir. 18 ayar altın %75 altın içeren karışım anlamına gelmektedir. 18 ayar altın alaşımları katılan gümüş ve bakır miktarlarına göre değişik renkler alırken, %25 gümüş yeşil altını, %12,5 gümüş ve %12,5 bakır sarı altını, %6 gümüş ve %19 bakır pembe altını, %25 bakır kırmızı altını oluşturur. 14 ayar altın ise 14/24 yani %60 altın ihtiva eder. Beyaz altın alaşımı da, Bakır (Cu), Kalay (Zn), Nikel (Ni), Paladyum (Pd) karışımıdır” (Kimyaokulu, <http://www.kimyaokulu.com.tr...>, E.T.14.04.2005).

Piyasalarda altın fiyatının çeşitlilik göstermesi karşısında standart bir fiyat uygulamasına ihtiyaç duyularak Dünya piyasalarında ‘Ons’ fiyatı belirlenmeye başlanmıştır. Bu uygulamada belirlenen Ons fiyatı piyasa içerisindeki Amerika

Birleşik Devletleri (ABD) dolar kuru ile çarpılarak 31,10 sabit değerine bölünmekte ve piyasadaki %100 saf (24 ayar) altının fiyatı belirlenmektedir.

Ayrıca altının ‘Saflık Derecesi’ ile altın işlemlerinde Hazine Müsteşarlığı'nın ‘Altın Standartları ve Rafinerileri Tebliği’ ile belirlenen uluslararası rafinerilerden çıkışlı minimum 995/1000, maksimum 999.9/1000 saflıktaki altınlar ifade edilmektedir (Tubitak, <http://www.biltek.tubitak.gov.tr...>, E.T.15.10.2005).

Saflık derecelerini ifade etmekte kullanılan ‘milyem ayarı’ ise “Fransızca kökenli bir sözcük olup, ağırlık ölçüsü olarak ve gramın binde biri anlamına gelmektedir. Bir altın ya da gümüş alaşımında bulunan saflık, değerli maden miktarını ölçmekte kullanılmaktadır. Örneğin; %99,5 saf altın 995 milyem, 24 karattır” (Darphane, <http://www.darphane.gov.tr...>, E.T.28.12.2005).

Tablo 3: Altın Ayarı ve Milyemi

<i>1 Ayar</i>	41,6 Milyem	<i>13 Ayar</i>	540,8 Milyem
<i>2 Ayar</i>	83,2 Milyem	<i>14 Ayar</i>	582,4 Milyem
<i>3 Ayar</i>	124,8 Milyem	<i>15 Ayar</i>	624,4 Milyem
<i>4 Ayar</i>	166,4 Milyem	<i>16 Ayar</i>	665,6 Milyem
<i>5 Ayar</i>	208,0 Milyem	<i>17 Ayar</i>	707,2 Milyem
<i>6 Ayar</i>	249,6 Milyem	<i>18 Ayar</i>	748,8 Milyem
<i>7 Ayar</i>	291,2 Milyem	<i>19 Ayar</i>	790,4 Milyem
<i>8 Ayar</i>	332,8 Milyem	<i>20 Ayar</i>	832,0 Milyem
<i>9 Ayar</i>	374,4 Milyem	<i>21 Ayar</i>	873,6 Milyem
<i>10 Ayar</i>	416,0 Milyem	<i>22 Ayar</i>	915,2 Milyem
<i>11 Ayar</i>	457,6 Milyem	<i>23 Ayar</i>	956,6 Milyem
<i>12 Ayar</i>	499,2 Milyem	<i>24 Ayar</i>	998,4 Milyem

Kaynak: Goldservis, <http://www.goldservis.com/milyem.html>(E.T).28.12.2005.

Tablo 3’de görülen ayar ve milyem değerleri sabittir. Buna göre altının saflık derecesi belirlenmektedir. Örneğin; 1 Ayar altın 41,6 Milyem ise 1 Ayar altının %4,16’sının saf olduğu %95,84’ünün diğer madenleri (Ag, Cu, vb.) içerdiği belirtilmekte ya da 14 Ayar altının 582,4 Milyem olması, onun 1 gramının %54,08’inin saf altın içermesi anlamına gelmektedir.

b. Altının Tarihsel Süreci

Altın, ekonomik, sosyal, siyasal, kültürel ve sanatsal alanda kapsadığı anlam ve yer açısından Dünya tarihinde önemli bir maden konumundadır. Yunan mitolojisi ile ilgili araştırmalar; “Altının, tanrısal ve kozmolojik niteliklerinin, kendi dünyası ile sınırlı kalmadığını göstermektedir. Platon ve Aristoteles gibi, Dünya’nın yaratılışını açıklamaya çalışmış filozoflar, düşünsel ve şiirsel anlatılarında, madenlere, özellikle de altına başvurmaktadır. Bu felsefi tartışmalarda, yıldızlar, tanrılar ve kahramanlar dünyası ile altın arasındaki bağlantılar vurgulanmaktadır. Altın ile Güneş arasında ilişki kurulmasının temel sebebi, o zamanlar Güneş’in özelliklerinin henüz bilinmemesi, tam olarak değerlendirilememesidir. Güneş’in ısı ve parlaklığı, yeryüzünde altına yakıştırılmaktadır. Çünkü bu sarı ve parlak metal de, en azından simgesel açıdan Güneş’in özellikleri ile aynı değerleri taşımaktadır” (Gold News¹, 2003: 89) ifadelerine yer vermektedir.

Altın metalik özelliklerinden dolayı ticaret hayatının temelinde yer almaktadır. Altın insanlar tarafından ilk olarak bilinen ve kullanılan metaldir. “Eski Yunan şairi Hesiodos (İÖ 800) altının, mitolojik boyutu, krallık ve servet ilişkisini ifade eden ilk yazarlardandır. Altının erken dönemlerde takı ve mücevher, kap kaçak ve silah yapımında kullanılmış olduğunu ortaya koyan arkeolojik buluntuların; özellikle de Neolitik Çağın, önemli buluş ve uygulamaların gerçekleştiği evreler olduğunu ortaya çıkaran araştırmalar bulunmaktadır” (Gold News¹, 2003: 87). Altını doğada bulan ilk insanlar, yumuşaklığından dolayı onu kolay bir şekilde işleyerek değerlendirmişlerdir. Kolay işlenebilme özelliğinden dolayı bugün de kıymetli maden sektörü içerisinde yaygın olarak kullanılmaktadır.

c. Ekonomik Kapsamı ve Kullanım Alanı

Yılmaz'ın altın ve ekonomik sürecini aktardığı çalışmasında, altının toplumları çok farklı yönlerden etkilediği görülmektedir. “15. ve 18. yüzyıllarda, Merkantilist felsefe, Avrupa'da kendini hissettirdiği bir zaman dilimi yaratmıştır. Bu düşünce biçimi, doğru dengelemlere ulaşabilmede devletin ekonomi üzerindeki kontrolünün kaçınılmaz olduğunu savunmuştur. Buna bağlı olarak da ulusların zengin olabilmelerinin yolu daha fazla altın rezervine sahip olmak, yani çok çalışıp, çok üreterek ihracatı arttırırken, ithalat gereksinimini en alt düzeyde tutmak şeklinde oluşmuştur. Merkantilist görüşe göre; başka bir durum da; o dönem Avrupa ülkeleri arasında giderek artan, altına dayalı ekonomik savaşların varlığıdır. Ülkeden ülkeye farklılık gösteren ekonomi politikaları sonuçta İspanya'nın ülkeye daha fazla altın stoklayabilme adına Amazon ormanlarının içlerine kadar girmesine, Fransızların ise, ülkedeki sınai üretimi arttırarak, ihracat yolu ile Avrupa'daki altını kendi ülkelerine getirmek istemelerine sebep olmuştur. Bu sistemde altına dayalı zenginlik bir devlet politikası olarak belirlendiğinden, sömürgecilik ve savaşlar kaçınılmaz hale gelmiştir” (YILMAZ, <http://www.antimai.org.tr...>, E.T.12.04.2005).

Klasik düşüncenin kurucusu olarak kabul edilen Adam Smith, “Devlet'ten gelecek müdahalelerin, ülkeleri serbest piyasanın nimetlerinden uzaklaştırarak, fakirleştireceği savını ileri sürmüştür. Altının bu sistem içindeki işlevi ise bir değişim aracı olmak ve paranın fonksiyonlarını yüklenmek olmuştur. Sistemde, para arzı doğrudan doğruya altın miktarı esas alınarak belirlenmiştir. Bu durum klasik sistemde de altının ne denli önemli olduğunu göstermektedir. Bu felsefenin savunucuları, tüm ülkelerin, altını uluslararası para birimi olarak kabul etmeleri halinde uzun dönemde iç ve dış dengeye ulaşılabilirliğini savunmuşlardır. ABD dolarının Dünya ekonomilerine söz sahibi bir para birimi durumuna gelmesinin ilk temelleri, klasik düşüncüyü savunan fikir adamlarının altını tüm ekonomiler açısından vazgeçilmez bir ölçüt olarak belirlemesi ile başlamıştır” (YILMAZ, <http://www.antimai.org.tr...>, E.T.12.04.2005).

Klasik iktisatçılara yakın görüşler ifade eden John Maynard Keynes ise kendi ekolü içerisinde, “Altının fiyat değişimi ile ödemeler dengesi açıklarının kapatılamayacağı yanı sıra faiz ve gelir değişimlerinin de dikkate alınması gerektiğini savunmuştur. Bu sistem, ülkelerin Merkez Bankalarının sisteme uymalarını öngörmüştür. Buna karşın Merkez Bankaları buna tam olarak uymamışlardır. Diğer ifade ile altın kaybeden ülkenin Merkez Bankası, para arzını hemen azaltacak ve bunu yapmaması durumunda da fiyat değişiklikleri hemen gerçekleşmeyecektir. Ayrıca, Keynes altının para olarak kullanımına da karşı çıkmakta ve altının paranın tüm fonksiyonlarını içermediğini savunmaktadır. Keynes'in altın için yaptığı ‘Barbar bir eski kıymetli meta’ tanımı ekonomi literatürüne geçmiştir. Keynes'yen Teori, altına dayalı bir ekonomik model yerine, içerde ‘güdümlü bir para’ dışarıda ise ‘takas’ sistemine işlerlik kazandırılmasını savunmuştur. Bu plan çerçevesinde zamanla altın yerine Bankor, (Uluslararası ödeme aracı olarak Keynes tarafından 1944'te önerilen para birimi, banka parası ‘kaydi para’ niteliğindeydi ve altın temeline göre değerlendirilecekti) kullanılması Bretton Woods Konferansı'nda kabul edilmemiştir” (YILMAZ, <http://www.antimai.org.tr...>, E.T.12.04.2005).

Keynes'yen ekonominin planı, “1944 yılında ABD’nin New Hampshire eyaletinin Bretton Woods kasabasında, 44 ülkenin katılımı ile yapılan uluslararası toplantıya sunulmuş ise de, II. Dünya Savaşı’ndan en az yara alarak çıkan tek ülke konumunda olan ABD’nin sunduğu White Planı karşısında direnememiştir. Savaş sonrası ekonomileri iflas noktasına gelen Avrupa ülkeleri, İngiltere’nin görüşünü temsil eden Keynes planını desteklemek istemiş, ancak tek kurtarıcı konumundaki ABD’nin olağanüstü hacimdeki altın stoklarının (o dönemde Dünya’daki mevcut altının %40’ından fazlası) bu plan sonucunda büyük kayba uğrayacağı görüşünden hareketle altın’ın hakimiyetine son verecek olan bu planın uygulanması kabul edilmemiştir. Bretton Woods'da oluşturulan bu yeni sisteme ise, ‘Altın Kambiyo Sistemi’ denilmiş ve altının toplumlar üzerindeki bu hakimiyet biçimi de 1971 yılına kadar sürmüştür. Altın Kambiyo sisteminde altın paranın piyasada tedavülü söz konusu değildir. Ama buna rağmen para birimleri ile altın ilişkisi ortadan kaldırılmamıştır. Sadece tek bir para biriminin değeri altına endekslenmiş ve ‘1 Ons Altın’ 35 ABD Dolarına sabitlenmiştir. ABD Merkez Bankası ‘Federal Reserve

Bank' (FED) çıkardığı dolarlar için toplam aktifinin %25'ini altın rezervi olarak bulundurmaya kabul etmiş ve dolara tam bir altın konvertibilitesi tanınmıştır. Diğer ülkeler, bu sisteme göre paralarının altın veya dolar cinsinden bir paritesini belirleyerek bunu da, Bretton Woods'da yaratılan iki kurumdan biri olan, Uluslararası Para Fonu'na 'International Monetary Found' (IMF) bildireceklerdir. Bu plana göre altın ve dolar IMF kapsamında bir Dünya parası olarak tüm toplumlara kabul ettirilmiştir" (YILMAZ, <http://www.antimai.org.tr...>,E.T.12.04.2005).

"1944 yılında Türkiye'nin de içinde bulunduğu 44 ülkenin katılımı ile toplanan Birleşmiş Milletler Para ve Maliye Konferansı'nda iki önemli mali kuruluşun kurulması kararlaştırılmıştır; IMF ve Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası 'International Bank For Reconstruction and Development' (IBRD, Dünya Bankası)" (Güran ve Aktürk, 1999: 27). Bu noktada IMF'nin yapısı gereği para piyasalarını etkilemesi açısından üyeliği ve ekonomik gücü ise IMF'ye üye olan her ülke belli bir kota dahilinde sisteme alınmakta ve belirlenen kotasının %25'i altın olarak, kalan kısmı da ulusal para cinsleri üzerinden karşılayabilmektedir. Her üye ülke, kendi kotasının %25'i kadar bir miktarı, altın olarak bulmak ve Fon'a teslim etmek zorundadır (Güran ve Aktürk, 1999: 27).

Saflık derecesine bağlı olarak kullanım alanlarının bu noktada ifade edilmesi, altının tüketimi ile ilgili olarak önem taşımaktadır. "Üretilen altının büyük bir kısmı darphanelerde para karşılığı olarak stok edilmekte, yani uluslararası mali işlerde kullanılmaktadır. Diğer kısmı ise, kuyumculuk ve süs eşyası, elektronik ve bilgisayar endüstrisi, kimya ve ilaç endüstrisinde tüketilmektedir. Sanayide altın, altın- gümüş ve altın-paladyum alaşımları elektrik anahtar kontaklarında, elektronik devrelerde, telefon santrallerinde ve uzay araçlarında kullanılmaktadır" (Kimyaokulu, <http://www.kimyaokulu.com.tr...>,E.T.14.04.2005). Kullanım alanı olarak yoğun bir biçimde faaliyet alanı bulan altın üretimi dolaysız biçimde istihdam alanı da sağlamaktadır. Ayrıca diğer madenlerle olan etkileşimi sonucu ortaya yeni kullanım şekilleri çıkmaktadır, "Au - Cu, Au - Ag, Cu - Zn alaşımlarından lehim işlerinde de faydalanılmaktadır. Dişçilikte kullanılan Au - Cu - Ag alaşımlarından zamanla vazgeçilmekte ve onun yerine daha ekonomik olduğu için altın oranı %15'in altında

olan, Au - Ag - Cu - Pt - Pd alaşımları kullanılmaktadır” (Kimyaokulu, <http://www.kimyaokulu.com.tr...>,E.T.14.04.2005). Bu bağlamda, diğer sektörler için ortaya çıkardığı yeni yatırım kaynakları ve üretim imkanlar ile dolaylı olarak istihdam yapılanmalarını etkilediği ifade edilebilir.

2. Gümüş Kavramı ve Kimyasal Özellikleri

Gümüş (Ag), “Kimyasal element, yumuşak ve beyaz renkte altından sonra alternatifi bulunmayan değerini de öncelikle buradan alan daha çok süs eşyası olarak kullanılan bir metaldir. Doğada genel olarak altın ile bulunan işlenmesi kolay ve hava ile temas ettiğinde havadaki nemi çekerek oksitlenen bu özelliği ile de antik eşya konumundaki metallere dendir (Gold News², 2004: 187).

a. Kimyasal Özellikleri

Gümüş ayarı belirlenmesi, altında olduğu gibi saflık belirlenmesi ile gerçekleşir. “Gümüş ayarları binde olarak ifade edilmektedir. Örneğin ‰900’lük bir alaşım ‰90 gümüş, ‰10 bakır içermektedir. Kuyumculukta kimi Avrupa ülkelerinde uyulması gereken ayar, ‰950 (1. ayar) ile ‰800 (2. ayar) arasında değişirken, sofratakimlari ile bazı madalyaların yapımında ‰750’ye kadar inilmektedir. Bakır oranı ‰50’yi geçmediği sürece bu alaşımların tümü beyaz renktedir” (Tubitak, <http://www.biltek.tubitak.gov.tr...>,E.T.15.10.2005).

Gümüşün ‘Saflık Derecesi’ ise Gümüş işlemlerinde Hazine Müsteşarlığı tarafından yayınlanan "Gümüş ve Platin Standartları ve Rafinerileri Tebliği"nde belirlenen uluslararası nitelikte 99,9/100 saflıktaki gümüşler kabul edilmektedir (Tubitak, <http://www.biltek.tubitak.gov.tr...>,E.T.15.10.2005).

b. Gümüşün Tarihsel Süreci

İnsanlık tarihi boyunca çok çeşitli alanlarda kullanılan değerli bir metal konumundaki gümüş, “Tarih kaynaklarına göre ilk olarak M.Ö. 4000 yıllarında süs ve ev eşyası olarak kullanılmıştır. Bazı kaynaklar ise, gümüşü ilk kullananların M.Ö. 3100’de Mısırlılar, 2500’de Çinliler ve Persler olduğunu bildirmektedir. Tarihte ilk gümüş paralar ise, M.Ö. 800 yıllarında Nil nehri havzasında görülmüştür” (Gold News², 2004: 187).

c. Ekonomik Kapsamı ve Kullanım Alanı

“Gümüşün yumuşak ve beyaz renkte olmasından dolayı, el işlemeciliğinde işleyene kolaylık sağlamış, işlenip cila işleminden sonra da görünümü daha etkili hale gelmiştir. Zamanla havadaki nemi çekerek oksitlenmesinden gümüş eşyaları süs eşyası olma özelliğini artırmıştır. Bu sebeple antika olarak görülmesi de gerçekleşmiştir. Gümüş, günümüzde anlamını bu işe emek verenlerin çeşitli takı ve ev eşyası olarak yüzlerce çeşit sanat eşyasına dönüştükten sonra bulmuştur” (Gold News², 2004: 187).

Gümüş, ekonomik anlamda kullanım alanı geniş olan bir madendir. “Gümüş madeninin, en geniş kullanım alanı kuyumculuk ve gümüş işçiliğindedir. Bu alanlarda kullanılan gümüş, %7,5 oranında bakır ya da başka bir metal içermektedir. Gümüş ayrıca, fotoğrafçılıkta çok geniş bir kullanıma sahiptir. Dişçilikte kullanılan alaşımların yapısında, lehim alaşımlarında, elektrik bağlantılarında, gümüş kullanılmaktadır. Cam ya da metallerin üzeri gümüş boya ile kaplanarak, ayna üretilmektedir. Yeni kaplanmış gümüş, görünür ışığın en iyi yansıtıcısıdır. Ancak, çok hızlı donuklaşır ve yansıtıcı özelliğinin büyük kısmını kaybeder. Morötesi (UV) ışık için zayıf bir yansıtıcıdır. Gümüş iyodit, bulutlara yağmur yağdırmak amacı ile kullanılmaktadır. Dünyada birçok ülke, madeni paraların yapımında da gümüşten yararlanmaktadır” (Tubitak, <http://www.biltek.tubitak.gov.tr...>, E.T.15.10.2005).

3. Platin Kavramı ve Ekonomik Alanı

Tarihsel süreçte önem taşımamış olmasına rağmen özellikle madencilik sektörü ve teknolojinin gelişmesi ile maden piyasası içerisinde yer alan, değerli bir metal olan Platin (Pt), “Altın ve elmasla birlikte yaşlı kayaçların artıklarında bulunmaktadır. Platin yumuşak, dövülerek yassılaştırılabilen, sünek, kopma dayanımı yüksek, beyaz-gri ve katı bir maden durumundadır” (Tubitak, <http://www.biltek.tubitak.gov.tr...>,E.T.15.10.2005).

Platin, İstanbul Altın Borsası’nda (İAB) altın ve gümüş ile birlikte işlem görmektedir. Kuyumculuk sektörü içerisinde kullanım alanı bulunmamaktadır. Fakat bazı alaşımlar elde etmek için ve sanayinin çeşitli dallarında kullanılmaktadır. Türkiye’de üretimi gerçekleştirilmeyen platin madeni, yurt dışından temin edilmektedir.

Saflık Derecesi Platin işlemlerinde ise, Hazine Müsteşarlığı tarafından yayınlanan "Gümüş ve Platin Standartları ve Rafinerileri Tebliği" ile belirlenen 99,95/100 saflıktaki platinler kabul edilmektedir (Tubitak, <http://www.biltek.tubitak.gov.tr...>,E.T.15.10.2005).

4. Kıymetli ve Yarı Kıymetli Taşlar

Kıymetli madenler içinde yer alan kıymetli taşlar; elmas, pırlanta, yakut, safir ve zümrüdün dışında kalan, kuyumculuk ve süsleme sektöründe kullanılan mineral ve taşlar, yarı kıymetli taşlar sınıfında yer almaktadır. Yarı kıymetli taşlar kuyumculuk ve süsleme eşyası yapımında (Zirkon Taş) ağırlıklı olarak kullanılmaktadır. Kuyumculukta genellikle gümüş ile birlikte kullanılan mineral ve taşlar, yarı kıymetli taşlar olarak tanımlanmaktadır.

a. Yarı Kıymetli Taşların Özellikleri ve Türleri

Kuyumculuk sektöründe özellikle son yıllarda büyük ilgi görmeye başlayan yarı kıymetli taşların bir bölümü Türkiye'de üretilmekle birlikte; jeolojik oluşum yapısı incelendiğinde başka türde taşların bulunma olasılığı da çok yüksek görülmektedir (Bozkurt, <http://www.turkishtime.org...>, E.T.05.10.2005).

Tarih boyunca insanların ilgisini çeken ve elde edilme uğraşı noktasında büyük çabaların harcandığı yarı kıymetli taşlar aşağıdaki şekilde sıralanabilir (Özgül ve Atay, 2003: 68);

• <i>Yeşim</i>	• <i>Lüle Taşı</i>
• <i>Kırmızı Mercan</i>	• <i>Oltu Taşı</i>
• <i>Sitrin (Tüccar Taşı)</i>	• <i>Hematit</i>
• <i>Akik</i>	• <i>Yakut</i>
• <i>Opal</i>	• <i>Lapis Lazuli (Çocuk Taşı)</i>
• <i>Ateş Opali</i>	• <i>Aquamarine</i>
• <i>Kehribar</i>	• <i>Obsidyen</i>
• <i>Lal</i>	• <i>Kara Kehribar</i>
• <i>Ametist</i>	• <i>Aytaşı</i>
• <i>Kuvars</i>	• <i>Topaz</i>
• <i>Pembe Kuvars</i>	• <i>Turkuaz</i>
• <i>Dumanlı Kuvars</i>	• <i>Oniks</i>
• <i>Kaplan Gözü</i>	• <i>Amazonit</i>
• <i>Sedef</i>	• <i>Malahit</i>
• <i>Apatit</i>	• <i>Agat</i>
• <i>Krizolit</i>	• <i>Obsidiyen</i>
• <i>Kantaşı</i>	• <i>Turmalin</i>
• <i>Kalsedon</i>	• <i>Krizopraz</i>

Kaynak: MTA¹, <http://www.mta.gov.tr/mineraller/kiymetlim.asp>, (E.T.).05.10.2005.

b. Ekonomide Kullanım Alanı

Türkiye'nin çeşitli şehirlerinde özellikle, “Ankara, İstanbul ve İzmir'deki işletmeler taş üzerinde basit kesme, şekillendirme ve yontma işlemleri yaparken değerli ve yarı-değerli taşlar ve metaller pazarındaki küçük ölçekli bazı firmalar da üretim faaliyetlerinde bulunmaktadır. Yapılan yatırımlarla yarı-değerli taşlar için kazı yapacak tesisler kurulmaktadır. Küçük ve Orta Büyüklükteki Sanayileri Geliştirme Başkanlığı'nın (KOSGEB) Kars'ta Obsidyen (doğal cam) taşından bijuteri üretimi gerçekleştirilmesi projesi bu tesislere örnek verilebilir” (İMMİB¹, <http://www.immib.org.tr...>, E.T.04.04.2005).

IV. KIYMETLİ MÜCEVHERAT SEKTÖRÜ KAVRAMI

Kıymetli mücevherat sektörü, içerdiği ürünler itibari ile iktisadi sektörler ve imalat sektöründe, ticaret ve istihdam hacmi ile ekonomik anlamda en önemli alt sektörlerden birini oluşturmaktadır.

Kıymetli mücevherat sektörünü altın, gümüş, platin ve yarı kıymetli taş araçlarından oluşan ve özellikle altın ve gümüşün maden özelliğinden çıkıp mücevherat özelliğini kazanmasındaki geçiş sürecini sağlayan kuyumculuk sektörünü de içine alan, kıymetli madenleri işleme ve tasarlama faaliyetlerinden oluşan bir sektör olarak tanımlamak mümkündür.

Türk altın mücevherat sektörü çok eskilere dayandırılmaktadır. Tarihsel süreçte kıymetli mücevherat sektöründe Anadolu'da yer alan uygarlıkların örneğin; Hititler, Urartular, Frigyalılar, İyonyalılar, Lidyalılar, Romalılar, Bizanslılar, Selçuklular ve Osmanlılar, dini ve estetik amaçlı kendi takı modellerini geliştirme boyutuyla belirleyici bir role sahip oldukları görülmektedir. (Öktem, 2005: 207).

A. Türkiye’de Kıymetli Maden Sektöründen, Mücevherat ve Kuyumculuk Sektörüne Geçiş Süreci

Türkiye’de değerli metallere yapılmış ziynet eşyalarının ihracatı son yıllarda önemli ölçüde artmıştır. Bu artışla Türkiye’nin endüstrideki sıralaması yükselmiş ve Türkiye bu konuda lider ülkelerden biri haline gelmiştir. “Türkiye’de kuyumculuk sektörünün elinde her yıl yaklaşık 400 ton altını ve 200 ton gümüşü işleyerek mücevherata dönüştürme kapasitesi bulunmaktadır. Ancak bu kapasitenin tamamı kullanılmamaktadır. Türkiye Dünya altın mücevherat üretiminde ilk 5 ülke arasında yer almaktadır” (İMMİB¹, <http://www.immib.org.tr...>, E.T.04.04.2005)

Türkiye’de her yıl yaklaşık, 250–300 ton altın takıya dönüştürülmektedir. 2004 yılı altın ithalatı ise, İstanbul Altın Rafinerisi (İAR) tarafından 250,930 ton olarak açıklanmıştır (Halaç, 2005: 26).

“Türk kuyumculuk sektörü içinde binlerce işletme, 200 civarında orta ve büyük ölçekli firma ve binlerce perakende satış mağazası mevcuttur. Sektör, Türk imalat sektörlerinin en büyükleri arasında yer almaktadır. Altın mücevherat üretim merkezi İstanbul olmakla beraber, Ankara ve İzmir’de oldukça önemli miktarlarda üretim gerçekleştirilmektedir. Doğu ve Güney Doğu Anadolu’daki bazı illerde de üretim yapılmaktadır. Türkiye’de 4000–5000 ton tutarında mücevheratın evlerde yastık altında (vatandaşların altını alarak kendi imkanları ile kasada ya da evinde gizleyerek sakladığı altınlar) tutulduğu tahmin edilmektedir” (Coşkun, 2003: 16).

Aynı zamanda, sektör sahip olduğu yurtiçi potansiyeli ile son yıllarda ihracatta büyüme sağlayarak “60 ülkeye yaklaşık 200 ton ihracat gerçekleştirerek, bu alanda İtalya’dan sonra ikinci sıraya yerleşmiştir (Tüzmen, 2004: 59).

B. Kıymetli Maden, Mücevherat ve Kuyumculuk Sektörü Araçları

Türkiye'nin yurtdışı ticareti ve ilişkilerini düzenleyen kurumları: Darphane, İAB, İstanbul Kuyumcular Odası (İKO), İAR, İstanbul Maden ve Mücevheratçılar Birliği (İMMİB) ve Dünya Altın Konseyi 'World Gold Council' (WGC) Türkiye Temsilciliği'dir.

Türkiye'de mücevherat sektöründe yer alan bu kurumlar hakkında verilerin sınırlı ve yetersiz olması ve kurumların kendi sektörleri dışına kapalı yapılanmaları sebebi ile görüşme imkanının sağlanamamasından dolayı kurumlar hakkında bilgi SİMYA dergisinden yararlanılarak aktarılabacaktır.

1. Darphane

Sektörün en eski ve köklü kurumlardan biri Darphane'dir. Darphane Türkiye'nin mücevherat ve kuyumculuk sektöründe marka ve tasarım ülkesi olmasını amaçlamaktadır. "Kuruluşu yüzyıllar öncesine giden Darphane'nin yerleşik özellik kazanması, Fatih Sultan Mehmet'in 1467 yılında Beyazıt Camii civarında kurduğu tesisle olmuştur. Hızla genişleyen imparatorluğun para ihtiyacını karşılamak için çeşitli kentlerde sayıları 40'ı bulan darphaneler oluşturulmuştur. Ancak 1843 yılında diğer darphanelerin faaliyetlerine son verilerek, bu tarihten sonra yalnız İstanbul'da kendi adıyla anılan semtte kurulan darphanede para basımı gerçekleştirilmiştir" (SİMYA, 1999: 14).

Günümüzde, "234 sayılı Kanun Hükmünde Kararname hükümlerine göre; Hazine Müsteşarlığına bağlı olarak faaliyetini sürdüren Darphane, tedavül ve hatıra paraların, cumhuriyet altınlarının basımını, kıymetli madenlerin analiz ve ithalat-ihracat düzenlemesini yürütmektedir" (SİMYA, 1999: 14). Darphane ayrıca, her türlü resmi damga ve mührün, madalya ve nişanın üretimi, pasaport, nüfus cüzdanı gibi kıymetli ve güvenli kağıdın imalatını da gerçekleştirmektedir.

Darphane, birçok etkinlik içerisinde de görev almaktadır. “Her yıl düzenlenen Basel Uluslararası Para Fuarı ve İstanbul Uluslararası Mücevher, Takı, Saat ve Malzemeleri Fuarı’na düzenli olarak katılan Darphane ayrıca yıllık programlar çerçevesinde yurtiçi ve yurtdışında düzenlenen birçok uluslararası fuarda da yer almaktadır” (SİMYA, 1999: 14).

2. İAB

Türkiye’nin kıymetli maden ithalatında Darphane ile birlikte yetkili olan diğer kurum ise, İAB’dır. “Altın sektöründeki yeniden yapılanma ve altın piyasasının kurumsallaşması çalışmalarına ve altına dayalı yeni araçların geliştirilmesi yönündeki planlara paralel olarak 1995 yılında kurulan İAB, Türkiye’de sektörün Kapalıçarşı piyasası sınırları aşarak örgütlü bir yapıya kavuşmasını ve uluslararası boyut kazanmasını amaçlamaktadır” (SİMYA, 1999: 15).

İşlem hacmi ile Türk finans sisteminde ve uluslararası altın piyasalarında önemli bir kurum olan İAB, “1996 yılında altına dayalı yatırım araçları kapsamında ‘Altın Yatırım Fonları’, 1997 yılında ‘Vadeli İşlemler’ ve ‘Opsiyon Piyasası’nı açarak altına dayalı vadeli işlemleri piyasanın kullanımına sunmuştur” (SİMYA, 1999: 15). İAB ayrıca, “1999 yılı içerisinde Kıymetli Madenler Borsası konumuna gelebilmek için yeniden yapılanma sürecine girmiştir. Yasal düzenlemelerin ardından külçe gümüş tesliminde katma değer vergisi kaldırılırken, İAB altının yanı sıra gümüş ve platini de işlem içerisine almıştır” (SİMYA, 1999: 15).

Kuyumculuk sektörünün ve İAB’nin eşgüdümü ile vatandaşlara ait atıl duran kıymetli madenlerin değerlendirilmesi ve ülke ekonomisine kazandırılması amacı ile “1 Ekim 1999 tarihinde ‘Standart Dışı Altın İşlemleri’nin yapılmasına başlanmıştır. Bu noktada, hurda altın olarak tanımlanan standart dışı altınlar da ekonomi içerisinde yer alarak, kurumsal bir yapı oluşturulması hedeflenmiştir” (SİMYA, 1999: 15).

İAB bünyesindeki piyasalarda gerçekleştirilen işlemler aşağıdaki gibidir (SİMYA,1999: 15):

- **Kıymetli Madenler Piyasası:** Altın, gümüş ve platin gibi kıymetli madenlerin Yeni Türk Lirası (YTL)/gr, ABD Doları/ons ve Euro/ons bazında işlem gördüğü Altın Borsası, bünyesindeki nakit altın, gümüş, platin işlemleri ile hurda altın işlemleri yapılmaktadır.
- **Vadeli İşlemler ve Opsiyon Piyasası:** Vadeli altın işlemleri gerçekleştirilmektedir.
- **Kıymetli Madenler Ödünç Piyasası:** Kıymetli maden ödünç işlemleri yürütülmektedir.

3. İKO

İKO, son dönemlerde gerçekleştirilen yasal düzenlemeler ile kuyumculuk sektörünün yurtdışına açılmasına yönelik faaliyetlerde bulunmaya başlamıştır. “1971 yılında kurulan İKO, çatısı altında topladığı sadekarlar, mihlayıcılar, kakmacılar, kalemkarlar, yaldızcılar, minecilerle, imalatçılar, toptancılar, çantacılar ve perakendecilerden oluşan yaklaşık 10 bin üyeye hizmet vermektedir” (SİMYA, 1999: 16).

İKO’nun çalışmaları arasında; üyelerine yeni pazarlar bulmak, ihracata yönlendirmek, yurtiçi ve yurtdışı fuarlara katılımı teşvik etmek bulunmaktadır. İKO, “Sektörel gelişimde eğitimin oynadığı kilit rol sebebi ile kalifiye eleman yetiştirilmesini sağlamak için çıraklık eğitim merkezleri, meslek liseleri ve yüksek okullarda kuyumculuk takı tasarım bölümleri açılmasına katkıda bulunmaktadır” (SİMYA, 1999: 16). Ayrıca sektörün sorunlarına çözüm üretme yönünde projeler yürütmektedir.

Kuyumcu Kent Projesi ile sektördeki orta ve küçük işletmeleri, gerekli alt yapıya ve donanımına sahip bir komplekste toplamayı amaçlayan İKO, ürün kalitesinde de önemli bir gelişme yaparak maliyetleri düşürmeyi hedeflemektedir. Ayrıca İKO, bünyesindeki vakıf ile sektörde yardımlaşma ve eğitimi kurumsallaştırmayı amaçlamaktadır (SİMYA, 1999: 16).

4. İAR

İAB'nin kurulması sonrasında Hazine Müsteşarlığı ve İAB'nin desteği ile 1996 yılında İAR kurulmuştur. İAR Dünya'nın her yerinde üretilen özellikle de Türk Cumhuriyetleri'nde üretilen altınlar ile yastık altında bulunan altınların rafine edilmesi, bunların İAB'de işlem görmesi işlemlerini yerine getirmektedir. Yastık altındaki altınların ekonomiye yeniden dönüşünde, kuyumculuk sektörünü de içine alarak, ikinci elden satışı sebebi ile hurda altın olarak nitelenen altınların yeniden piyasaya sunumunu da İAR gerçekleştirmektedir (SİMYA, 1999: 17).

5. İMMİB

İhracatçı Birlikleri öncelikli olarak, çalışma konularına giren alanlarda ülke ihracatının artırılması, ihraç ürünlerinin çeşitlendirilmesi ve ihracata konu olan ürünlere rekabet gücü kazandırılmasına yönelik çalışmalarda bulunarak, üyelerine yardımcı olmaktadır.

“2003 yılı Temmuz ayında kurulmuş olan İMMİB, Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın bağlı kuruluşu olarak faaliyete geçmiştir. Birlik, üyelerinin menfaatlerini korumak ve değerli maden ve mücevherat ihracatını arttırarak sektörün yeni pazarlara ulaşmasını sağlamak amacı ile ihracatçılara yardımcı olmayı hedeflemiştir”. Bu çerçevede, İMMİB'nin başlıca amaçları aşağıdaki gibidir (İMMİB², <http://www.immib.org.tr...>, E.T.04.04.2005);

- İhracatı arttırmak,
- Uluslararası alanda sektörün daha iyi tanıtılmasını sağlamak,
- İhracatçıların mesleki ilişki ve faaliyetlerini düzenlemek,
- İhracatla ilgili her türlü soruna çözüm bulmak amacı ile girişimlerde bulunmak,
- Üye firmaların ihracat faaliyetlerine rehberlik yapmaktır.

İMMİB, Türkiye’de kıymetli metal ve mücevherci eşyaları ihracatına destek veren, ihracatçıların yurtdışında daha çok pazara ulaşması ve bu pazarlarda daha fazla pay alması için çalışmaları yönlendiren örgütlerden biri konumundadır.

6. WGC

“1987 yılında kurulan WGC, 2005 yılı itibari ile Türkiye’nin de dahil olduğu 22 ülkede faaliyet göstermektedir. Türkiye temsilciliğini 1991 yılında İstanbul’da kuran WGC, Türk altın piyasasındaki gelişmeleri desteklemek ve olumlu yönde ilerlemesini sağlamak amacı ile çeşitli faaliyetlerde bulunmaktadır. 1991 yılından itibaren takı üretim teknolojisi konusunda danışmanlık hizmeti veren WGC, konu ile ilgili yayınlar hazırlamakta, seminerler ve fikir üretme toplantıları düzenlemektedir” Ayrıca WGC, teknik ve tasarım altyapısını tamamlamış, altın takı üreticisi firmalarla birlikte çalışarak, pazarlama faaliyetlerini de yönlendirmektedir (Turkishtime, <http://www.turkishtime.org.tr...>,E.T.01.02.2005)¹.

WGC, 1993 yılından itibaren Sermaye Piyasası Kurulu (SPK)’na Türkiye’de altın sektörünün serbestleştirilmesi konusunda danışmanlık yapmaktadır. “WGC Türkiye Temsilciliği, ‘Trend Book’ adı altında takı tasarımlarına; tasarımcılar, imalatçılar, perakendeciler ve tüketiciler arasındaki ilişkileri güçlendirmek amacı ile kitap yayınlamakta ve kitapta işlenen trendlerle ilgili gelişmeleri değerlendirmek üzere takı ve tasarım yarışmaları düzenlemektedir. Yarışmalarda ödül kazanan tasarımları ulusal ve uluslararası pazarlarda tanıtma görevini de üstlenmiştir” (Turkishtime, <http://www.turkishtime.org.tr...>,E.T.01.02.2005)¹.

V. KUYUMCULUK SEKTÖRÜ KAVRAMI ve ÇEŞİTLERİ

Altın ve mücevherat işlemleri ile kuyumculuk sanatı ortaya çıkmaktadır. “Kuyumculuk sektörü, sahip olduğu kurumlar ile piyasa içerisinde gelişimini ve bu gelişime paralel ekonomik, sosyal, kültürel ve sanatsal ilerlemelerin teminini sağlayan sektörel yapıya sahiptir” (BAŞLANGIÇ, 2006). Kuyumculuk sektöründe altını öncelikli bir kıymetli maden durumuna getiren özellikler aşağıdaki gibi sıralanabilir (İAB, <http://www.iab.gov.tr...>, E.T.04.04.2005);

- **Üretim Hacminin Sınırlı Olması:** Kullanım alanları coğrafi bölgelere ve toplumlara göre değişiklik gösterse de altını altın yapan değerlerin başında sınırlı üretim hacmi gelmektedir. Dünya’nın sadece belirli bölge ve ülkelerinde bulunan altın yataklarında, sınırlı bir altın rezervi bulunmaktadır.
- **İnelastik (Esnek Olmayan) Arz Yapısı:** Altın arzının, altın fiyatında meydana getirdiği değişikliklere kısa vadede cevap verebilmesi oldukça güçtür. Fiyat değişikliklerine karşı inelastik olan altın arzı, sadece bu özelliğinden dolayı birçok madenden ayrılmaktadır. Belli bir üretim kapasitesine sahip olan maden ocaklarında, altın fiyatlarındaki düşüş ve yükselişleri takip etmek ve fiyatlara bakarak üretim yapmak imkansızdır. Altın arzı Dünya borsalarındaki fiyat değişikliklerinden ancak uzun vadede etkilenmektedir.
- **Aynı veya Benzer Özelliğe Sahip Başka Bir Metalin Olmaması:** Altının bir diğer özelliği, yerini dolduracak başka bir madenin bugüne kadar bulunamamış olmasıdır. Fiziksel ve kimyasal özellikleri incelendiğinde ise kıymetli maden grubunda yer alan gümüş ve platin gibi diğer soy metalleri geride bırakmaktadır.
- **Rezerv Aracı Olması:** Altının diğer kıymetli madenler karşısındaki bir diğer üstünlüğü, Dünya ülkelerinin birçoğu tarafından rezerv aracı olarak kullanılmasıdır. Altın standardının hüküm sürdüğü XIX. Yüzyıla kadar para olarak kullanılan altın XX. Yüzyılın ortalarında uygulamaya başlayan altın kambiyo sisteminde önemli bir rol üstlenmiş ve Dünya Merkez Bankaları’nın tercih ettiği rezerv araçlarından biri olmuştur.”

Günümüzde sadece takı ve süs eşyası olarak yer alan kıymetli madenlerin gelişen uzmanlık alanları ile kullanılan tüm eşyalar ve sektörün ortaya koyduğu ticari faaliyetler açısından, kuyumcular, sarraflar ve çantacılar şeklinde sınıflandırmaya tabi tutulması gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

A. Kuyumculuk

Maden ve mücevherat sektörünün temel taşı kuyumculuk; “Altın gümüş gibi kıymetli madenlerin ve alaşımlarının eritilerek dökülmesi, plaka veya tel haline getirildikten sonra işlenerek ziynet eşyasına dönüştürülmesi işlemlerinin yapıldığı meslek dalıdır. Kendi başına ve belirli bir süre içerisinde, altın, gümüş ve benzeri kıymetli madenleri estetik bir anlayış ile şekillendirme ve kıymetli taşlarla işleme bilgi ve becerisine sahip nitelikli kişiler ise ‘kuyumcu’ olarak tanımlanmaktadır. Günümüzde kuyumculuk, gelişmiş teknolojiyi kullanan, insanlığın eski çağlardan bugüne taşıdığı bilgi birikimiyle ve estetik değerlerle oluşan bir meslektir. İnsanların kendilerini daha iyi ve estetik hissetmelerini sağlamalarına yardımcı olacak ürünler tasarlamak, üretmek ve onların beğenilerine sunmak kuyumculuk mesleğinin çalışma alanlarıdır” (BAŞLANGIÇ, 2006).

B. Sarraflık

Sarraflık mesleği genel anlamda kıymetli metalleri değiştirme işi ile uğraşanları kapsamaktadır. Seyidoğlu’na göre: “Çeşitli kağıt, madeni para, tahvil gibi işlerle uğraşan meslek mensuplarına verilen isimdir ve bunların yaptıkları işe de “sarraflık” denilmektedir. Sarrafın altın bozmak (kağıt ya da madeni paraya dönüştürmek), değiştirmek gibi işler için aldığı ücret ve komisyona da ‘sarrafiye’ ” Seyidoğlu, 2002: 542) adı verilmektedir. Türkiye’de genellikle aynı işletmelerde kuyumculuk ve sarraflık birlikte yürütüldüğünden sektörün ayrı bir dalı olarak görülmemektedir.

C. Çantacılık

Türk Kuyumculuk Sektörü'nün işleyişi içerisinde yer alan ve tanımlanması gereken faaliyet alanlarından bir diğeri sektörün ticaret, işlem hacmi ve istihdam yapılanması ile altın kuryeliğini gerçekleştiren ve sektör içerisinde 'Çantacılar' olarak isimlendirilen kişilerdir. Çantacılar, imalat işletmelerinden ya da sektörün toptancılarından temin ettikleri takıları, ülkenin çeşitli yerlerindeki perakende satıcılara ulaştırarak sektör içerisinde yeni bir sınıfın doğmasına da sebep olmaktadır. Taşımış oldukları altın, gümüş ve kıymetli taşlarla çeşitli bölgelerdeki ihtiyaçların kısa süreli teminini gerçekleştirirken, bu bölgelerden toplamış oldukları hurda altın ve gümüş ile işletmelerin yoğunlukta olduğu İstanbul, Ankara, İzmir, Mersin gibi üretim merkezlerinin hammadde ihtiyaçlarını karşılamaktadırlar.

VI. KUYUMCULUK SEKTÖRÜNÜN TARİHSEL GELİŞİMİ

“İnsanoğlu tarihi geçmişi içerisinde, altını işleyebileceğini keşfetmiş ve altın, diğer tüm değerli madenler ve taşların önüne geçmiş, takıların en önemli hammaddesi olmuştur. Altın takılar, insanoğluna her şeyin, tüm dinsel amaçlarının, güzel görünme çabalarının ötesinde, yaşadığı toplum içinde soyut konumunun somut işaretini sunmuştur” (Turkishtime², <http://www.turkishtime.org.tr...>, E.T.01.02.2005).

A. Dünya'daki Gelişim Süreci

Kuyumculuk sanatında maden olarak altın kullanılmıştır. “Bu kıymetli madenin Dünya da üretiminin başlaması M.Ö. 4000 yıllarına kadar gitmektedir. Özellikle, Mısır uygarlıklarında altına rastlanmaktadır. Bununla birlikte Anadolu'nun M.Ö. 3000'li yıllara dayanan bir altın işleme geçmişi vardır. Alacahöyük kazılarında 5000 yıllık kuyumcu işletmesi ve el aletleri bulunmuştur. M.Ö. 630 da Kral Karun Anadolu'daki altın madenlerinden elde ettiği altını, rafine etmek ve basılı altın para yapmak amacı ile Dünya'nın ilk rafinerisi ve darphanesini Ege Bölgesi'nde kurmuştur. Ayrıca, dünyaca ünlü Frigya krallarına dokunduğunu altın yapan

anlamına gelen “Midas” unvanı verilmiş ve altına sahip olan bu kralların her dokunduğunu altına çevirdiğine inanılmıştır” (Karbeyaz, 2005: 33).

Tarihsel dönemler içerisinde, “Kıymetli maden sektörünün gelişimi öncelikle, ticaret kolonileri oluşturan Asurlu tüccarların, Mezopotamya’dan getirdikleri malların yerine buradan değerli madenleri götürmeleri ile başlamıştır. Ticaretin canlandırdığı iletişim olanakları ile ilkçağ zanaatkarları Mezopotamya kültürünü ile tanışmış, zanaatkarlar, yeni tanıdıkları motifleri kendi dünyalarının anlamı içinde kullanarak, bu bölgeler arasında ortak bir üslup yaratmayı başarmışlardır” (Turkishtime², <http://www.turkishtime.org.tr...>, E.T.01.02.2005).

Dünya üzerinde altın işlemeciliği sanatının çok ilerlediği, yapılan kazılar neticesinde anlaşılmaktadır. “Viyanalı Kunts Historican Museum’da sergilenen ve 18 karatlık altından IX. Yüzyılda yapıldığı tespit edilen irili ufaklı parçalardan oluşan hazine, kuyumculuk sanatının boyutunu göstermek açısından önemli bir örnektir” (Turkishtime², <http://www.turkishtime.org.tr...>, E.T.04.04.2005).

B. Türkiye’deki Gelişim Süreci

Türkiye, geçmiş uygarlıkların altını kullanımı ve topraklarındaki gelişimleri ile Dünya altın üretim tarihi, eş zamanlı bir süreç yaşamıştır. Türkler Anadolu topraklarına gelmeden önce de, Anadolu’ya yerleştikten sonra da değerli maden ve mücevherleri hayatlarının her alanında kullanmışlardır. Özellikle, Türklerde altının kullanımı doğumla başlamaktadır. Doğumda bebeğe ve annesine altın armağan etmek, Türk kültürünün bugün de yaşayan geleneklerindendir. “Türklerin değerli maden ve taşlara olan ilgileri, sadece takı olarak kalmamış, sultanların fermanlarından, hat sanatına, Kur’an muhafazalarına, silahlardan, zırhlara, beşiklerden, kaplara kadar kullandıkları her malzemeyi değerli madenlerle yapmışlar, değerli taşlarla süslemişlerdir. Bu eğilimin en belirgin örneklerini özellikle, Osmanlı saray çevresi ve devlet çevrelerinde görmek mümkündür” (Karbeyaz, 2005: 33). Bu çalışmada, kuyumculuğun tarihsel gelişim süreci, Cumhuriyet öncesi ve sonrası olmak üzere iki dönemde ele alınacaktır.

1. Cumhuriyet Öncesi Gelişim Süreci

Kuyumculuk sektörünün gelişim süreci içerisinde, “Madenin işlenmesi sorununun giderilmesi ile Osmanlı’da altın takı üretiminin canlanması, Fatih Sultan Mehmet’in 1453 yılında İstanbul’u fethetmesi ve şehre Ermenistan’dan Ermenileri yerleştirmesi ile başlamıştır. Bu dönemde, Fatih Sultan Mehmet ilk Osmanlı altın parasını ‘Sultani’ basmış böylece ikili (altın ve gümüş) madene dayanan ‘Bimetalist’ sistem dönemi başlamıştır”(Tabakoğlu, 1998: 266). Türkiye’de altın takı üretimi, İstanbul’da 1467 yılında Dünya’nın ilk kapalı alışveriş merkezi olarak kurulan Kapalıçarşı etrafında yoğunlaşmıştır. Her sultanın bir meslekle uğraşması geleneğini taşıyan Osmanlı İmparatorluğu’nda, Yıldırım Beyazıt ve Kanuni Sultan Süleyman bu sanatla ilgilenmişlerdir. İmparatorluğun en güçlü olduğu dönemin padişahlarından biri olan ve tüm Dünya’da Muhteşem Süleyman olarak tanınan Kanuni Sultan Süleyman, Şehzadeliği sırasında Trabzon’da Konstantin adındaki Rum ustadan kuyumculuk eğitimi almıştır (Evliya Çelebi Seyahatnamesi). Kanuni zamanı Türk kuyumculuğunun gelişmesi için çok önemli bir dönemdir ve Dünya’da konu ile ilgili ilk kanunları yapmak ve ilk kuyumculuk fuarının düzenlenmesi bu dönemde gerçekleşmiştir. Ustalık anlamında en gelişmiş örneklerin, gümüş ve altın objelerin bu dönemde yapıldığı ifade edilmektedir.

Osmanlılar döneminde yabancı egemenliğinin altında olan madencilik sektöründe, Cumhuriyet’in ilanından sonra yeni düzenlemeler yapılmıştır. Bu dönemde, öncelikle büyük eksikliği olan madencilik öğrenimi yapmış, teknik elemanların yetiştirilmesi ve yeni ekonomik model saptanmasına çalışılmıştır.

2. Cumhuriyet Sonrası Gelişim Süreci

Cumhuriyet sonrası kuyumculuk sektörünün gelişim sürecinde yer alan merkez, Osmanlı döneminde en gözde ticaret merkezlerinden olan ve günümüzde bu önemini devam ettiren Kapalıçarşı’dır. Çarşı geleneksel olarak imalatçı ve tüccar kesimine uzun yıllar ev sahipliği yapmıştır. “Kapalıçarşı’da ki piyasaların bazıları zaman içerisinde yeniden yapılanırken, bazıları ticari özelliklerini kaybederek yok

olmuşlardır. Ancak kuyumculuk sektörü bu süreçte değişen ve gelişen kısımda yer almıştır. Eski dönem ticaret anlayışları yerine, modern dünyanın kurallarını içeren yeni ticaret biçimleri Kapalıçarşı piyasasına yön vermeye başlamıştır. Altın üretim ve ticaretinin %70'i Kapalıçarşı bölgesinde gerçekleşmekte, bununla birlikte Adana, Kahramanmaraş ve İzmir altın takı üretiminde önemli şehirler olarak ifade edilmektedir”(Karbeyaz, 2005: 34).

“Türkiye’nin ‘İthal İkameci Sanayileşme Politikası’ yerine 1980 sonrası ‘Liberal Politikalar’ uygulaması ile kuyumculuk sektöründeki iç ve dış ticaret yapılanmasının değiştiği görülmektedir” (Karbeyaz, 2005: 34).

VII. KUYUMCULUK SEKTÖRÜNÜN İŞLEYİŞ YAPISI

Kuyumculuk sektöründeki büyüme endüstri sektöründeki büyümeyi beraberinde getirmektedir. Türkiye’nin ihracat kapasitesinde büyümeyi sağlayan sektörün ihracat işleyişi aşağıda ifade edildiği gibi üç yönlü;

- Yurtdışına giden resmi ihracat,
- Laleliden yapılan bavul ticareti,
- Turistlerin kendileri için aldıkları ürünler.

olarak gerçekleşmektedir.

“Kuyumculuk sektöründe Dünya talebi açısından veriler incelendiğinde, Dünya genelinde 2003 yılı altın mücevher talebi yaklaşık %5,5 düşerken, aynı dönemde Türkiye’de %46 oranında artış yaşanmıştır. Mücevherin toplam altın talebindeki payının küresel olarak 2000 yılında %80’den 2003’te %60’a gerilediği, Türkiye’de aynı dönemde, altın talep artışının %46 olarak gerçekleştiği ve Türkiye’nin talebinin 67 ton yükselerek 213 tona ulaştığı görülmektedir. Türkiye kuyumculuk sektörü açısından, Dünya ortalamalarının üzerindeki rakamları ile büyüme trendi içerisinde yer almaktadır” (Gold News³, <http://www.goldnews.com.tr...>, E.T.12.04.2005).

Kuyumculuk sektörü bölgesel olarak incelendiğinde 2003 yılında talep azalması göze çarpmaktadır. “2003 yılında gerçekleşen %5,5’lik talep düşüşü Avrupa’da, 109 ton ve Doğu Asya’da, 57 ton olarak yaşanmıştır. Altın mücevher talebinde yaşanan küresel gerileme mücevher satın alma işlemlerinde üst üste yaşanan üçüncü düşüş anlamına gelmektedir ve 2000 yılında ulaşılan seviyeden yaklaşık %20, (700 ton civarında) daha az bir değeri ifade etmektedir. Söz konusu üç yıl içinde mücevherin toplam altın talebindeki payı %80’den %60’lara inmiş ve dolar bazında altının değeri %50 artmıştır. Türkiye’nin de dahil edildiği Ortadoğu temelinde ise; 2003’te %9 oranında, (631 ton) artan altın talebinin %2’lik dilimini tek başına Türkiye sağlamıştır. Yaşanan talep artışına rağmen, bölgedeki toplam altın talebinin %86’sını oluşturan mücevher üretimi, 2003’te Suudi Arabistan ve Yemen’de %9, Mısır’da %15, Birleşik Arap Emirlikleri’nde %7 düşmüştür. Altın yatırımı (külçe ve para olarak) ise %34 oranında, yani 83 ton artmıştır” (Gold News³, <http://www.goldnews.com.tr...>,E.T.12.04.2005).

A. Altın Ticareti ve İmalat Sektörü

Cross, altın ticaretinin fiziksel çeşitliliğini; pazar yapıları, borsa seçenekleri ve kayıt dışı durumları ile birlikte değerlendirilmesini ve detaylı bir analiz için altın sektörünün ülkelere göre kuyumcu ayarlarını kapsayan, altının türevsel ürünlerinin incelenmesi gereği ile sektörün hızlı bir büyüme içinde olduğunu ifade etmektedir (Cross, 1994: 255).

Altını önemli kılan niteliklerin Türkiye açısından değerlendirilmesi, altın ticareti ve sektörün imalat işletmelerinde ortaya çıkan çalışma koşullarının belirlenmesinde önem taşımaktadır. Türkiye Dünya altın talebinde, “Hindistan, ABD ve Çin’in ardından dördüncü sırada yer almaktadır. Kişi başına düşen altın tüketiminde ise Hindistan’ın ardından ikinci sırada bulunmaktadır” (Goldaş, <http://www.goldas.com.tr...>,E.T.15.10.2005).

B. Gümüş Ticareti ve İmalat Sektörü

Gümüş eşya sektörü, “İstanbul’da 250 imalathane, 150 toptan ve perakende satış mağazasıyla 60 tonu bulan bir potansiyele sahiptir. Çoğunlukla küçük işletmelerden oluşan gümüş eşya sektöründe 25–30 firmada yüksek kapasiteli üretim gerçekleştirmektedir. El işçiliğinin yaygın olarak kullanıldığı sektörde fabrikasyon sistemiyle çalışan firma sayısı ise 5–6 olarak tahmin edilmektedir” (Gold News², 2004: 189).

“1990–2000 yıllarında artış gösteren gümüş eşya sektörü, son yıllarda hızlı bir düşüş göstermektedir. Sektör, söz konusu 10 yıllık süreçte üretimini 300 tona çıkararak kapasitesini artırmıştır. Üretimini yaklaşık %50-60’ını dış pazarlara satan sektör, ihracatta İtalya’dan sonra ikinci sırada yer almaktadır. Gümüş eşya sektörü, ABD ve İsrail başta olmak üzere Almanya, İran, İngiltere, Hollanda ve Belçika’ya ihracat yapmaktadır. İç pazarda ise, daha çok Doğu Karadeniz ve Akdeniz Bölgeleri’ndeki turizmin yaygın olduğu illerde satış gerçekleştirmektedir. İstanbul, İzmir, Adana, Kayseri, Bursa, Gaziantep, Samsun gibi illerdeki sosyo-ekonomik düzeyleri yüksek gruplar, sektörün potansiyel müşterileri konumundadır” (Gold News², 2004: 189).

“Tüm Dünya, gümüş eşya sektöründe gerileme dönemi içindedir” (Gold News², 2004: 189). İç ve dış pazarlarda 2003 yılında başlayan daralma ve bunun 2004 ve 2005 yıllarına etkisi için, Euro ve Dolar dengesindeki hızlı azalma ve artışlar en önemli sebep olarak ifade edilebilir. Türkiye’de ise, son yıllarda düşük döviz kuru sektörün büyüme potansiyelinin azalmasına yol açmaktadır.

C. Platin Ticareti ve İmalat Sektörü

Türkiye’nin kıymetli madenler piyasası içerisinde kendisine özellikle İAB işlemlerine dahil olduktan sonra yer bulan Platin, kıymetli maden sektörüne dahil edilmektedir. Üretim noktasında Maden Tetkik Arama Kurumu’nun (MTA) ciddi anlamda çalışmalarına dahil etmediği platin madeni özellikle gelişmekte olan

endüstrilerin gelişim aşamasında madenlerin alaşımları ile ilgili olarak çeşitlendirme faaliyetlerinde çok önemli bir yer tutmaktadır. İthal madenler sınıfı içerisinde yer alan platin; kıymetli maden sektörünün üçüncü hammadde kaynağıdır.

D. Yarı Kıymetli Taşlar Ticareti ve İmalat Sektörü

Kuyumculukta genellikle altın ve gümüş ile birlikte kullanılan mineral ve taşlar, yarı kıymetli taşların ticaretini de oluşturmaktadır. Yarı kıymetli taşlar ağırlıklı olarak kuyumculuk ve süs eşyası yapımında kullanılmaktadır.

Yarı kıymetli taşların üretim potansiyelinin kuyumculuk sektörü açısından önemli bir yer tutmaktadır. “Ankara, İstanbul ve İzmir'deki işletmeler taş üzerinde basit kesme, şekillendirme ve yontma işlemleri yaparken değerli ve yarı-değerli taşlar ve metaller pazarındaki küçük ölçekli bazı firmalar da üretim faaliyetlerinde bulunmaktadır” (İMMİB¹, <http://www.immib.org.tr...>, E.T.04.04.2005).

VIII. KIYMETLİ MADEN SEKTÖRÜ ÜRETİM TEKNOLOJİLERİ

Kıymetli maden sektörü, Türk madenciliği açısından önemli bir yere sahiptir. Türkiye'nin çeşitli bölgelerinde kıymetli maden üretimi yapılmaktadır. Bu noktada gerçekleştirilen üretim ve kapasite kullanımındaki düşüklüğü ifade edebilmesi açısından üretim teknolojileri boyutunda kıymetli madenlerin incelenmesi yerinde olacaktır.

A. Altının Doğada Bulunuşu

“Yer küre yaklaşık olarak, tonda 0,0035 gr. altın içermektedir. Bu oran ile altın nadir bulunan elementlerden biridir. Altın doğada genellikle saf veya gümüş ile alaşım ve tellüritler halinde bulunmaktadır. Bunun sonucu olarak altın-gümüş üretimi çoğu zaman beraber gerçekleştirilmektedir. Ancak altın ve gümüşün birlikte bulunmadığı rezervlerde mevcuttur. Altın diğer minerallerin kristal kafeslerinde, öncelikle pirit, arsenopirit, kalkopirit, stibnit, orpiment gibi sülfürlü minerallerin

içinde kapanımlar halinde bulunmaktadır ve altın yatakları doğada başlıca iki şekilde görülmektedir” (Maden, <http://www.maden.org.tr...>, E.T.22.12.2005):

- **Damar Tipi Yataklar:** Kayaların içinde oluşmuş çatlakları dolduran damarlar şeklinde, bir başka kaya veya mineral topluluğunun içinde yoğunlaşmış altın yataklarıdır. Dünya’da antik çağlardan beri üretim yapılan yatakların önemli bir kısmı bu gruba girmektedir.
- **Epitermal Yataklar:** Belirli tipteki volkanik kayalar içinde, termal su dolaşımı ile saçılmış olarak bulunan yataklardır. Bu tip yataklarda altın içeriği düşük, buna karşın rezervler büyüktür.

B. Altın Üretiminde Kullanılan Teknikler ve Karşılaşılan Sorunlar

“Doğada az bulunmasına karşılık metalik halde bulunduğu ve kolay elde edildiği ve işlendiğinden ilk çağlardan itibaren her zaman üretilmiştir. Roma İmparatorluğu dönemi sonuna kadar 10,000 ton, orta çağda 2000–3000 ton ve Amerika kıtasının keşfinden sonra da yılda 5 ton kadar altın üretildiği tahmin edilmektedir” (Popüler Bilim 2003: 44–46). Altın üretim teknikleri, çalışanların çalışma koşullarını riskli duruma getirebilmektedir. Aynı zamanda, bu teknikler sonucu ortaya çıkan kimyasalların çevre açısından da önemli riskler içerdiği bilinmektedir.

“Altın içeren cevher ve tozlardaki tüm altını kayıpsız kazanmak amaçlı çalışmalar, civa amalgam tekniği ve siyanür tekniği bu gün de kullanılan tekniklerdir. Altın içeren metal parçaları ve eski malzemelerdeki altını kazanmada kurşunlu kavurma tekniği de kullanılmaktadır. Her üç teknik de çevre dostu değildir ve aynı derecede canlılara ve insan sağlığına zararlı kurşun, civa metalleri ve siyanür çözeltisi ile çevreyi kirletme riski vardır. Altın yalnız altın maden ve bileşiklerinden değil, aynı zamanda antimon, arsenik, platin grubu elementleri, gümüş ve bakır üretimleri sırasında yan ürün olarak da üretilmektedir” (Popüler Bilim, 2003: 44–46).

1. Amalgam Tekniği

Üretim teknolojileri açısından Amalgam Tekniği, altının doğadan ekonomiye geçiş süreci içerisinde geçmiş dönemlerde sıklıkla kullanılmış olmasına karşılık günümüzde bu teknik zorlukları sebebi ile üreticiler tarafından tercih edilmemektedir. “19. Yüzyılda geliştirilen amalgam tekniği ile altın üretiminde altın içeren cevher ve taşlar, öğütüldükten sonra bol suyla çamur haline getirilmektedir. Sulu çamur, üzerine cıva sürülen 0,8-1 cm kalınlığında 1x2m bakır levhalar üzerinden su akımı ile sürüklenmekte ve çamurun içerdii altın, cıva üzerinde amalgam halinde tutulurken, diğer maddeler su ile sürüklenmektedir. Belirli aralıklarla levhalar üzerindeki amalgam kazınarak alınmaktadır. Yeniden cıva sürülen levhalar tekrar aynı şekilde yeni çamurdan altını tutmak için kullanılırken, kazınarak alınan amalgam silindirik buharlaştırıcı-yoğunlaştırıcı özel döner kaplarda 600°C cıva buharlaştırılıp tekrar yoğunlaştırılmaktadır (damıtılmaktadır), dipte kalan altın özel eritme potalarında eritilmekte, cıva ise tekrar üretim sisteminde kullanılmaktadır. Damıtma ve amalgam sırasında kaçaklarla çevreyi cıva ile kirletme riski çok yüksek olan bu teknik asıl üretimde bırakılmış, ancak küçük tesislerde ve yıkama- çalkalama ile üretim yapan tesislere ek olarak kullanılmaktadır” (Popüler Bilim Dergisi, 2003: 44–46). Amalgam Tekniği çalışanlar açısından, kimyasal maddelere temas ve gerçekteşirilen damıtma sırasında ortaya çıkacak riskler ile çalışma koşullarının uygun olmadığı ortamlarda çalışılması sebebi ile sakıncalar içermektedir.

2. Siyanür Tekniği

Günümüzde çevre örgütleri tarafından ciddi eleştirilere tabi tutulan siyanür tekniği kullanılmaya devam etmektedir. “Dünya’da yaygın kullanılan altın üretimi tekniği siyanürlü tekniktir. Diğer tekniklerden cevherin içerdii altının en çok %75’i kazanılabilir. Diğer tekniklerde mikrometre ve daha küçük çaplı altın, çöktürülmeden koloidal halde çamurla sürüklenir. Bu teknik, 1890 sonrası Güney Afrika’da geliştirilmiş ve altın üretiminde devrim niteliğinde olmuştur” (Popüler Bilimi, 2003: 44–46).

“Siyanürle altın üretim tekniğinin temeli öğütülerek toz haline getirilen altın cevherlerinin önce %0,02’lik kalsiyum oksit çözeltisiyle bazık hale getirildikten sonra kütlece %0.03–0,0001 arası olacak şekilde sodyum siyanür çözeltisiyle karıştırılarak altının siyanür kompleksi halinde çözülmesi, daha sonra da çamurdan ayrılan altın çözeltisine metalik çinko eklenerek siyanürün çinko kompleksi halinde tutulurken, altının metalik halde çöktürülerek ayrılmasına dayanmaktadır. Çöktürülerek ayrılan altın 800°C da kavrularak yanındaki kirlilik yapan metaller oksitlenmektedir. 1100°C biraz boraks ve silikat ilavesi ile eritilen altının içerdiği kurşun, çinko, demir gibi diğer metal oksitleri ve silikatlar cüruf halinde üste çıkmakta ve erimiş altın külçeler halinde döküldüğünde metalik altından diğer bileşenler kolayca üstten ayrılmaktadır. Siyanür çözeltisine metalik çinko yanında kolay çözünen kurşun nitrat veya kurşun asetat ilavesi altının çöküşünü daha kolaylaştırmaktadır. Özel baskı filtreden süzülerek altın ayrıldıktan sonra kalan, çinko siyanür ve kurşun içeren sodyum siyanür çözeltisine sülfat veya seyreltik sülfürik asit eklenerek çinko ve kurşun sülfatları halinde çöktürülmektedir. Süzülen ve başlıca artan sodyum siyanür içeren çözelti tekrar üretim işlemi için siyanürleme tankına gönderilmektedir” (Popüler Bilimi, 2003: 44–46).

Zaman içerisinde daha az siyanür kullanarak altın üretme teknikleri geliştirilmiş ve bu teknikler doğaya ve insanlara daha az zarar verdiği için geniş ölçüde uygulama alanı bulmuşlardır. “Cevheri kuru olarak mekanik kırıp, altın içermediği kesin olan taş ve mineralleri ayıkladıktan sonra yaş öğütülen sulu çamurdan çalkalama ile kolayca dipte toplanabilecek iri taneli altını ayırarak siyanürlemek, amalgam tekniğini ve siyanür tekniğini birlikte kullanmak, çinko kurşun tekniği ile çöktürülen altını elektrolizle saflaştırmak gibi birçok teknikler örnek olarak verilebilir. Altının sülfür bileşiği şeklinde bulunması halinde önce flatasyon işlemi ile zenginleştirdikten sonra siyanür tekniği ile üretmek gibi özel teknikler kullanılsa da cevherin içerdiği tüm altını kazanmak için siyanür tekniğinden daha iyi bir teknik geliştirilememiştir” (Popüler Bilim, 2003: 44–46).

C. Çevre Kirlenmesi ve Üretim Teknikleri

Kıymetli madenlerin önemi ve değeri ulaşılmasında tehlikeli ve riskli yöntemlerin kullanılmasını da beraberinde getirmektedir. “Siyanür asidin 50 mg’ı, sodyum siyanürün 100 mg’ı insanı öldürebilir. Atık sular litresinde 0,1 mg üzerinde siyanür içerirse balıkları ve çoğu su canlılarını öldürdüğü bilindiğinden çoğu çevreci kuruluşlar ve kamuoyu siyanürlü altın üretimine karşıdır. Ancak Dünya’nın her yerinde, özellikle Güney Afrika’nın 5 milyon nüfuslu Johannesburg kentinin merkezinde onlarca altın üretim tesisi siyanür tekniği ile altın üretmektedir” (Popüler Bilim, 2003: 44–46).

“Altın üretim tesislerinde kuru cevher kırma ve mekanik ayıklamadan sonra yaklaşık %20 ye indirilen altın cevherinin kuru tonu başına 1 kg sönmemiş kireç (kalsiyum oksit) eklenerek ve su ile öğütülerek 100 mikrometrenin altına indirildikten sonra çalkalayıcı ile işlem sonucu çamurdaki katı cevherin de %50’si atıl durumda kalmaktadır. Sulu çamurdaki altını bağlamak için kuru ton cevher başına 150 gr sodyum siyanür katılmaktadır. Tekniği en pahalı yapan sodyum siyanür fiyatları, günümüzde bol miktarda üretildiğinden daha da ucuzlamıştır. Çevre kirliliği ve olası bir depremde yeraltı sularına karışmasından dolayı tekrar çevrime göndermek amacı ile içinde kalan çamur, çinko ve kurşunun çökmesi için özel havuzlarda bekletilen siyanürlü çözeltideki tüm siyanür yine ucuz olan sodyum hipokloritin (çamaşır suyu) biraz fazlasının eklenmesi ile azot haline çevrilerek zararsız hale getirilmektedir. Siyanürlenmiş çamurlu cevher atığı bazık kaldığı sürece siyanür asidini çevreye bırakmamaktadır” (Popüler Bilim, 2003: 44–46).

Siyanür asidinin çevre kirliliğini tehdit etmesinin yanında, üretim aşamasında çalışan insanlar içinde risk olduğu ifade edilebilir. Yeterli önlemlerin alınmaması, gerekli teknik donanım eksikliği ve çalışanların bu noktada eğitimlerinin sağlanmaması gibi sebeplerle özellikle gelişmekte olan ülkeler açısından risk unsuru olma özelliğini günümüzde de devam ettirmektedir.

D. Türkiye’de Kullanılan Teknikler

Kıymetli madenler, üretim aşamasında Türkiye’nin sahip olduğu potansiyel ile önemini korurken kullanılan üretim teknolojileri ile ortaya çıkan sorunlar sebebi ile ciddi eleştirilere ortam hazırlamaktadır. “Türkiye’de genellikle ton başına 3–5 gr altın içeren birçok altın maden alanı saptanmış ve rezervleri belirlenmiştir. Bergama Ovacık yatağında ortalama altın tenoru 10 gr/ton dur. Ayrıca gümüş ve bakır cevherleri de altın içerir. Gümüş üretimi de yıllardan beri siyanür tekniği ile yapılmaktadır’ (Popüler Bilim, 2003: 44–46).

IX. KIYMETLİ MADEN ve KUYUMCULUK SEKTÖRÜ FİNANS ARAÇLARI

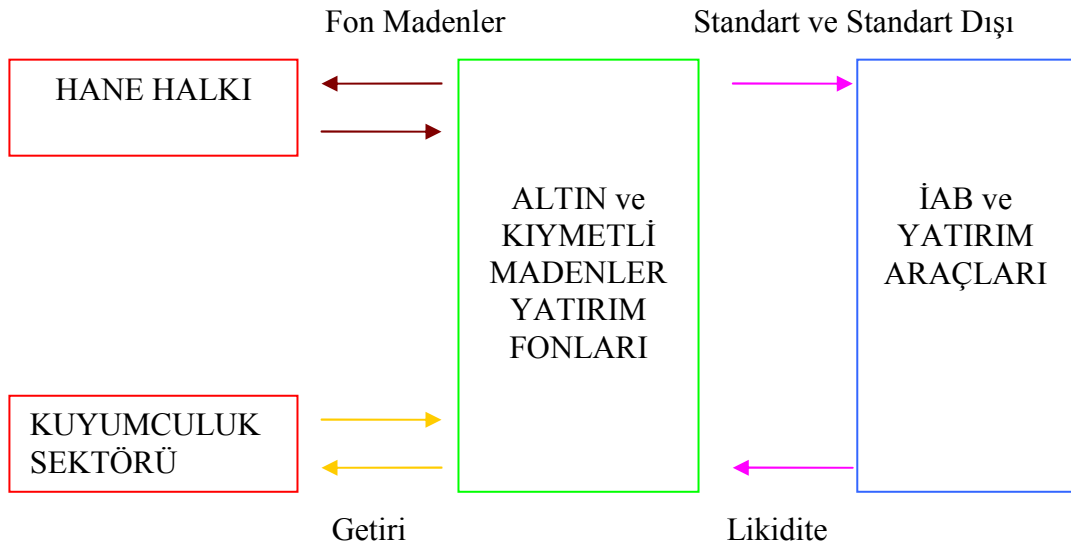
Türkiye son yıllarda gerçekleştirmiş olduğu altın ithalatı ile Dünya sıralamasında önemli bir konuma sahip olmuştur. Ortaya çıkan bu büyüme yasal düzenlemeleri de beraberinde getirmektedir. Bu noktada; “Merkez Bankası ve izin belgesi olan bazı ticari bankalar altın ithal edebilmektedir. Altın rafinerisinde hurda altın külçe altına dönüştürülerek yeniden kullanıma ve ihracata yönlendirilmektedir. Bununla birlikte altın mücevherat sektörünün ihracatı önemli oranda artmıştır. Türk ekonomisindeki değişim sebebi ile bireylerin kullandıkları yatırım araçları çeşitlenmiş, yatırım için altın mücevherat almanın yanı sıra diğer yatırım araçlarına da yönelim gerçekleşmiştir” (Coşkun, 2003: 16). Kuyumculuk sektörü, gelişim süreci içerisinde, finans piyasalarında varlığını sürdürebilmesi için bazı araçlara ihtiyaç duyulmaktadır ve ortaya çıkan finans araçları ise fon ve bonolardır.

A. Kıymetli Madenler Yatırım Fonları

31 Ocak 2002 tarihinde yürürlüğe giren, ‘Kıymetli Madenler Yatırım Fonlarına Yönelik Hazırlanan Tebliğ’ ile Finans piyasaları içerisinde önemli kalemlerden biri konumundaki yatırım fonları düzenlenmiştir. Bu düzenleme içerisinde (SPK, <http://www.spk.gov.tr...>, E.T.01.02.2005);

- ‘Altın Fonu’ ve ‘Kıymetli Madenler Fonu’ kurulması,
- Yatırım fonları katılma belgeleri yolu ile hane halkının altın yatırımlarına alternatif yaratılması,
- Yatırım fonları, paylar halinde alınıp istenildiği anda alış satış fiyat farkı olmaksızın satılmaları ile yatırımcılar için kısa ve uzun vadeli altın yatırımı, öngörülmüştür.

Şekil 1: Kıymetli Maden Yatırım Fonları Dönüşüm Süreci

Kaynak: SPK, <http://www.spk.gov.tr/yayinlar/seminerkonferans/i2003/iab.pdf>,

Şekil 1’de görüldüğü üzere İAB tarafından hane halkının sahip olduğu ve atıl durumda bulunan altını piyasalara ve sektörün kullanımına sunulabilmesi açısından çeşitli yatırım fonlarını piyasaya çıkarılmaktadır.

Hanehalkının sahip olduğu ve yastıkaltı olarak ifade edilen altınlar ise; vatandaşların altını piyasadan alarak kendi imkanları ile ikametlerinde ya da süs eşyası olarak üzerlerinde muhafaza ettikleri altın takılar ve ziynet ya da (Cumhuriyet altını) darphane basımı altınlarıdır. İAR tarafından hazırlanan 2004’te kuyumculuk isimli kitapçıkta yastık altı miktarları ile ilgili olarak şu tanımlama yapılmıştır; “7500

ton altının evlerde muhafaza edildiği tahmin edilmektedir. Parasal değeri ise 100 milyar dolardır. Ülkemizde altın üç amaçla alınıp saklanmaktadır (Halaç, 2005: 7):

- ***Yalnızca yatırım amacı ile alınan altınlar;*** Cumhuriyet Altını, hurda ya da külçe altın olarak alınmaktadır. Alım satımda en az kayba sebep olan altınlar tercih edilmektedir. Yatırımlar genelde banka hesaplarında, borsa takas bankalarında ve güvenli kasalarda saklandığı için evlerde saklanması birçok insana garip gelmektedir. Türkiye, vatandaşlarının altını yoğun olarak yatırım amacı ile aldığı başka bir ülke olmadığı için bu duruma yine kendine özgün bir çözüm modeli getirmelidir ancak altın banka mevduatlarının geliştirilmesi ve kolaylaştırılması gerekmektedir. Böylece altın yatırımcılarının nema kazanma durumları da söz konusu olacaktır. Bu tür altın taleplerinin yurtiçi tüketiminin %40'ı olduğu tahmin edilmektedir. Yaklaşık 3000 ton altının yani 40 milyar doların bu amaçla yastık altında tutulduğu anlamına gelmektedir. Güvenli bir mevduat sistemi ile bu altınların bir kısmının yeniden ekonomiye dönüşümü gerçekleştirilebilir.
- ***Hem yatırım hem takı amacı ile alınan altınlar;*** 22 ayar bilezikleri ifade etmektedir. Kadınların ekonomik sıkıntı yaşayacakları zor günleri düşünerek paraya rahatça çevrilebilecek ve süs eşyası olarak faydalanmak istedikleri altınlardır. Katma değeri az ve dolayısı ile satarken işçilikten zarar etmeyen 22 ayar bilezikler bu sınıf içerisinde ağırlıklı tercih edilmektedir. İç tüketimin ve yastık altının %40'ını teşkil etmektedir. 40 milyar dolar tutarında 3000 ton altına karşılık gelen ve para piyasalarına yatırım aracı olarak kazandırılması yani yastık altından çıkarılması ise imkansız görülmektedir.
- ***Takı ve süs amacı ile alınan altınlar;*** 14 Ayar ve 18 Ayar; estetik, tasarım ve kalitenin ön plana çıktığı takılardır. Yatırım amacından uzak tüketim kavramı ile alınan altınlardır. İnce zevk ve görsellik ön plandadır. Alım satımlarda yüksek işçilikten dolayı kaybın diğer altınlara göre daha fazla olmasından yüksek gelir seviyelerine hitap etmektedir. İç satışların ve yastık altının %20'sini oluşturmaktadır. 20 milyar dolar tutarında 1500 ton altına karşılık

gelmektedir. Yatırım aracı olarak para piyasalarına kazancı söz konusu olmamaktadır.

B. Altın, Gümüş ve Platine Dayalı Bonolar

Finans piyasaları içerisinde yer alan ve yatırım fonlarından sonra önemli kalemlerden biri konumunda bulunan diğer araç ise kıymetli madenler piyasası için uygulanan bonolardır.

26 Aralık 2001 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanan Bonolar İle İlgili Tebliğ’de (SPK, <http://www.spk.gov.tr...>,E.T.01.02.2005);

- İAB üyesi bankalar tarafından ihraç edilecek,
 - Faizleri altın, gümüş ve platin cinsinden hesaplanacak,
 - Standart ve standart dışı altını temsil için çıkarılacak,
 - Vade 60 günden az 720 günden çok olmamak üzere 30 gün ve katları şeklinde belirlenecek,
 - Satış bedelleri, YTL, döviz, standart veya standart dışı kıymetli maden şeklinde hesaplanacak,
 - İkinci el piyasası borsa bünyesinde olacak,
- işlemlerin yapılması hedeflenmiştir.

C. Kıymetli Madenler Piyasasının İşleyiş Yapısı

İAB'nin açılması ile birlikte faaliyete geçen altın piyasası, “Üye kuruluşlar tarafından yurtdışından ithal edilen altının serbest piyasa şartlarında alım satımının yapıldığı yer” (İAB, <http://www.iab.gov.tr...>,E.T.27.20.2005) görünümündedir.

1. Piyasanın Açılışı

İAB, altın sektörü ile finans sektörü arasında işbirliği sağlamanın yanında sektörün uluslararası rekabete açılmasında aktif rolü ile de önemli bir işlevi yerine getirmektedir. “İAB, açılışından bugüne kıymetli madenlerin Dünya piyasalarına paralel şartlarda işlem gördüğü bir piyasa ortamının kurulması, altın sektörünün kurumsallaşması, uluslararası rekabete açılması, en önemli ihracat kalemlerinden biri durumuna gelmesi ve kıymetli madenlere dayalı finansal ürünlerin oluşturulması yönünde çalışmalar yürütmüştür” (İAB, <http://www.iab.gov.tr...>,E.T.27.20.2005).

Uygulanan yasal düzenlemeler sonucu, “İAB’de altından sonra gümüş ve platinin 1999 tarihinden itibaren işlem görmeye başlamasıyla, altın piyasası fiili olarak kıymetli madenlerin işlem gördüğü bir piyasa konumuna gelmiştir. Ayrıca bu tarihte, ‘Standart Dışı Altın İşlemleri’ de Borsa bünyesinde faaliyete geçmiştir” (İAB, <http://www.iab.gov.tr...>,E.T.27.20.2005).

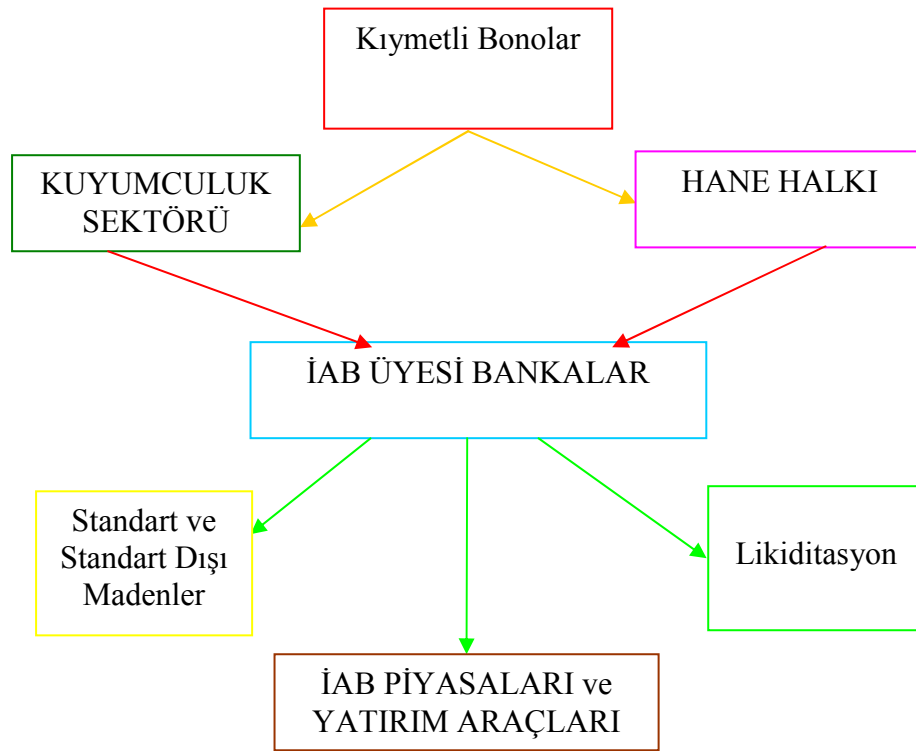
2. Piyasaya Üyelik

Kıymetli Madenler Piyasası'nda “Borsa'ya üye Bankalar, Yetkili Müesseseler, Kıymetli Maden Aracı Kurumları, Kıymetli Maden Üretim ve Pazarlaması Faaliyetinde Bulunan Kuruluşlar, Kıymetli Maden Rafinerileri ve Yurt Dışında Yerleşik Kişi ve Kuruluşlar” (İAB, <http://www.iab.gov.tr...>,E.T.27.20.2005) işlem yapabilirler. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı tarafından yayımlanan Kıymetli Madenler Borsası'nda İşlem Görecektir Altın Standartları ve Rafinerileri Hakkında Tebliğ ile belirtilen üye olmanın ön şartı, Hazine Müsteşarlığı'ndan ‘Altın Borsası Üyelik Belgesi’nin alınmış olmasıdır. Üyelik için ilgili kuruluşların Üyelik Belgesiyle birlikte Borsa'ya başvurması ve Yönetim Kurulu tarafından üyeliğine karar verilmesi ile üyelik gerçekleşmektedir.

Kıymetli Madenler Piyasası'nda gerçekleşen işlemler, “Üye temsilcileri tarafından Borsa uzmanlarına verilen talimat ile bilgisayar sistemine girilip ‘otomatik eşleşme’ kuralına göre en iyi alım ve en iyi satım talimatlarının birbirini karşılaması

suretiyle gerçekleşmektedir. İşlemler, fiyat ve zaman önceliği kurallarına uygun olarak çok fiyat yöntemine göre yürütülmektedir. Bilgisayara girilen alım ve satım talimatları bilgi dağıtım ekranları vasıtasıyla aynı anda üyelere ve uluslararası piyasalara ulaştırılmaktadır” (İAB, <http://www.iab.gov.tr...>,E.T.27.20.2005).

Şekil 2: Kıymetli Maden Bonoları İşleyişi

Kaynak:<http://www.spk.gov.tr/yayinlar/seminerkonferans/i2003/iab.pdf>,
(E.T.).01.02.2005.

Şekil 2’de kıymetli maden bonolarının (altın, gümüş, platin bonoları) ihracı, halka arzı ve satışının işleyiş süreci gerçekleşmektedir. Yastık altı tabir edilen getiri amaçlı madenlerin İAB üyelerine, Hazine Müsteşarlığı tarafından tanımlanan standart ve standart dışı madenlerin, (altın, gümüş ve platin) İAB piyasalarına çeşitli yatırım araçlarından biri olan ‘bonolar’ ile aktarılması ve bu süreçte sermaye akışının

ve atıl durumda bulunan madenlerin ekonomiye yeniden kazandırılması gösterilmektedir.

3. Takas İşlemleri

İAB’de takas işlemleri, “Takas Merkezi ve Borsa’nın anlaştığı takas bankası aracılığıyla yürütülmektedir. Borsa Takas Merkezi alıcı için satıcı, satıcı için alıcı rolünü üstlenerek altın ve nakit alacaklarını tarafları karşılaştırmadan yerine getirmektedir. Takas Merkezi üstlendiği bu konumu gereği yükümlülüklerin yerine getirilmemesi riskini de üstlenmektedir. Üstlenilen bu risk dolayısı ile Borsa tarafından üyelerden yapacakları işlemler karşılığında teminat tesis etmeleri istenmektedir. Altın Piyasası’nda gerçekleşen işlemlerin takası öğleden sonra başlamaktadır. Takas işlemlerinde, altın alım işlemi yapan üye altının karşılığı olan tutarı takas işlemlerini yapan bankadaki takas hesabına yatırarak altını teslim almaktadır. Altın satış işlemi yapan taraf ise teslim etmekle yükümlü olduğu altın miktarını Borsa Takas Merkezine teslim etmektedir. Takas hesabına yatırılan altın tutarının parasal alacaklı olan üyenin hesabına virman edilmesi ve Takas Merkezi’ne teslim edilen altın miktarının altın alacaklı üyenin hesabına virman edilmesiyle takas işlemleri gerçekleşmektedir” (İAB, <http://www.iab.gov...>,E.T.27.20.2005).

4. Teminat Türleri ve Teminat Olarak Kabul Edilen Kıymetler

Kıymetli madenler piyasası içerisinde gerçekleşmesi muhtemel riskler için piyasa kendi teminat türlerini uygulamaktadır. Genel kabul görmüş teminat türleri (İAB, <http://www.iab.gov.tr...>,E.T.27.20.2005);

- **Üyelik / Risk Teminatı:** Üyelerin işlemleri dolayısı ile diğer üyelere ve Borsa’ya karşı yükümlülüklerini yerine getirmemelerine karşı yatırmak zorunda oldukları teminatlar,
- **İşlem Teminatı:** Üyelerin işlem yapabilmeleri için gerekli olan teminattır. İşlem teminatı, üyenin ilgili gündeki işlem limitini belirlemektedir. Son yapılan düzenleme ile bir üyenin yapabileceği işlem miktarı ilgili gündeki

toplam işlem teminatının ve kasasında bulundurduğu kıymetli maden toplamının 25 katı olabilen, işlemlerini içermektedir.

Teminatlar, Yönetim Kurulu tarafından belirlenen bankaya veya Borsa Takas Merkezi'ne teslim edilen aşağıdaki değerlerden oluşmaktadır (İAB, <http://www.iab.gov.tr...>, E.T.27.20.2005):

- Yeni Türk Lirası,
- Yönetim Kurulu'nca cinsleri belirlenen efektif dövizler,
- Banka teminat mektupları,
- Her türlü Devlet Tahvili ve Hazine Bonoları,
- Borsa takas merkezine teslim edilen kıymetli madenler.

Altın Standartları ve Rafinerileri Hakkında Tebliğ'in 5. maddesi, belirtilen saflık ve ayardaki standart dışı altının işlem görmesine imkan tanımaktadır. “Standart Dışı altın işlemlerinde, aynı tebliğ ile belirlenen ve ayarları 585/1000 milyem ve yukarısında olan, ağırlıkları ise 1-15 kg. arası bulunan standart dışı altın külçeler, Türkiye'de kurulacak Altın Rafinerisi veya Darphane ve Damga Matbaası Genel Müdürlüğü ya da bu kurumun belirleyeceği kuruluşlarca düzenlenecek ayar raporuna göre Borsa'da standart dışı altın olarak işlem görebilmektedir” (İAB, <http://www.iab.gov.tr...>, E.T.27.20.2005).

5. Piyasaya Yönelik Projeler

Bu projeler, kıymetli maden sektörünün işleyişini gösterebilme açısından önemli süreçler içermektedir. İAB ve bünyesindeki tüm kuruluşlar ile sektörün çeşitli kurumları gelişim süreci çerçevesinde çeşitli projeler üretmektedirler. Bu projeler aşağıdaki gibi sıralanabilir:

a. İAB Gram Altın Projesi

Gram Altın Projesi, sektörün özellikle finans sıkıntısı kapsamında yaşadığı güçlükleri aşması açısından önem taşımaktadır. İAB’de 1 gram- 15kg ağırlığındaki altınların işlem görebilmesi planlanmaktadır. Bu çerçevede elde edilmek istenenler (SPK, <http://www.spk.gov...>,E.T.01.02.2005);

- İşlenmemiş saf altın miktarının, talebe veya ihtiyaca göre alınması,
- Tasarruf amaçlı edinilen altınların, işçilik kaybına uğramaması,
- Güvenlik sorunu ortadan kalkarak, kasa kira bedeli ödenmemesi,
- Banka hesaplarına yatırılan altınlar üzerinden faiz alınabilmesi, vade sonunda altın ve faizin gram altın cinsinden geri ödenebilmesi,
- Banka hesaplarındaki Gram Altınların başka bankalara havale yapılabilmesi, döviz, hazine bonosuna ya da repoya dönüştürülerek geniş bir hareket alanı sağlanması,
- Yastık altındaki yaklaşık 6,000–7,000 ton altının ülke ekonomisine kazandırılması,
- Bankalardaki Gram Altınların, Türk kuyumculuk sektörü finansmanında kullanılması,
- Altının vatandaş ve kuyumcu arasındaki ilişkisinin, İAB ve diğer finansman araçlarına yönelmesini sağlamak,

biçiminde sıralanmaktadır.

b. Altın Biriktirme Hesapları

Altın Biriktirme Hesapları, müşterilerin İAB üyesi bankalar ile yapacakları sözleşmelere istinaden vadeli veya vadesiz olarak yatıracakları nakdin, banka tarafından altın alımına tahsis edilerek yüksek miktarda altın biriktirilmesi için yönetilmesini ifade etmektedir. Bu noktada altın biriktirme hesap kalemi ile gerçekleşmesi düşünülen kazançlar (<http://www.spk.gov...>,E.T.01.02.2005);

- Altın Biriktirme Planları ile İAB bünyesindeki piyasalara hareketlilik kazandırılması,
- Altına dayalı yatırım araçlarına bir yenisinin eklenerek altın bankacılığına katkı sağlanması,
- Küçük tasarruf sahiplerinin İAB piyasalarına Borsa üyesi bankalar aracılığı ile katılımın sağlanması,

olarak ifade edilebilir.

c. İAB Efektif Piyasa Projesi

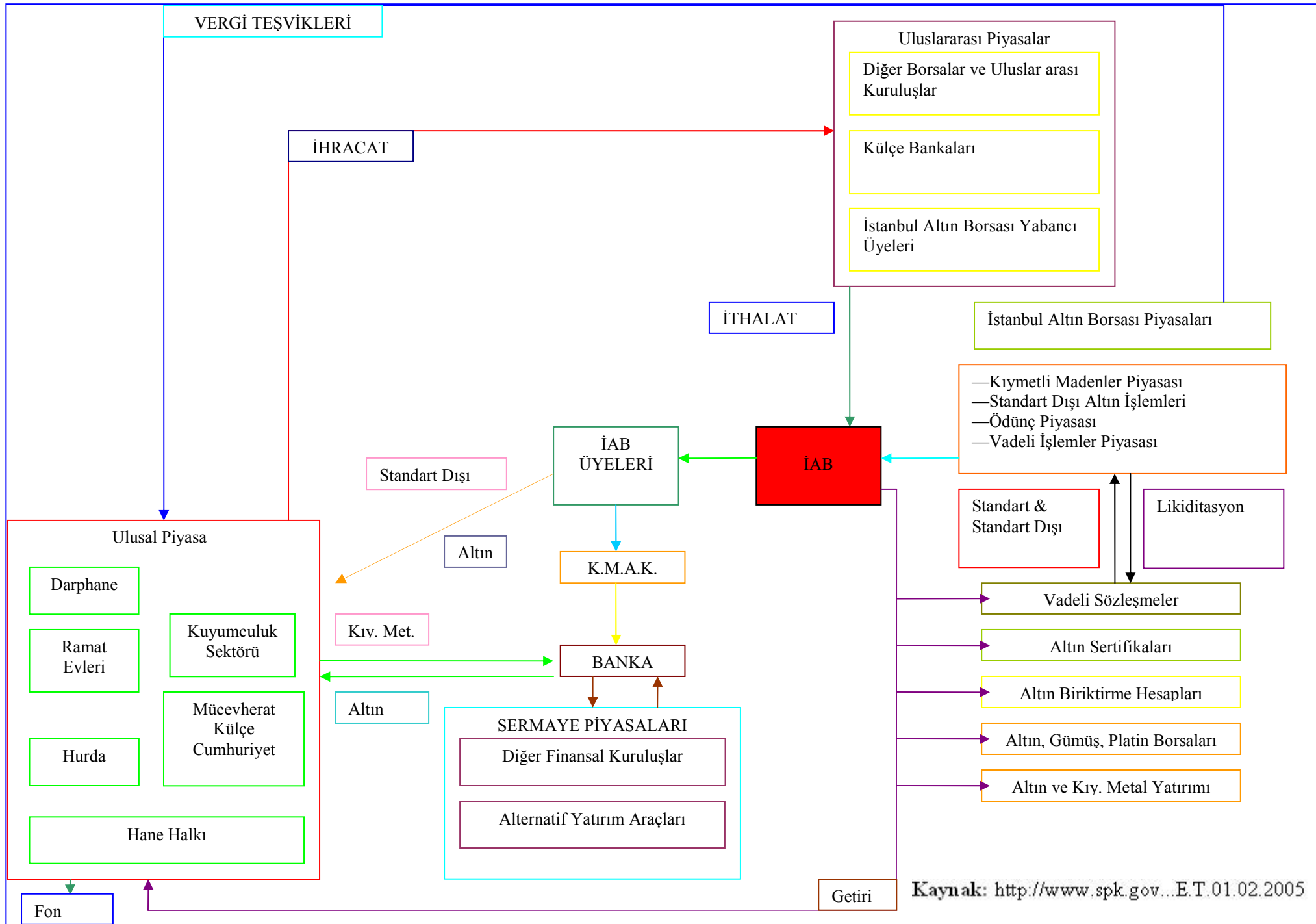
Efektif İşlemler piyasasının işlerlik kazanması sonucu; Efektif İşlemleri'nin, İAB bünyesinde organize edilmiş, açık ve kurumsal nitelikte bir piyasada uzaktan erişimle gerçekleştirilmesi planlanmaktadır. Gram Altın ve Altın Biriktirme Projeleri paralelinde Efektif Piyasası (SPK, <http://www.spk.gov...>, E.T.01.02.2005);

- Döviz, efektif arasındaki farkın azalması,
- Piyasa derinliğinin ve etkinliğinin artması,
- Piyasa işlemlerinin daha fazla kayıt altına alınması,
- Kurlardaki belirsizliğin azalması ile faiz oranlarında belirsizliğin azalması,
- Diğer piyasalar için doğru bir referans fiyat oluşumunun sağlanması,

gibi kazanımlar ortaya çıkarabilir.

d. İAB'nin İşleyiş Yapısı

Kapalıçarşı piyasasının yanı sıra, altın piyasası teşkilatlı bir yapı ve uluslararası bir boyut kazanmış, rekabet düzeyi artırılmaya çalışılmıştır. Altın Borsası'nın kurulması piyasada devam edecek bir gelişim sürecini başlatmış, altına dayalı mali araçların gelişimi için de zemin hazırlamıştır” (SPK, <http://www.spk.gov...>, E.T.01.02.2005).

İAB'nin faaliyete geçişi ile “Altının alınıp satıldığı borsada, 1998 yılından itibaren gümüş ve platinde işlem görmeye başlamıştır” (SPK, <http://www.spk.gov...>, E.T.01.02.2005). İAB'nin işleyişi içerisinde temel amaç, sektör içerisinde yer alan kuyumculuk faaliyetlerinin ekonomi ile organik ilişkilerinin dinamik büyüme ve ticareti artırma olarak ifade edilebilir. İAB'nin işleyiş yapısı ‘liberalizasyon’ ve ‘serbest ticaret’ politikaları temelinde şekillenmiştir. Bu bağlamda, Şekil 3’de görüldüğü üzere, İAB'nin işleyişinde öncelikle işleyiş mekanizmasının çekirdek yapısını; Kuyumculuk Sektörü, Darphane ve Ramat Evleri oluşturmaktadır. Uygulanan serbest dolaşım politikaları çerçevesinde, Mücevherat, Külçe ve Cumhuriyet Altını ile dönüşüm sürecinde Hurda Altının bu mekanizma içerisinde işleyişi görülmektedir. Uluslararası piyasalar içerisinde yer alan diğer Borsalar ve Uluslararası Kuruluşlar, Külçe Bankaları ve İAB Yabancı Üyeleri ithalat ile İAB’ye ve ihracat faaliyetleri ile de sektöre kaynak oluşturmaktadır.

Yerel piyasa içerisinde ise, Kıymetli Madenler Piyasası, Standart Dışı Altın İşlemleri, Ödünç Piyasası, Vadeli İşlemler Piyasası İAB ile Vadeli Sözleşmeler, Altın Sertifikaları, Altın Biriktirme Hesapları, Altın Bonoları, Altın yatırımı ile İAB’ye kaynak sağlamaktadır. Çeşitli işlem ve kurumlar aracılığı ile yaratılan kaynaklar İAB üyelerine sermaye piyasaları kanalı ile aktarılırken, Kıymetli Metal ya da Altın Bono olarak Kuyumculuk Sektörü, Darphane ve Ramat Evlerine yansıtılmaktadır (Şekil 3).

Yeniden yapılanma sürecinde en önemli gelişme, “Altının örgütlü bir piyasada işlem görmesidir. İAB, altının finansal sisteme kazandırılmasında, altına dayalı yatırım araçlarının geliştirilmesinde ve uluslararası boyut kazanmasında önemli bir aşama oluşturmuştur. İAB ile birlikte altın fiyatları Dünya fiyatlarına paralellik kazanmış, ithal edilen altınların genel kabul gören saflık ve standartta olması zorunluluğu getirilmiş ve altının kayıt altına alınmasıyla sistemin açık bir yapı kazanması sağlanabilmiştir” (SPK, <http://www.spk.gov...>, E.T.01.02.2005).

İKİNCİ BÖLÜM

KÜRESEL BOYUTTA KIYMETLİ MADEN SEKTÖRÜNDE ÜRETİM ve SEKTÖRÜN TÜRKİYE’DE İSTİHDAM YAPILANMASI

I. KIYMETLİ MADEN SEKTÖRÜ ÜRETİMİNİN KÜRESEL BOYUTU

Maden üretimi günümüzde hammadde sağlayabilme açısından önem taşıırken, özellikle çeşitli maden rezervlerine sahip ülkelerin bu kaynakları işleyebilmeleri ve işletebilmeleri ekonomileri açısından sorun yaratmaktadır. “Altın fiyatlarının hızla yükselmesi ile birlikte, altın cevherinin işlenmesi teknolojisindeki yeni gelişmelerin de etkisi ile 1970’li yıllardan itibaren Dünya altın madenciliği hızlı bir büyüme içine girmiş ve altın üretimi son 25 yılda iki kat artmıştır. Bu gelişmeler ile bilinen altın cevherleri işletmeye alınırken, yeni altın yataklarının bulunması için de bütün Dünya’da yoğun bir arama ve yatırım dönemi başlamıştır”(MTA², <http://www.mta.gov.tr...>, E.T.14.04.2005).

Altın üretim oranları gelişmiş ülkelerde azalırken, gelişmekte olan ülkelere artmaktadır. Ülkelerin sahip oldukları rezervleri ile sektör içerisinde sahip oldukları kazanımları doğru orantılı olarak etkilenirken bu bağlamda sahip olunan rezerv miktarlarının incelenmesi yerinde olacaktır.

A. Dünya’da Altın Rezervleri

Ülke ekonomileri için kıymetli maden üretimi, özellikle teknoloji kullanımı ve hammadde temini açısından çeşitli sorunlar taşımaktadır. Çeşitli maden kaynaklarına sahip ülkelerin kaynakların verimli kullanılması ve ekonomiye aktarılması aşamasında karşılaştıkları sorunlar, rezerv miktarlarına bağlı olarak üretimin her aşamasında yaşanmaktadır. Faft ve Hillier, “Ülkelerin altın madeni kapasitelerini araştırma konusu ederek, kayıtlı altın madeni rezervlerini etkileyen faktörlerin Avustralya ve Güney Afrika’da farklı olduğunu üretim sektörlerine göre açıklamaya çalışmışlardır. Ayrıca

altın fiyatlarının, Avustralya veya Güney Afrika kayıtlı altın miktarları belirlemede sistematik bir rol oynamadığını” (Faft ve Hillier, 2004: 473) ortaya koymuşlardır.

Mineral Commodity Summaries tarafından yapılan araştırma da gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin altın madenciliğine büyük önem verdikleri ifade edilmektedir. Özellikle, Güney Afrika, Kanada, Endonezya ve Peru’nun rezerv rakamlarının, baz rezerv miktarının %50’si olduğu, ABD, Avustralya ve Rusya’nın rezerv miktarlarının ise Dünya rezerv miktarının yaklaşık %27’sini oluşturduğu belirtilmektedir. Dünya rezerv miktarı ise bu çalışmada 50.000 ton olarak ortaya konulmuştur (Tablo 4).

Tablo 4: 2002–2003 Yılları İtibari İle Dünya Altın Rezervleri

<i>Ülkeler</i>	<i>Rezerv¹</i> <i>(Ton)</i>	<i>(Rezerv)</i>	<i>Dünya Rezervi</i> <i>(%)</i>	<i>Rezerv²</i> <i>(Ton)</i>	<i>(Baz Rezerv)</i>	<i>Dünya Baz</i> <i>Rezervi(%)</i>	<i>Üretim Miktarları</i> <i>(Ton)</i>
	2002	2003	2003	2002	2003	2003	2003
<i>G. Afrika</i>	19.000	6.000	4,461	36.000	36.000	40,13	376
<i>ABD</i>	5.600	2.700	6,51	6.000	3.700	4,12	285
<i>Avustralya</i>	5.000	5.000	12,05	6.000	6.000	6,69	284
<i>Kanada</i>	1.500	1.300	3,13	3.500	3.500	3,90	141
<i>*Çin</i>	1.000	1.200	2,89	4.300	4.100	4,57	213
<i>Endonezya</i>	1.800	1.800	4,34	2.800	2.800	3,12	163
<i>Rusya</i>	3.000	3000	7,23	3.500	3.500	3,90	182
<i>Peru</i>	200	3.500	8,43	650	4.100	4,57	172
<i>Diğer Ülkeler</i>	13.000	17.000	40,96	16.000	26.000	28,99	780
<i>Dünya Toplam</i>	50.000	41.500	100	78.000	89.700	100	2569

Kaynak: MTA²,<http://www.mta.gov.tr>...,E.T.14.04.2005.Mineral Commodity Summaries, 2002 ve United States Geological Survey, Mineral

Commodities, Gold, Temmuz, 2005’den hazırlanmıştır.

***Tahmini Veriler**

“Rezerv¹: Baz rezervin, belirlendiği zamanda ekonomik olarak çıkarılabilecek veya üretilbilecek bölümü ifade etmektedir. Rezerv terimi, tesislerin kurulmuş ve çalışıyor olmasını gerektirmemektedir. Rezerv, sadece elde edilebilir malzemeleri kapsamaktadır” (İAR, 2005: 29).

“Rezerv²: Mevcut madencilik ve üretim uygulamaları bakımından, fiziksel ve kimyasal ölçütleri taşıyan kaynak miktarıdır” (İAR, 2005: 29).

Ülkelerin sahip oldukları altın rezervleri, Rezerv¹ ve Rezerv² miktarları ile ifade edilmektedir. Dünya işletilebilir altın rezervi 50,000 ton (Rezerv¹) olarak açıklanmaktadır. Toplam rezerv içerisinde, Güney Afrika, ABD ve Avustralya'nın payı dikkat çekmektedir. Bu rezervin 19,000 tonu (%38) Güney Afrika, 5600 tonu (%11) ABD, 5000 tonu (%10) Avustralya ve 20,400 tonu (%41) Diğer Ülkeler tarafından üretilmektedir (Tablo 4). Faft ve Hillier'in belirttiği gibi "Sahip olunan altının üretilebilecek altına oranı ülkeler açısından çeşitlilik göstermektedir" (Faft ve Hillier, 2004: 473).

Dünya toplam altın rezervi 78,000 ton (Rezerv²) olarak tahmin edilmekte ve bu rezervin yaklaşık %65'lik kısmı ABD, Kanada, Avustralya ve Güney Afrika'da bulunmaktadır. Tablo 4'te görüldüğü gibi bu 4 ülke sahip oldukları rezervlerin büyüklükleri ve kullandıkları teknoloji ile işletilebilir rezervde olduğu gibi baz rezerv miktarları açısından da Dünya sıralaması içerisinde ilk sıralarda yer almaktadırlar (MTA², <http://www.mta.gov.tr...>, E.T.14.04.2005).

B. Bölgesel Ölçekte Altın Üretimi

Dünya rezervlerinin işletilmesi açısından ülkelerin sahip olduğu ekonomik ve teknolojik düzey önem kazanmaktadır. Kıymetli maden üretimi yapan ancak hammadde ve teknolojik açıdan yeterli olmayan ülkelerde üretim süreci ve olanakları sorun oluşturabilmektedir. Örneğin rezerv açısından ilk sırada yer alan Güney Afrika rezervlerini üretime dönüştürme açısından sorunlar yaşamaktadır.

Ülkelerin sahip oldukları kıymetli maden kaynaklarını, rezerv rakamları ve gerçekleştirmiş oldukları üretim rakamları ile açıklamak, piyasa üzerindeki etkilerinin anlaşılabilirliği açısından önem taşımaktadır. Tablo 4 verileri, altın üretiminde ilk sıraları paylaşan ülkelerin sahip oldukları rezerv rakamlarını, yine ülkeler itibarı ile üretim miktarı ve büyüklüklerini ortaya koymaktadır.

2003 yılı verilerine göre kıymetli maden rezervlerine sahip olma noktasında Dünya sıralamasında önde gelen Güney Afrika, ABD, Avustralya ve Kanada Dünya üretiminin %60'ını gerçekleştirmektedirler. 2003 yılında Güney Afrika 376 ton (%15), ABD 285 ton (%11), Avustralya 284 ton (%11) ve Kanada 141 ton (%5) üretim payları ile Dünya üretiminin 1086 ton ile %42'sini oluşturmaktadırlar (Tablo 4).

Üretimde söz sahibi olmaları açısından bölgesel olarak altın üretim rakamlarını açıklamak, ülkelerin ve üretim kaynaklarının ortaya konulması açısından önem taşımaktadır. Bu bağlamda Amerika, Avrupa, Ortadoğu, Uzakdoğu Asya ve Afrika Bölgelerinin taşıdıkları üretim potansiyellerinin tespiti üretim miktarlarında kaynak kullanım oranlarını da ortaya koyacaktır.

1. Amerika

ABD, Dünya altın üretimde ilk sıralarda yer almasına rağmen, en büyük altın ithalatçısı konumunda yer almaktadır. Bölgede Kanada, ABD'den sonra gelmekte ve Dünya altın üretiminde önemli bir konumda bulunmaktadır. ABD'de fiyatların yüksek olması, talep daralması ile ABD'li üreticilerin dış pazarlara yönelmelerine ve ihracat noktasında ithalata oranla önemli bir katma değer yaratmalarına sebep olmaktadır. (Turkishtime², <http://www.turkishtime.org.tr...>, E.T.01.02.2005).

2003 yılında ABD, 376 ton üretim ile Güney Afrika'dan sonra ikinci sırada yer alarak 285 ton üretim ile Dünya üretiminde sahip olduğu yeri korumuştur (İAR, 2005: 28). ABD ve Kanada'nın ülke rezervlerinin toplam rezervdeki payları %6,51 ve %3,13 olarak gerçekleşmiştir (Tablo 4). ABD altın üretiminde sahip olduğu teknoloji ile diğer ülkelerdeki örneğin Güney Afrika'daki altın üretimini de gerçekleştirmektedir.

2. Avrupa

Avrupa Birliği (AB), içerisindeki üç büyük ekonominin; Almanya, İngiltere ve Fransa'da, ortak para birimi Euro'ya geçilmesi ile fiyatların artması ve artan işsizlik gibi sebeplerle tüketici talebindeki azalmanın tüketici güveni ile mücevhere olan talebin

düşmesinde etkili olduğu görülmektedir. Söz konusu talep azalması piyasa içerisinde üretime olumsuz etki etmektedir. Özellikle, Almanya ve Fransa’da İngiltere’ye göre daha hızlı biçimde talep daralması yaşanmıştır. (Turkishtime², <http://www.turkishtime.org...>,E.T.01.02.2005).

Rezervlerin üretime dönüştürülmesi açısından, Avrupa rezervinin toplam rezervde almış olduğu pay dağılımı ise sırası ile; “ %3,4 Almanya, %2,8 Fransa, %2,4 İtalya, %1,2 İsviçre, %0,722 Hollanda, %0,493 İspanya, %0,407 Portekiz, %3,2 IMF, %0,719 Avrupa Merkez Bankası ‘European Central Bank’ (ECB)” biçimindedir (İAR, 2005: 3).

3. Ortadoğu

Ortadoğu Bölgesi’nde mevcut durum itibari ile altın rezervi bulunmamaktadır. Ancak, petrol gelirlerini altına çeviren Ortadoğu Ülkeleri, ticaretleri ile altın üretimini etkilemektedirler. Petrol zengini olarak tanımlanan özellikle körfez ülkelerinde (Suudi Arabistan, Dubai, Katar, Kuveyt, Birleşik Arap Emirlikleri, vb.), kıymetli maden talebi önceki yıllara oranla azalma trendi gösterirken, bölgede varlığını sürdüren savaşlar ve siyasi çekişmeler sebebi ile altına olan yatırım talebinde önemli oranlarda artışlar görülmektedir (Turkishtime², <http://www.turkishtime.org.tr...>,E.T.01.02.2005).

Rezerv miktarlarına bağlı üretimleri Dünya ortalaması içerisinde yer almayan Ortadoğu Ülkeleri ithalatçı konumları ile Dünya piyasalarında talep yönünden önemli oranda etki yaratmaktadırlar.

4. Uzakdoğu Asya

Asya ülkelerinde genel olarak tüketicilerin ekonomik yapılanmalarına bağlı talep daralmaları görülmektedir. Yüksek fiyatlar sebebi ile kıymetli maden alımları azalmaktadır. Ancak, yatırım amaçlı talep hızlı bir artış meydana getirmektedir. Bu bölgede özellikle Çin’de, kıymetli maden talebi fiyatların yüksek olması sebebi ile azalma göstermiş fakat yatırım amaçlı talep önceki yıllara göre 2004 yılında daha

yüksek gerçekleşmiştir. Çin'in Dünya Ticaret Örgütüne üye olması ve piyasasının zamanla serbest piyasa koşullarına uyum sağlamasının etkili olduğu görülmektedir. Dünya'da en fazla altın tüketen ülke konumundaki Hindistan ise bu bölgede istikrar kazanmaya başlayarak talebini artırmaya devam etmektedir (Turkishtime², <http://www.turkishtime.org.tr...>, E.T.01.02.2005).

Asya rezervinin toplam rezervde almış olduğu payın dağılımı; %0,765 Japonya, %0,600 Çin, %0,423 Tayvan ve %0,357 Hindistan olarak gerçekleşmektedir (İAR, 2005:3).

5. Afrika

Afrika ülkeleri içerisinde, güçlü rezervleri ile Güney Afrika madenler bakımından Dünya'nın en zengin ülkelerinden biridir. Ülke Dünya'nın en büyük altın üreticisi durumundadır. Güney Afrika yüksek maliyetli üretici olarak altın üretimi sıralamasında Avustralya, Kanada ve ABD'den sonra gelmektedir. Maden rezervlerinin zenginliği ve işletilmesi Güney Afrika için ekonomik gelişim açısından önem taşımaktadır.

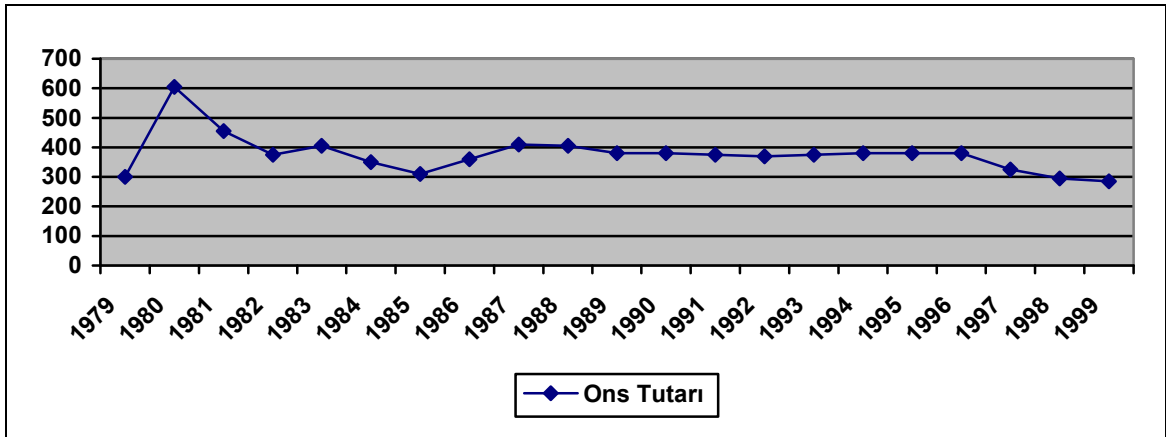
Değişen Dünya koşullarına paralel, "Dünya'daki altın üretim işletmeciliği sektöründe köklü değişimler meydana gelmektedir. Güney Afrika 1968'de Dünya altın üretiminin %67'sini gerçekleştirirken, günümüzde bu oran %17'ler civarında ortaya çıkmaktadır" (jmo, <http://www.jmo.org.tr...>, E.T.10.05.2005).

II. KIYMETLİ MADENLERE YÖNELİK YATIRIM HARCAMALARI, FİYATLAR ve ARZ-TALEP DENGESİ

Madencilik sektörü içerisinde kıymetli maden rezervlerinin tespiti ve işletilmesi uzun süreli, maliyetli ve riskli faaliyetleri kapsamaktadır. "Dünya kıymetli maden sektöründe, 1960'ların sonlarından itibaren hızlı bir gelişim yaşanmaya başlanmış ve birçok ülkede altın cevheri üretimi artış göstermiştir" (Oygür, 1995: 3).

Altın fiyatları, piyasa içerisinde üretim miktarları ile doğru orantılı olarak gerçekleşmekle birlikte Dünya ülkelerinin içerisinde bulundukları sosyal ve ekonomik durumlar ile siyasi krizler belirleyici rol oynayabilmektedir (Maden, <http://www.maden.org.tr...>,E.T.21.12.2005). Bu noktada yıllar itibari ile altının Dünya ekonomisi içerisinde kazandığı ivmenin belirtilmesi, altın fiyatlarının üretimin her aşamasında ortaya çıkan sorunların, yarattığı dalgalanmalar ile açıklanması açısından önem taşımaktadır.

Grafik 1: 1979–1999 Dönemi Dünya Altın Fiyatları

Kaynak: Maden, <http://www.maden.org.tr...>,E.T.21.12.2005. Metals Economic Group,1998

Altının piyasa fiyatları Grafik’1 de, 1990 yılında ortalama 384 dolar/ons seviyesinde iken, hızlı bir inişle 1999’da ortalama 279 dolar seviyelerine gerilemiştir. Bu düzey, fiyatların yükselmeye başladığı 1978 yılından 193 dolar/ons, bu yana görülen en düşük seviye olarak gerçekleşmiştir. 1998 yılı için 290–296 dolar seviyesinde olan altın fiyatı, 1999 yılı için 294 dolar olarak görülmektedir. 1999 ve 2000 yılları için genel fiyatlar seviyesi ise, 285–325 dolar ve 340–400 dolar seviyelerinde gerçekleşmiş, 2000 ve 2005 yılları arasında altının fiyatında ciddi artışlar yaşanırken, son 5 yıl içinde fiyatını ikiye katlamıştır. 2005 yılı sonu itibari ile altının onsu 500–550 dolar seviyelerine ulaşmıştır (Maden, <http://www.maden.org.tr...>,E.T.21.12.2005).

Fiyatlarla orantılı olarak ortaya çıkan arz-talep dengesi, fiyatların artma eğilimine rağmen talebin sürekli artış içerisinde olduğunu göstermektedir. 1990 yılından itibaren altın talebi artma eğilimi sergilemiştir (Tablo 5).

“Dünyada kullanılan altının %85’i süs eşyası mücevher için tüketilmektedir. Altının yıllık talebi yaklaşık 3400 ton olarak gerçekleşmektedir. 1999’da Dünya’da 4123 ton altın arzı gerçekleşmiştir (Tablo 5). Dünya genelinde üretilip yeryüzüne çıkarılmış olan altının 130,000 ton olduğu ve bunun %15’nin kayıp olduğu sanılmaktadır. Üretilen altının 77,200 tonu mücevher, madalyon ya da altın külçe biçiminde özel kişilerde olduğu, merkez bankaları ve finans kurumlarında ise 32,991 ton altının bulunduğu bilinmektedir. Bunlar; IMF’de 3,217, EMI’de (European Monetary Institute, Avrupa Para Enstitüsü) 2,782 ton, FED’de 8,137 (rezervlerinin %57’si), Almanya’da 3,469 (%35), Fransa’da 3,025 (%42) ve Türkiye’de 116 (%4) ton altın bulunmaktadır” (Jmo, <http://www.jmo.org.tr...>, E.T.10.05.2005).

Tablo 5: 1989–1998 Yılları İtibari İle Dünya Altın Arz-Talep Dengesi

<i>ARZ (TON)</i>	<i>1989</i>	<i>1990</i>	<i>1991</i>	<i>1992</i>	<i>1993</i>	<i>1994</i>	<i>1995</i>	<i>1996</i>	<i>1997</i>	<i>1998</i>
<i>Cevher üretimi</i>	2.063	2.133	2.159	2.234	2.287	2.279	2.274	2.357	2.480	2.555
<i>Resmi satışlar</i>	434	198	111	622	464	81	173	275	376	412
<i>Hurda altın</i>	400	531	482	488	576	617	625	641	629	1098
<i>İleriye dönük satış</i>	178	234	66	174	116	163	535	125	472	58
<i>Yatırım ayrılma</i>	1	-	310	-	-	165	-	119	271	-
<i>TOPLAM ARZ</i>	3.076	3.096	3.128	3.518	3.443	3.305	3.607	3.517	4.228	4.123
<i>TALEP (TON)</i>	<i>1989</i>	<i>1990</i>	<i>1991</i>	<i>1992</i>	<i>1993</i>	<i>1994</i>	<i>1995</i>	<i>1996</i>	<i>1997</i>	<i>1998</i>
<i>Mücevher</i>	2.048	2.188	2.358	2.760	2.553	2.618	2.791	2.850	3.342	3.145
<i>Diğer</i>	499	495	518	446	488	457	503	486	563	564
<i>Toplam imalat</i>	2.547	2.684	2.876	3.206	3.041	3.074	3.294	3.336	3.905	3.709
<i>Külçe</i>	530	224	252	282	162	231	306	182	323	155
<i>Yatırım</i>	-	189	-	30	239	-	6	-	-	260
<i>TOPLAM TALEP</i>	5.624	5.780	6.004	6.724	6483	6.380	6.900	6.854	8.133	7.833

Kaynak: Maden, <http://www.maden.org.tr...>, E.T.21.12.2005. “Gold Fields Mineral Services Ltd., 1999”

1989–1998 yılları arası arz ve talep rakamları ton bazında incelendiğinde, cevher üretiminde yıllar itibari ile yaklaşık %2-3'lük bir artış (10 yıllık artış toplamı %25 olarak gerçekleşmiştir), hurda altın arzında ise %150 artış görülmektedir. Aynı dönem içerisinde resmi satış oranlarında ise ciddi değişimler görülmemektedir. Toplam arz artışı %30'lar civarında gerçekleşmiştir. Fakat toplam imalat 1998'de bir önceki yıla oranla %5'e ve hurda altın kullanımı da aynı yıl itibari ile mücevher talebinde %6'ya düşmüştür. Dünya altın arzı ve talebi arasındaki talep lehine olan fark, resmi kuruluşların altın satışları ile kapatılmaya çalışılmaktadır. 2000–2005 yılları için ise artan fiyatlar ve talep ile birlikte arz miktarında da artış gerçekleşmiştir.

Yüzyıllardır üretilen altının büyük bir bölümü merkez bankalarında, yeraltındaki çelik kasalarda bekletilmektedir. Bertrand Russel şu soru ile altının üretim amacını sorgulamaktadır; “Altın Güney Afrika'da yerin altından yoğun çalışmalarla çıkarılarak, hırsızlığa ve soyguna karşı geniş güvenlik önlemleri altında taşınarak, Newyork ve Londra'da yine yerin altında çelik kasalara gömülmektedir. Hiç çıkarılmasa ne değişirdi?” (Jmo, <http://www.jmo.org.tr...>, E.T.10.05.2005). Russel, emek ve ciddi sermayeler ile gün ışığına çıkarılan bu kıymetli madeni tekrar çelik kasalar içerisinde yerin derinliklerinde saklamanın aslında onu bulmanın amacını ortadan kaldırdığını ifade ederek, ortaya çıkan çelişkiyi belirtmektedir.

“1999'da, Dünya'da altın arama çalışmalarına, 1998'e göre %55 daha az harcanmıştır. Altın arama harcamaları 1997 yılında 2,62 milyar dolar iken, 1998 yılında 1,56 ve 1999'da 1,09 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Arama harcamaları az gelişmiş ülkelere doğru kaymaktadır. İlk sırada %28,3 ile Güney Amerika yer almaktadır. Afrika'nın payı harcamalar toplamında %12,6 olarak gerçekleşmektedir. Avustralya'da 1996–97 yıllarında 1,15 milyar dolar olan maden arama harcaması 1999–2000 yıllarında %41 düşüşle 676 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Aynı dönemde altın arama çalışmalarında düşüş ise %48'dir. Maden aramacılığı harcamalarının içinde altın madeni aranmasına yönelik pay, %60 dolayında gerçekleşmektedir” (Jmo, <http://www.jmo.org.tr...>, E.T.10.05.2005).

III. TÜRKİYE’DE KIYMETLİ MADEN ÜRETİMİ

Türkiye’nin mevcut altın üretim potansiyelini inceleyen Erler, üretim ile ilgili olarak; Türkiye’de 1987’den beri üretim yapan bir gümüş madeni ve 2001 yılından itibaren üretime başlayan Ovacık (Bergama) altın madeni bulunduğunu bildirmektedir (Erler, 1997: 45). Erler ayrıca, üretim hacminin düşük olmasına rağmen, Türkiye’nin Dünya’nın en büyük altın işleme ve tüketim pazarlarından birisi olduğunu belirtmektedir (Erler, 1997: 45).

Erler’e göre son yıllarda Dünya altın madenciliğindeki gelişmeler ışığında, “Türkiye gerek jeolojik çeşitlilik gerekse 1980’li yıllardaki serbest piyasa ekonomisinin yarattığı yatırım ortamının elverişliliği bakımından yabancı yatırımcıların ilgisini çekmektedir. Ovacık Altın Madeni’nin deneme üretimine başlaması üzerine, altın maden şirketleri Türkiye’de yeniden aramalara başlamışlardır. Türkiye’nin yaptığı çeşitli yasal düzenlemeler ile birlikte (1985 yılındaki Maden Kanunu değişikliği) Türkiye’ye gelen altın üreticisi yabancı şirketler, ekonomik altın yatakları bulmuşlardır” (Erler, 1997: 46).

Dünya ülkeleri içerisinde en büyük 29’uncu rezerve sahip olan Türkiye’nin toplam rezervdeki payı, ortalama %0,116 olarak gerçekleşmektedir (İAR, 2005:4). Türkiye’nin maden piyasaları içinde sahip olduğu rezervler itibari ile güçlü bir konumu söz konusudur. Türkiye kaynaklarının üretim gücünü kullanamamakta fakat imalat sektörü açısından hammadde teminini yurtdışından sağlayarak önemli ihracatlar gerçekleştirmektedir. Türkiye’de İAB, 2000 yılında 204 ton altın dışalımını gerçekleştirmiştir. Bu dış alım 1999 yılına göre %100 artış göstermiştir. Turizm sektöründeki olumlu gelişmelerin de bunda katkısı olduğu belirtilmektedir. Türkiye’nin Dünya altın ticaretindeki payı %10’a ulaşmış durumdadır (Jmo, <http://www.jmo.org.tr...>, E.T.10.05.2005).

WGC’ye göre; Türkiye yaklaşık 40 ülkeye takı ihracatı gerçekleştirmektedir. Türkiye’de altın takı işleme için hem gereken teknolojinin gelişmiş ve hem de işgücünün ucuz olmasının etkili olduğu düşünülebilir. Türkiye, 1990’lı yıllardan önce 80

ton altın ithal eden ve tamamını iç pazarda tüketen, 2000’li yıllarda daha fazla altın alıp takı olarak işleyerek ihraç eden ve Dünya piyasasında içerisinde önde gelen ülkelerden biri konumuna ulaşmıştır (İAR, 2004: 25). Türkiye’de altın takı işlemede gelişmiş teknoloji ve ucuz emek Dünya ticaretinde avantaj sağlamaktadır.

WGC ayrıca, özellikle ekonomik krizler dönemlerinde kuyumcuların hurda altını işleyerek yurt dışına sattıklarını ve çok iyi bir döviz girdisi sağladıklarını, 2000 yılında yurtdışındaki alıcılara 58 ton, ülkeye gelen turistlere 39–40 ton ve Laleli’de yaklaşık 15 ton satış yapıldığını bildirmektedir. 2000 yılında 1 milyar 250 milyon dolar dışsatım geliri sağlayan sektörde, 2001 yılında dışsatım gelirinün üçte ikisi hurda altının işlenmesinden olmak üzere 2 milyar dolar üzerinde girdi sağlandığı belirtilmektedir (İAR, 2004: 25).

IV. TÜRKİYE’DE MADEN SEKTÖRÜNDE KIYMETLİ MADEN OLARAK ALTIN ve GÜMÜŞ ÜRETİMİ

Tüm iktisadi faaliyetlerde olduğu gibi altın ve gümüş madenciliğinin de Türkiye ekonomisi üzerinde doğrudan ve dolaylı etkileri bulunmaktadır. Dolaylı etkiler içinde özellikle; yaratılan gelir ve ek talep yolu ile ekonominin diğer kesimleri üzerindeki uyarıcı etkileri en önemli bölümü oluşturmaktadır.

A. Altın Rezervleri ve Üretim

Anadolu’da altın üretimi tarih boyunca devam etmiştir. Osmanlı döneminin çöküş sürecine kadar da, bu üretim sürdürülmüştür. Çöküş dönemindeki asayiş sorunu ve merkezi yönetimin etkisiz olması altın ve gümüş işletmelerinin kapanmasına sebep olmuştur. Cumhuriyet döneminde altın aramalarına özel önem verilmiş olmasına rağmen, yeterli donanım sağlanamamış ve yeni altın yatakları bulunamamıştır. Bulunan altın yatakları ile ilgili üretim sorunları ile karşılaşmış ve teknik eksikliklerin aşılabilmesi sonucu üretim süreci gerçekleştirilememiştir (Maden, <http://www.maden.org.tr...>, E.T.21.12.2005).

Sahip olduğu rezervler dikkate alındığında güçlü bir üretim merkezi konumunda bulunmasına rağmen, Türkiye’de rezervlerin işletilmesi konusunda yaşanan teknik ve ekonomik sorunlar sebebi ile küresel anlamda rekabet etme konusunda güçlükler bulunmaktadır. Türkiye’de, altın üretimi ilk olarak, 2001 yılı Mayıs ayında Bergama Ovacık’ta Normandy Firması tarafından gerçekleştirilmiş, aynı yıl içinde 1,5 ton altın, 1,7 ton gümüş elde edilmiştir. (Maden, <http://www.maden.org.tr...>, E.T.21.12.2005).

Türkiye’de yapılmış çalışmalar sonrası altın yataklarının Ege ve Doğu Karadeniz bölgelerinde yoğunlaştığı görülmektedir (Erler, 1997: 47).

Tablo 6: 2004 Yılı İtibari İle Türkiye’nin Bilinen Altın Rezervleri

<i>TÜR</i>	<i>Altın (Yıl/Ton)</i>	<i>%</i>
<i>İşletilebilirliği Söz Konusu Yataklar*</i>	240	42
<i>İşletmeye Hazır Yataklardaki Muhtemel Rezerv</i>	180	31
<i>Potansiyel Yataklar</i>	80	14
<i>Altının Yan Ürün Olduğu İşletilen Yataklar</i>	55	10
<i>Altının Yan Ürün Olduğu Potansiyel Yataklar</i>	20	3
<i>Toplam</i>	575	100

Kaynak: İAR Yayını, (2004 Yılında Türkiye’de Kuyumculuk, 2005).

***Tahmini Veriler**

Türkiye, jeolojik yapısı itibarı ile altın cevherleşmeleri açısından çok önemli bir potansiyele sahiptir. Türkiye’nin toplam rezerv içerisinde işletilebilir yatakları %42 oranındadır ve %31’i hazır yatak konumundadır. Toplam altın rezervi ise; 575 ton olarak tahmin edilmektedir (Tablo 6).

Altın rezervlerine yönelik gerçekleştirilen faaliyetlerin sonuçlandırılması, maden işletmeciliğinde asgari bir rezervi ortaya koymak ve maliyetleri karşılamak işletmenin devamlılığı açısından önem taşımaktadır.

Tablo 7: 2004 Yılı İtibari İle Üretime Hazır Hale Getirilmiş Altın Rezervleri

<i>BÖLGE</i>	<i>Altın (Yıl/Ton)</i>
<i>Ege Bölgesi-Uşak-Eşme</i>	280
<i>Karadeniz Bölgesi-Artvin-Cerrattepe</i>	30
<i>Ege Bölgesi-İzmir-Efemçukuru</i>	30
<i>Ege Bölgesi-İzmir Bergama-Ovacık</i>	24
<i>Karadeniz Bölgesi-Gümüşhane-Mastra</i>	12
<i>Marmara Bölgesi-Balıkesir Havran-Küçükdere</i>	8
<i>İç Anadolu Bölgesi-Eskişehir Sivrihisar-Kaymaz</i>	6
<i>TOPLAM</i>	390

Kaynak: Parkgroup, <http://www.parkgroup.com.tr...>, E.T.23.03.2005.

Uşak-Eşme bölgesinde 280 ton kapasiteli bir altın madeni kaynağının varlığı yapılan araştırmalar sonucu tespit edilmekle beraber; Artvin-Cerrattepe’de 30 ton, İzmir-Efemçukuru’nda 30 ton, İzmir-Bergama-Ovacıkta 24 ton, Gümüşhane-Mastra’da 12 ton, Balıkesir-Havran-Küçükdere’de 8 ton ve Eskişehir-Sivrihisar-Kaymaz’da 6 ton yıllık üretim kapasiteli altın rezervleri bulunmaktadır (Tablo 7).

Üretim aşamasında Dünya ticaretinde ciddi bir pay almayan Türkiye, imalat aşamasında tüm sektörler içerisinde, imalat sektörünün ağırlığı düşünüldüğünde, altın imalat sektörünün Türkiye ekonomisi açısından taşıdığı önem ve aynı zamanda Dünya piyasaları için sağladığı katma değer in yetersizliği ortaya çıkmaktadır.

B. Gümüş Rezervleri ve Üretim

Gümüş rezervinin Dünya’da 420 bin ton düzeyinde olduğu, Türkiye’de ise, yaklaşık 4 bin 700 ton gümüş rezervi bulunduğu (toplam rezervin %1.13’ü) ve üretilen gümüşün tamamının iç pazarda tüketildiği tahmin edilmektedir (Gold News², <http://www.goldnews.com.tr...>, E.T.12.04.2005).

Artvin-Cerrattepe 1150 ton kapasitesi ile en yüksek gümüş rezervine sahip bölgedir. Bununla birlikte altın madeninin çıkarıldığı bazı kaynaklarda gümüş maden rezervinin varlığı da söz konusudur. Toplam rezerv miktarı ise 1200 ton olarak ifade edilmektedir.

Tablo 8: 2004 Yılı İtibari İle Üretime Hazır Hale Getirilmiş Gümüş Rezervleri

<i>Bölge</i>	<i>Gümüş (Yıl/Ton)</i>
<i>Ege Bölgesi-Uşak-Eşme</i>	-
<i>Karadeniz Bölgesi-Artvin-Cerrattepe</i>	1150
<i>Ege Bölgesi-İzmir-Efemçukuru</i>	-
<i>Ege Bölgesi-İzmir Bergama-Ovacık</i>	24
<i>Karadeniz Bölgesi-Gümüşhane-Mastra</i>	8
<i>Marmara Bölgesi-Balıkesir Havran-Küçükdere</i>	17
<i>İç Anadolu Bölgesi-Eskişehir Sivrihisar-Kaymaz</i>	3
TOPLAM	1200

Kaynak: Parkgroup,<http://www.parkgroup.com.tr/articles/ParkGroup004.doc>,
E.T.23.03.2005

Türkiye’de altın yatakları ile birlikte gümüş madeni yatakları aynı bölgeler açısından önem taşımaktadır. Artvin Cerrattepe’yi sırası ile yıllık üretim kapasitesi bakımından İzmir-Bergama-Ovacık 24 ton ile Balıkesir- Havran-Küçükdere’de 17 ton ile Gümüşhane-Mastra 8 ton ile ve Eskişehir-Sivrihisar-Kaymaz 3 ton ile izlemektedir (Tablo 8).

V. KIYMETLİ MADEN SEKTÖRÜNDE ALTIN BANKACILIĞI ve SERBEST PİYASA UYGULAMALARI

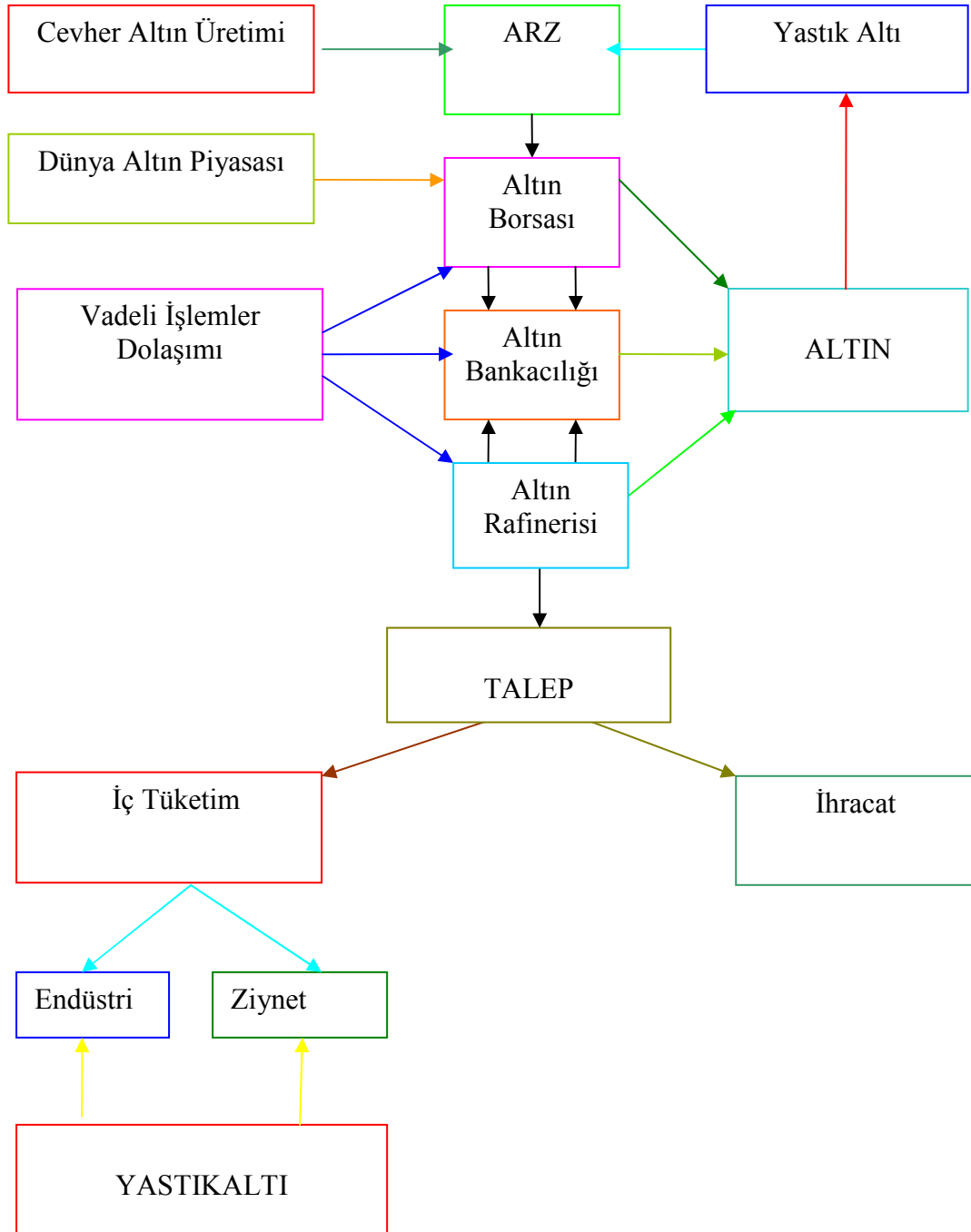
Kıymetli madenlerin liberalizasyonu ile ekonominin kullanımına sunulmamış kaynakların en üst seviyede değerlendirilerek mali piyasaların kullanımına sunulması ve böylece özellikle yastıkaltı pozisyonundaki altın kaynaklarının mali yapı içerisinde

uluslararası finans sektöründe değerlendirilmesi, yaratılan kaynaklardan elde edilecek kazancın tekrar halka yöneltilmesi hedeflenmektedir. Aytoğu'ya göre, kıymetli madenlerin liberalizasyonu politikası doğrultusunda, Altın Borsası, Altın Rafinerisi ve Altın Bankacılığı ile Altına Dayalı Yatırım Araçları'nın eşgüdümlü biçimde ele alınması gereklidir (Aytoğu, 1995: 29).

İAB ile altının, serbest piyasa şartlarında rahatlıkla alım satımının yapılabilceği bir zemin yaratılması hedeflenmiştir. Borsa, sağlanan bu serbestlik politikası ile birlikte önceleri devlet kontrolünde bulunan altın ithalatını, ortaya çıkan piyasa talebi doğrultusunda gerçekleştirebilmektedir. Altın sektörünün yapılanması doğrultusunda aracı kuruluşlar; "İAB'nın hizmetlerini sunduğu uluslararası finansal enformasyon sistemlerine sahip borsa ortamında ve tamamen serbest piyasa koşullarında altın alım satımını ve altın ticaretini gerçekleştirmektedir" (Aytoğu, 1995: 29).

Dünyadaki rekabet şartları liberal politikalar neticesinde ağırlaşmıştır. "İtalyanlar özellikle tasarım alanında, Uzakdoğu ülkeleri ise düşük maliyetleri ile Türkiye'yi bu alanda zorlamakta, Türk firmaları da tasarım ve üretim maliyetlerini düşürmeye yönelik çalışmalar yapmaktadırlar" (İAR, 2005: 26).

Şekil 4: Türkiye Altın Piyasası Liberalizasyonu ile Beklenen Değişiklikler

Kaynak: İAB, <http://www.iab.gov.tr/turkish/arşiv.php>, (E.T).04.04.2005.

Şekil 4’de görüldüğü üzere altın piyasasının arz kısmını oluşturan uluslararası altın girdisinin en az seviyeye indirilmesi, vatandaşın elindeki ulusal altının mali piyasalarda değerlendirilmesi, saklama amaçlı altın alımının azaltılması ve işlenmiş altın ihracatının artması ile kullanım amaçlı altın hacmi ve akışının sağlanması hedeflenmektedir.

Dünya’da sadece altın üzerine işlem yapan bir banka bulunmamaktadır. Ancak, “Londra ve İsviçre’de altın bankacılığı yapan bankalar mevcuttur. HSBC, JP Morgan Chase Bank, Commerzbank, Standart Bank London, İsviçre’de UBS AG ve Credit Suisse Group ve Deutsche Bank örnek olarak gösterilebilir. Söz konusu bankalardaki altın departmanlarının işlem hacmi ve fon büyüklüğü Türkiye’deki büyük bankaların işlem hacmini geçmektedir. Türkiye’de ise, Koçbank başta olmak üzere Türk Ekonomi Bankası, Garanti Bankası, Denizbank ve HSBC (Türkiye Şubesi) altın alım satım işi ile uğraşmaktadır” (Akın, <http://www.goldnews.com.tr...>, E.T.12.04.2005).

VI. TÜRKİYE KIYMETLİ MADEN SEKTÖRÜNDE DIŞ TİCARET ve YABANCI SERMAYE

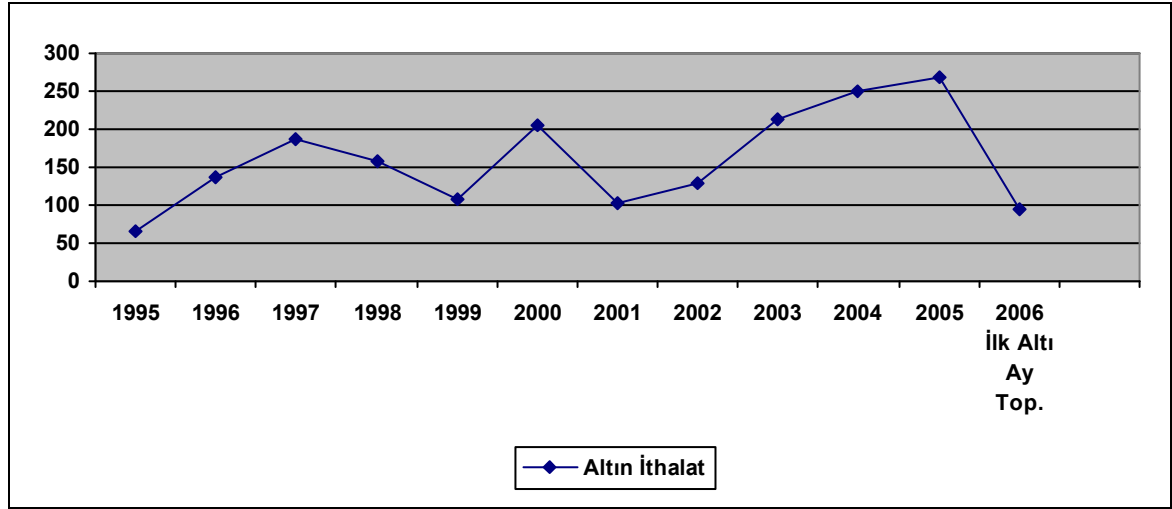
Şirketlerin küreselleşen rekabet karşısında yabancı ortaklarla yapacakları birleşmeler büyük önem taşımaktadır. Türk kuyumculuk sektörü, Türk ekonomisinin son yıllarda hızla gelişen sektörlerinden biri olmakla beraber, sektörün Dünya çapında pazar iddiasını sürdürebilmesi için yabancı sermayeye açılması gerekmektedir.

Türkiye’nin son 50 yılda yabancı sermaye girdisi tutarı toplam 20 milyar dolar olarak tahmin edilmektedir. Türkiye’nin 2004 yılı içerisinde aldığı pay, 586 milyon dolardır. Çin ekonomisi yıllık 50 milyar dolar yabancı yatırım çekerken, Doğu Avrupa Ülkeleri de Avrupa Birliği (AB) adayı olduktan sonra ortalama 10 milyar dolar yatırım çekmeye başlamışlardır (İAR, 2005: 5).

Türkiye kıymetli maden dış ticaretinde; son yıllarda altından üretilmiş kuyumcu eşyası ihracatının giderek arttığı görülmektedir. Türkiye’de cevherden altın üretimi henüz gerçekleştirilememekte ve altın arzından çok talebi ağırlık kazanmaktadır.

Türkiye'nin sahip olduğu dış ticaret potansiyeli, 1995–2006 Haziran ayı dahil ithalat rakamları aşağıdaki gibi gerçekleşmiştir (Tablo 9).

Grafik 2: 1995–2006 Yılları İtibari İle Türkiye Altın İthalat Verileri

Kaynak: İAB, <http://www.iab.gov.tr/turkish/veri02php#veri0201>

Türkiye’de 1995 yılında 65,230 ton olan altın ithalatı sırası ile; 1996 ‘da 135,960 ton, 1997’de 185,882 ton, 1998’de 156,890 ton, 1999’da 107,340 ton, 2000’de 205,300 ton, 2001’de 103,485 ton, 2002’de 128,905 ton, 2003’de 213,642 ton, 2004’de 250,930 ton, 2005’te 207,900 ton ve 2006 yılında (ilk altı ay) 94,941 ton olarak gerçekleşmiştir (Grafik 2). “İhracat rakamlarında ise 2003 yılında 720 ton iken 2004 yılının ilk 11 ayında 843 ton olarak hesaplanmış ve %17 oranında artış yaşanmıştır” (Turkishtime², <http://www.turkishtime.org.tr...>, E.T.01.02.2005). Sektörde 2003 yılında 213 ton olarak gerçekleşen ithalat miktarı, 2004 yılında 250 tona ulaşmıştır. 2003, 2004 ve 2005 yıllarında ihracat ve ithalat oranlarında artış yaşanmış ve altına dayalı dış ticaret ilişkileri de artmıştır.

Tablo 9: 2003–2004 Yılları İtibari İle Karşılaştırmalı Türkiye Altın İthalatı

<i>Ülke</i>	<i>Talep(ton)</i>
<i>Hindistan</i>	670
<i>İtalya</i>	400
<i>ABD</i>	290
<i>Tayland</i>	250
<i>Türkiye</i>	200
<i>Hong Kong</i>	180
<i>Suudi Arabistan</i>	170
<i>Malezya</i>	110
<i>Endonezya</i>	80
<i>Mısır</i>	75
<i>Toplam</i>	2425

Kaynak: Turkishtime, <http://www.turkishtime.org.tr...>, E.T.01.02.2005

Türkiye, diğer ülkeler ile karşılaştırıldığında 200 ton talep ile Hindistan, İtalya, ABD ve Tayland'ın arkasından beşinci sırada yer almakta ve Hong-Kong, Suudi Arabistan, Malezya, Endonezya ve Mısır'ın üzerinde altın talep eden ülke konumu ile dikkat çekmektedir (Tablo 9).

VII. TÜRKİYE'DE KIYMETLİ MADEN (KUYUMCULUK) SEKTÖRÜNDE İSTİHDAMIN GENEL GÖRÜNÜMÜ

İhracat ve ithalat hacmi ile Türkiye ekonomisine önemli katkılar sağlayan kuyumculuk sektöründeki, istihdam yapılanması ile ilgili çok az sayıda araştırma yapılmış olmasından dolayı konu ile ilgili bir veri tabanı oluşturulamamıştır. “Türkiye’de 40,000’in üzerinde üretici, toptancı, ihracatçı, çantacı ve perakendeci kuyumcu (vitrin kuyumcusu) bulunmaktadır, bazı işletmeler 1000’den fazla iş gücü ile çalışmakta, bazıları ise aile işletmeciliği boyutunu geçememektedir. Her işyerinde ortalama iş yeri sahipleri dahil 5 kişinin çalıştığı tahmin edilirse, yaklaşık 200,000 kişinin bu sektörde istihdam edildiği” (Karbeyaz, 2005: 34) sonucuna ulaşılabilir.

A. Türkiye’de Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler (KOBİ) Açısından İstihdam Yapılanması

KOBİ tanımları ülkeden ülkeye, hatta aynı ülke içinde sektörlere ve bölgelere göre ya da ilgili kurumların amaçlarına göre farklılık göstermektedir. Türkiye’de farklı kurumlar tarafından yapılan sınıflandırmalar bulunmaktadır. TÜİK’e göre “1–24 işçi çalıştıran işletmeler küçük, 25–100 arası işçi çalıştıran işletmeler orta ölçekli ve 100’den fazla işçi çalıştıranlar da büyük işletme olarak değerlendirilmektedir” (TÜİK, 2001: 34). “Türkiye’de KOBİ’lere yönelik olarak faaliyette bulunan, KOSGEB personel sayısı 50 ve aşağı olanları ‘küçük işletme’, 51–150 arası personel çalıştıran işletmeleri ‘orta ölçekli’ ve 150’den fazla personel çalıştıran işletmeleri de ‘büyük ölçekli işletmeler’ olarak tanımlamaktadır” (Müftüoğlu, 1989: 135).

Duyar’a göre, “Firmaların faaliyetlerinin kısıtlı ve çoğunlukla küçük işletmelerden oluşması sebebi ile genel olarak profesyonel yönetici ve uzman çalıştırma imkanları bulunmamaktadır. Sektörün finansal sermaye yapısının, firma sahiplerinin mal varlığından oluştuğu görülmekte ve yaşanan zararlardan direkt olarak aile mal varlığı etkilenmektedir (Duyar, 2005: 35). Aynı zamanda Duyar, sektörün istihdam açısından gelişim sürecini henüz tamamlamadığını, yaklaşık 500 bin çalışanın istihdam edilebileceğini ve yaratılan üretim artışının diğer sektörlerle de dolaylı katkı sağlayacağını ifade etmektedir (Duyar, 2005: 46).

B. Kuyumculuk Üretim Potansiyelinin Diğer Sektörlere Sağladığı İstihdam Yapılanması

El zanaatları ağırlıklı sektörün üretim maliyetlerinin %75’i işgücüne yönelik harcamalardır (İAR, 2005: 20). Türkiye’de ki mevcut pek çok sektörle doğrudan ticareti bulunan sektörün üretim süreci ve işleyişine uygun ve özellikle işletme ölçeği ve mekansal özelliklere sahip istihdam yapılanması bulunmaktadır. Sektör kendi içerisinde sağlamış olduğu istihdam büyüklüğünü diğer sektörlerin faaliyet alanlarını da dahil ederek ekonomiye istihdam artışı yaratmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İSTANBUL KAPALIÇARŞI ÖRNEKLEMİNDE KUYUMCULUK İMALAT İŞLETMELERİ ÇALIŞMA KOŞULLARI

I. ÇALIŞMA KAVRAMI ve BOYUTLARI

Çalışma, ilkel dönemlerden bugüne kadar, ekonomik, sosyal, siyasal, kültürel, psikolojik ve değer boyutları ile sürekli değişen ve araştırılan bir fenomendir. “İş ve/veya çalışma insanlık tarihi kadar eski, yaşamın vazgeçilmez bir parçası olmuş kavramlardır. İnsanın bir iş sahibi olması ya da çalışmak istemesinin temelinde öncelikle geçim kaygısı, dolayısı ile yaşamını sürdürme dürtüsü bulunmaktadır” (Yavuz, 1992: 6). Bununla birlikte, çalışma isteğinin karşılanması toplumsal beklentileri ve toplum içerisinde bireyin sosyal statüsünü de güçlendirmektedir.

A. Çalışma ve Çalışma Hayatı Kavramı

Bireyler yaşam süreçleri içerisinde birçok mal ve hizmete ihtiyaç duyarlar. Bu mal ve hizmetler doğada hazır halde bulunmazlar. Hazır hale getirilmeleri içinse birtakım teknik ve ekonomik çalışmalara tabi tutulmaları gereklidir. Doğada bulunan kıt kaynak ve malların yer, zaman, şekil ve mülkiyet faydası yaratacak şekilde dönüştürülmesi sürecine üretim denilmektedir. “Üretimin meydana getirilmesi için yapılan faaliyetlere, çabalara, gayretlere kısaca çalışma denir. Diğer bir ifade ile çalışma, insan gücünün katılımı ile yapılan mal ve hizmet üretim faaliyetidir” (Andaç, 2003: 24).

Üretim sürecinin gerçekleşmesi için bu süreçte gerekli faktörlerin sürece dahil edilmesi gerekmektedir. Liberal ekonomiler bu faktörleri; Emek, Sermaye, Hammadde ve Teşebbüs şeklinde dörde ayırmaktadır. Çalışma ise bu bağlamda, emek sahibi ile sermaye sahibinin birlikte yaptığı ekonomik üretim faaliyeti olarak tanımlanmaktadır. Faaliyetlerin çalışma niteliğine sahip olabilmesi için (Andaç, 2003: 27);

- Ticari bir amaçla mal ve hizmet üretilmesi,
- Üretimin emek ve sermaye sahibi iki insan grubu tarafından yapılması, gerekmektedir.

Yukarıdaki tanımlamalar çerçevesinde çalışma, her türlü bedensel zihinsel ve ruhsal çabanın sistemli bir faaliyeti olarak tanımlanabilir. Eylemin çalışma olarak değerlendirilmesi için, ücret, kar, kazanç veya mal karşılığı yapılması, ekonomik değer ifade eden mal ve hizmetleri içermesi gerekmektedir.

Çalışma hayatı, genellikle bireyin işi ile uğraşarak geçen zamanlarını ifade eden kavram olarak tanımlanmaktadır. Ancak konuya derinlik vererek bakıldığında, “Çalışma hayatı bir ömür boyu insan üzerinde etkisi büyük olan, iş dışı yaşamın gelişimi ve planlanmasında da baskın role sahip, merkezi bir ilgi alanı” (Tınar 1996: 16) olarak ifade edilmektedir.

B. İşgücü Kavramı

İşgücü kavramı çok geniş ve kapsamlı bir kavramdır. “Bedensel, zihinsel ve ruhsal açıdan çalışmaya uygun olanlar, potansiyel işgücünü oluşturmaktadır. İşgücü, insanın bedensel ve zihinsel güçlerini kullanarak, işlerin belirli bir amaca yönelik planlı bir biçimde yürütülmesi” (Akat, 1984: 31) veya “İnsan enerjisinin belli bir ürün elde etmek için fiziksel ve zihinsel çaba gösterme durumu” (Turhan, 1980: 80) biçiminde ifade edilmiştir. Ayrıca işgücü, 15–64 yaş arası istihdam edilenler ile işsizlerden oluşmaktadır (TÜİK, 2001: 35)

İşgücü, bağımlı ve bağımsız çalışanlar biçiminde gruplandırılabilir. Bağımlı çalışanlar, işçi, memur ve diğer kamu görevlileri iken (Çelik, 2004: 1), bağımsız çalışanlar işverenlerdir. İşçi ve işveren kavramları için 4857 sayılı İş Kanunu’nun (İK), 2. maddesi, “Bir iş sözleşmesine dayanarak çalışan gerçek kişiye ‘işçi’ bir iş sözleşmesine dayanarak işçi çalıştıran gerçek veya tüzel kişiye yahut tüzel kişiliği olmayan kurum veya kuruluşlara ‘işveren’ denir” tanımlamalarını yapmaktadır.

II. ÇALIŞMA KOŞULLARI KAVRAMI

Çalışma ortamı, birey ve davranışları üzerinde etkili olan çalışma koşullarının bütünüdür. Kumaş, çalışma koşullarını çalışma ortamından kaynaklanan, işin yürütümü ve bireyin işi gerçekleştirmesi sırasında doğrudan veya dolaylı biçimde içinde bulunduğu, fiziksel, sosyal ve psikolojik tutumları, davranış ve tercihleri üzerinde etkili olan etmenler olarak tanımlamaktadır (Kumaş, 2005).

A. Çalışma Koşulları Kapsamı ve Çevresi

Çalışma koşullarını oluşturan birçok faktör bulunmaktadır. İç ve dış örgüt çevresinden etkilenen çalışma koşulları toplumsal, hukuksal ve etik kurallarla belirlenmeye çalışılmaktadır. Çalışma koşullarını doğrudan belirleyen en önemli kapsam, hukuksal yaklaşımlardır. Çalışma koşulları başlığı altında,

- ***Fiziksel çevre:***

- İşyerinin iş güvenliği ve sağlığı ile ilgili risklerden korunma derecesi ve ergonomik tasarım,
- İş sağlığı ve güvenliği (ısı, aydınlanma, hava, temizlik, gürültü, zararlı ışınlar, kimyasal maddeler, iş kazası ve meslek hastalığı riski, koruyucu malzemeler, teknolojik ve ergonomik koşullar vb.),
- Ücret,
- Çalışma süreleri (günlük normal çalışma süreleri, fazla mesai, haftalık çalışma günleri, dinlenme koşulları).

- ***Psiko-sosyal çevre:***

- Mesleki tatmin,
- Zihinsel faaliyet (yaratıcılık) ve yönetime katılma koşulları,
- Kariyer olanakları,
- Mesleki bıkkınlık, bezginlik.

- ***İş organizasyonu ve Hukuksal (İş Hukuku, Borçlar Hukuku) Altyapı Koşulları:***

- İş güvencesi,

- Endüstri ilişkileri ve örgütlenme hakları (Sendika, Toplu Pazarlık, Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt düzenlemeleri),

- Örgütsel iletişim (tüm çalışanların ilişkileri),

- Örgütün insan kaynağı politikası,

- İş memnuniyeti, esneklik, işin güçlük derecesi, karar verme süreci vb.,

- ***İnsan Kaynakları Yönetimi***

- Eğitim,

- Örgütün insan kaynağı politikası,

- Beceri geliştirme, uygulayabilme,

yer almaktadır.

Çalışma yaşamında bireyin biçimsel ve biçimsel olmayan iş davranışlarını doğrudan etkileyen faktörlerden biri çalışma koşullarıdır. Bireyin iş davranışları üzerinde etkili olan çevreler (Tınar, 1996: 16),

- Çalışma ortamı ve örgütsel çevre,
- İş dışı çevre,

olarak gösterilebilir.

Örgütsel çevre ve dolaylı veya doğrudan etkili olduğu çalışma ortamı, birey ve davranışları üzerinde etkili olan çalışma koşullarının tümüdür. Söz konusu çevreler, performans gösterme zorunluluğu, zaman kısıtlamaları, çalışma yöntemlerinin önceden belirlenmiş olması ve mekansal kısıtlamalar olarak etkili olmaktadır. İş dışı çevre ise çalışan bireyi doğrudan ve iş ortamı üzerinde dolaylı olarak iki şekilde etkilemektedir: Birincisi, iş dışı yaşamını doğrudan işyerine taşımaktadır, diğer taraftan, iş ortamının nasıl bir görünüm içinde olacağı da bir ölçüde iş dışı ekonomik yaşamın örgüt üzerindeki etkilerine bağlıdır (Tınar 1996: 16).

İşletmelerde farklı tür ve şekillerde uygulanan çalışma koşulları; işletmelerin, değişen pazar koşullarına, ekonomideki dalgalanmalara ve hızla artan rekabete daha kolay uyum sağlamasını kolaylaştırmasının yanında, işçi işveren ilişkilerini uyumlu kılan ve ortaya çıkan sorunları en aza indiren bir uygulama olarak görülmektedir (KOSGEB, <http://map.kosgeb.gov.tr...>, E.T.02.02.2006).

B. Çalışma Koşullarının Hukuki Kapsamı

Çalışma ve çalışma hayatı, gelişen ve hızla büyüyen toplumlar içerisinde bazı düzenlemelere ihtiyaç duymaktadır. Bu noktada mevcut hukuk sistemi içerisinde yer alan yapılanma ise; ulusal ve uluslararası mevzuattan oluşmaktadır.

1. Ulusal Mevzuat

Sosyal Hukuk Devleti anlayışı içerisinde çalışma hukukun ulusal mevzuatını; “Anayasa, yasalar, tüzükler, yönetmelikler, içtihat kararları, sözleşmeler, örf adetler” oluşturmaktadır. İş Hukuku ile ilgili başlıca yasalar (Andaç, 2003: 58);

- 4857 İş Kanunu,
- 5953 Basın Mesleğinde Çalışanlar ve Çalıştıranlar Hakkında Kanun,
- 854 Deniz İş Kanunu,
- 3308 Çıraklık ve Meslek Eğitimi Kanunu,
- 6301 Öğle Dinlenmesi Kanunu,
- 394 Hafta Tatili Hakkında Kanun,
- 2429 Ulusal Bayram ve Genel Tatiller Hakkında Kanun,
- 1593 Umumi Hıfzıssıhha Kanunu,
- 818 Borçlar Kanunu,
- 5521 İş Mahkemeleri Kanunu,
- 2821 Sendikalar Kanunu,
- 2822 Toplu İş Söz. Grev ve Lokavt Kan. ve Sos. Güv. Huk. ile ilgili Kanunlar,

olarak sıralanabilir.

2. Uluslararası Mevzuat

Uluslararası çalışma hukuku ile ilgili anlaşmalar; “Devletlerarasında Çalışma Hukuku ile ilgili bir hukuk ilişkisi kurmak, mevcut bir ilişkiyi değiştirmek veya ortadan kaldırmak üzere yapılan bir hukuki işlemdir. Bu anlaşmalar, çok taraflı ya da iki taraflı anlaşmalar biçiminde yapıldığı gibi içeriğine göre; işgücü, sosyal güvenlik ve çalışma koşullarına ilişkin anlaşmalar şeklinde de yapılabilirler. Anayasanın 90. maddesi gereğince anlaşmalar, Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM)’nin onayından geçmek zorundadır” (Andaç: 2003, 59). Uluslararası Çalışma Örgütü ‘International Labour Organization’ (ILO) tarafından çıkarılmış, TBMM tarafından kabul edilmiş çalışma koşulları ile ilgili sözleşmeler (Andaç, 2003: 58);

- 1919 2 nolu İşsizlik Sözleşmesi,
- 1919 5 nolu Sanayide Asgari Çalışma Yaşı Sözleşmesi,
- 1919 6 nolu Çocuk ve Genç İşçilerin Gece Çalışması Sözleşmesi,
- 1921 11 nolu Tarımda Örgütlenme Özgürlüğü Sözleşmesi,
- 1921 14 nolu Sanayide Haftalık Dinlenme Sözleşmesi,
- 1928 26 nolu Asgari Ücret Belirleme Yöntemi Sözleşmesi,
- 1930 29 nolu Zorla Çalıştırma Sözleşmesi,
- 1933 34 nolu Ücretli İş Bulma Büroları Sözleşmesi,
- 1934 42 nolu İşçinin Meslek Hastalıklarının Tanzimi Sözleşmesi,
- 1935 45 nolu Kadınların Maden Ocaklarında ve Yeraltı İşlerinde Çalıştırılması Sözleşmesi,
- 1936 52 nolu Dinlenme ve İzin Sürelerine İlişkin Sözleşme,
- 1937 59 nolu Sanayide Çalıştırılacakların Asgari Yaş sözleşmesi,
- 1946 77 nolu Sanayide Gençlerin Tıbbi Muayene Sözleşmesi,
- 1948 87 nolu Sendika Özgürlüğü ve Sendikalaşma Hakkının Korunması Sözleşmesi,
- 1948 88 nolu İş ve İşçi Bulma Servisi Kurulması Sözleşmesi,
- 1949 95 nolu Ücretlerin Korunması Sözleşmesi,
- 1951 100 nolu Eşit Değerde İş İçin Eşit Ücret Sözleşmesi,

- 1952 102 nolu Sosyal Güvenliğin Asgari Standartları Sözleşmesi,
- 1957 105 nolu Zorla Çalıştırmanın Kaldırılması Sözleşmesi,
- 1958 111 nolu İş ve Meslekte Ayrımcılık Yapılmaması Sözleşmesi,
- 1962 118 nolu Sosyal Güvenlikte Muamele Eşitliği Sözleşmesi,
- 1965 123 nolu İş Güvenliği ve İş Sağlığı Sözleşmesi,
- 1971 135 nolu İşçi Temsilcilikleri Sözleşmesi,
- 1973 138 nolu En Az Çalışma Yaşı Sözleşmesi,
- 1975 142 nolu Mesleki Eğitim Sözleşmesi,
- 1983 159 nolu Sakatlar İçin Mesleki Rehabilitasyon ve İstihdam Sözleşmesi,
- 1999 182 nolu Çocuk İşçiliğinin Önlenmesi Sözleşmesi,

olarak sıralanabilmektedir.

III. İSTANBUL İLİNİN EKONOMİK BOYUTU ve ÖZELLİKLERİ

Asya ve Avrupa kıtalarını birleştiren bir köprü olan İstanbul'u Lamartine "Orada, Tanrı ve insan, doğa ve sanat hep birlikte, yeryüzünde öylesine mükemmel bir yer yarattılar ki, görülmeğe değer" (GEO, 2005: 36) sanat merkezi olarak tanımlamıştır. Başkentler başkenti olarak bilinen, önce Roma, ardından Doğu Roma (Bizans) İmparatorluğu ve Osmanlı İmparatorluğu'na başkentlik yapan İstanbul, müzeleri, kiliseleri, sarayları, camileri, pazaryerleri ve doğal güzellikleri ile sanat ve ticaret merkezi olma özelliğini korumaktadır (GEO, 2005: 36).

İstanbul, üç imparatorluğa başkent olma özelliğinin yanı sıra her dönemde ekonomik merkez olma özelliğini de koruyan az sayıdaki yerleşim merkezlerinden biridir. Günümüz de, ekonomi, ticaret ve işgücü piyasası arz ve talebi boyutunda en önemli merkezlerden biri olma özelliğini sürdürmektedir.

A. Nüfus Yapısı

İstanbul, 2000 yılında gerçekleştirilen nüfus sayımı sonuçlarına göre 10 milyonu aşan nüfusu ve yıllık %33,09'luk nüfus artış hızı ile demografik açıdan Türkiye'nin en büyük illeri arasında yer almaktadır (TÜİK¹, <http://www.tuik.gov.tr...>, E.T.10.10.2005).

Tablo 10: İstanbul Nüfusunun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri

	<i>Toplam Nüfus (Milyon)</i>	<i>Şehir Nüfusun Toplam içindeki Payı (%)</i>	<i>Nüfus Yoğun.</i>	<i>Okuma Yazma Bilen Oranı (%)</i>	<i>Yüksek Öğrenim Oranı (%)</i>	<i>İşgücüne Katılma Oranı (%)</i>	<i>İşsizlik Oranı (%)</i>	<i>Ortalama. Hane halkı</i>
Türkiye	67,803,927	64,90	88	80,64	7,80	39,6	7,2	4,50
İstanbul	10,018,735	90,69	1928	93,39	11,24	50,2	12,7	3,85

Kaynak: 2000 Genel Nüfus Sayımı, Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri, (TÜİK¹, <http://www.tuik.gov.tr/nuts/81d3.xls>.)

Türkiye nüfusunun yaklaşık %14,7'sini İstanbul ili oluşturmaktadır. İstanbul nüfusunun %33,09'luk nüfus artış hızı ile 2006 yılında 13 milyona yaklaşacağı tahmin edilebilir. Aktif nüfus (15–64 yaş grubu) ise toplam nüfusun %65'lik kısmını kapsamaktadır (TÜİK², <http://www.tuik.gov.tr...>, E.T.10.10.2005). TÜİK'in 2000 yılında yapmış olduğu genel nüfus sayımı sonuçları, ilin demografik yapısının sosyal ve ekonomik yönden niteliklerini ve Türkiye ekonomisi içerisinde sahip olduğu potansiyeli ortaya koymaktadır (Tablo 10).

Okuma yazma, yüksek öğretim ve işgücüne katılma oranlarının Türkiye ortalamasının üzerinde olması, ilin çalışma yaşamı ve işgücü profili açısından dikkat çekicidir. İlin toplam nüfusunun, %90'7 si kentsel, %9,3'ü kırsal alanda yaşamaktadır.

Dolayısı ile işgücünün büyük bir kısmı tarım dışı faaliyetlerde yer almaktadır. “2004 yılı verilerine göre Türkiye ortalaması ile karşılaştırıldığında tarım dışı işsizlik oranına en az oranda sahip olan illerden biri %12,4 ile İstanbul’dur (TÜİK, 2006).

B. Makro Ekonomik Göstergeler ve İmalat Sektöründe İstihdamın Genel Görünümü

İstanbul ili, Türkiye GSMH’sının %23’ünü yaratmaktadır. Ticaret sektöründe yaratılan katma değer, Türkiye katma değerinin %27’sine ulaşmaktadır. Sanayi sektöründen sonra Ticaret sektörü, İstanbul’un en önemli yatırım ve istihdam alanıdır. Türkiye genelinde ticaret sektöründe yaratılan katma değer %27’si İstanbul’da gerçekleşmektedir. Aynı zamanda, Türkiye’nin ihracatının %46’sı; ithalatının ise %40 gerçekleştiği ildir. Mevduatların %35’e yakını İstanbul’da toplanmakta ve kredilerin %33’ü İstanbul’da kullanılmaktadır” (Tablo 11).

Tablo 11: 2004 Yılı İtibari İle İstanbul İlinin Türkiye Ekonomisindeki Yeri

<i>Konu</i>	<i>Oran(%)</i>
<i>Türkiye GSMH’sındaki Payı</i>	23
<i>Toplanan Mevduatın Toplam Mevduat İçindeki Payı</i>	35
<i>Kullanılan Kredilerin Toplam Krediler İçindeki Payı</i>	33
<i>Devlet Bütçesine Sağladığı Katkı</i>	40
<i>Devlet Harcamalarından Aldığı pay</i>	8
<i>Yaratılan Ticaret Katma Değeri İçindeki Payı</i>	27
<i>Türkiye İhracatı İçindeki Payı</i>	46
<i>Türkiye İthalatı İçindeki Payı</i>	40

Kaynak: BATUM, 2004: 85.

1960'lerden bugüne İstanbul’un sektörel anlamda milli gelirdeki payı (finans sektörü başta olmak üzere; inşaat, ticaret, konut ve diğer hizmet sektörler), %20 ile %22 arasında gerçekleşmektedir. İstanbul’un her yıl devlet bütçesine katkısı %40, devlet

harcamalarından aldığı pay ise %7–8 dolayında gerçekleşmektedir” (İBB¹, <http://www.ibb.gov.tr...>,E.T.25.12.2005). Aynı zamanda, sigorta şirketlerinin merkezleri de İstanbul'dadır. Serbest Bölge niteliği de taşıyan Menkul Kıymetler Borsası ve İAB'nin merkezi İstanbul'dur. Ancak, 1980'li yıllara kadar gelişmelerinin temel enerjisini sanayi yatırımlarından alan büyük girişimcilerin, 1970'lerden itibaren İstanbul dışında mekanlara kaymaları ve yeni yatırımlarını İstanbul dışına yapmaları ile İstanbul'daki işletmelerinde il dışına taşınmalarının, imalat sanayinin İstanbul'daki büyümesini yavaşlattığı ifade edilebilir (İBB², <http://www.ibb.gov.tr...>,E.T.25.12.2005).

Tablo 12: Türkiye ve İstanbul'da İmalat Sektörünün Görünümü (2000 Yılı)

<i>BÖLGE</i>	<i>SEKTÖR</i>	<i>İşyeri Sayısı</i>	<i>Katma Değer (x1000)</i>	<i>Toplam Gelir (x1000)</i>
<i>Türkiye</i>	<i>A*</i>	11.311	41.014.210	109.188.412.257
	<i>B**</i>	258	9.158.765	19.326.266.859
	<i>C***</i>	11.053	31.855.445	89.862.145.398
<i>İstanbul</i>	<i>A</i>	3.708	9.453.136	24.417.406.501
	<i>B</i>	18	589.597	871.298.168
	<i>C</i>	3.690	8.863.539	23.546.108.333

Kaynak: 2000 Genel Nüfus Sayımı, İmalat Sanayi Özet Tablosu'ndan

(TÜİK¹ 2001, <http://www.die.gov.tr/nuts/61d3.xls>) Yararlanılarak Hazırlanmıştır.

A: Toplam; B**: Devlet Sektörü; C***: Özel Sektör*

Sektörde yer alan işletmeler, Toplam, devlet ve özel sektör sınıflandırmasına göre incelendiğinde; İstanbul'un 3,708 adet imalat işyeri sayısı ile Türkiye'nin %32'sini oluşturduğu görülmektedir. İstanbul'daki özel sektör imalat işletmelerinin Türkiye toplamı içindeki payı %33; devlet işletmelerinin payı %6 olarak gerçekleşmiştir. İlde yaratılan katma değer Türkiye ortalamasının %27'sini oluşturmaktadır. Ayrıca, ilin toplam gelirdeki payı %26'dır (Tablo. 12).

Tablo 13: Türkiye ve İstanbul’da İmalat Sektöründe İstihdam (2000 Yılı)

<i>BÖLGE</i>	<i>SEKTÖR</i>	<i>Çalışanların Yıllık Ortalama Sayısı (x1000)</i>	<i>Ücretle Çalışanların Yıllık Ortalama Sayısı (x1000)</i>	<i>Ücretle Çalışanlara Yapılan Yıllık Ödemeler (x1000)</i>	<i>Yılda Çalışılan İşçi-Saat Toplamı (x1000)</i>	<i>İşgücü Maliyeti (x1000)</i>
<i>Türkiye</i>	<i>A*</i>	1.096	1.095	6.919.618	2.623.747	9.377.371.724
	<i>B**</i>	114.	114	1.419.962	250.581.	1.882.252.199
	<i>C***</i>	981	980	5.499.656	2.373.166	7.495.119.525
<i>İstanbul</i>	<i>A</i>	300	300	1.732.351	696.313	2.685.358.005
	<i>B</i>	7	7	86.008	17.956	104.844.248
	<i>C</i>	293	293	1.646.343	678.357	2.580.513.757

Kaynak: 2000 Genel Nüfus Sayımı, İmalat Sanayi Özet Tablosu’ndan

(TÜİK2001¹, <http://www.die.gov.tr/nuts/61d3.xls>) Yararlanılarak hazırlanmıştır.

*A**: Toplam; *B***: Devlet Sektörü ; *C****: Özel Sektör

İstanbul imalat sektöründe yer alan özel sektöre ait işletmelerin, genel istihdam içerisindeki payı %29’dur. Aynı zamanda ücretle çalışanların yıllık ortalamasının payı da Türkiye ortalamasının %29’dur (Tablo 13).

IV. KUYUMCULUK SEKTÖRÜNÜN YERİ ve ÖNEMİ

Türkiye ve İstanbul’da kuyumculuk sektöründe yer alan imalat işletmelerinin sayısı veya diğer verileri ile ilgili bir bilgi tabanı olmamasından dolayı, sektöre ait çok az sayıda göstergelere ulaşılabilmektedir. İKO ve IAR tahmini verilerine göre sektörde; yaklaşık 50,000 işyeri (perakende satış yapan mağaza) ve 250,000 çalışan bulunmaktadır. Alan araştırması ile ilgili ön çalışmaların yapıldığı süreçte, kuyumculuk sektörü ile ilgili tüm kurumların yetkilileri ile yüz yüze görüşmeler yapılmış ve görüşmeler sonucunda, kuyumcuların yaklaşık 400 ton altın ve 200 ton gümüş işleme kapasitesine sahip oldukları ve kuyumculuk imalat sektörü merkezi durumunda olan Kapalıçarşı’da yaklaşık 380 işyeri olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Kapalıçarşı’nın toplam

istihdam sayısına ilişkin verilere ulaşılmış ve söz konusu sayı yaklaşık 25,000 olarak tespit edilmiştir (İAB, İKO ve İAR yöneticileri ile Temmuz 2005 tarihinde gerçekleştirilen yüz yüze görüşmeler sonucunda).

V. İSTANBUL KAPALIÇARŞI KUYUMCULUK SEKTÖRÜ İMALAT İŞLETMELERİNDE YAPILAN BİR ALAN ARAŞTIRMASI

A. Araştırmanın Kapsamı ve İçeriği

Kuyumculuk sektörü imalat işletmelerinde çalışanların ve işverenlerin çalışma koşullarının tespit edilmesine ilişkin Türkiye’de henüz yapılmış bir çalışmaya ulaşamamıştır. Bu noktada çalışma, konuyu dolaysız bir biçimde ele alması ve pilot/ilk çalışma olması özelliği ile bilimsel anlamda yapılan ilk örnek araştırmayı oluşturabilir.

1. Araştırmanın Amacı

Çalışma yaşamında bölünemez ‘kamusal bir mal’ olan çalışma koşulları, işgücü arz ve talebinin belirlenmesinde etkili olduğu gibi, sektörel verimlilik, girişimcinin ve emeğin verimliliğinde de etkili bir faktördür. Bu sebeple, çalışma yaşamındaki çalışma koşullarının uzun dönemli, kapsamlı ve yinelenerek araştırılması gerekmektedir. Çalışmanın temel amacı; kuyumculuk sektöründe yer alan imalat işletmelerinde çalışanların ve işletme sahiplerinin çalışma koşullarını ortaya çıkarmaktır. Araştırmanın diğer amaçları;

- Kuyumculuk sektöründe çalışanların çalışma koşullarının yasa ve yönetmeliklere uygun olup olmadığının tespiti,
 - Kuyumculuk sektöründe faaliyet gösteren firma sahiplerinin çalışma koşullarının ve sağladıkları koşulların yasa ve yönetmeliklere uygun olup olmadığının tespiti,
 - Çalışanların çalışma koşullarından memnuniyetin ölçümü,
- biçimindedir.

2. Araştırmanın Materyal ve Metodu

Bu çalışmada veri toplama tekniği olarak anket yöntemi kullanılmıştır. Hazırlanan anket formunda, demografik ve sosyal özellikler; fiziksel çalışma koşulları; psiko-sosyal koşullar; insan kaynakları; iş organizasyonu; hukuksal altyapı ve diğer sorulardan oluşan çalışanlar için 46, işverenler için 36 soru bulunmaktadır. Anket formu, araştırma evreninde aynı özellik gösteren bir grup bireye (30 kişi) ön uygulama yapıldıktan sonra (Nisan 2005), örneklemdeki bireylere uygulanmıştır. Bireyler, rasgele örnekleme yöntemi ile seçilmiştir. Anket formu örneklem grubundaki bireylere yüz yüze anket tekniği ile uygulanmıştır. Çalışmanın verileri, sınıflayıcı ve sıralayıcı bir ölçek ile elde edilmiştir. Araştırma tanımlayıcı bir çalışma olup, kesitsel özellikler taşımaktadır. Kapalıçarşı'daki anket uygulaması, 01.08.2005–20.08.2005 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir.

3. Araştırmanın Evreni

Kapasitesi ve yüksek potansiyeli sebebi ile dünyanın önde gelen ticaret merkezlerinden biri olan Kapalıçarşı, kuyumculuk sektörünün çalışma koşullarının araştırılmasında örnek oluşturabilir. “Kapalıçarşı’da 40 bin metrekaarelik alan üzerinde 372 kuyumcu, 217 hediyelik eşya, 148 deri, 126 halı, 114 hazır giyim, 89 gümüş, 49 lokanta, 36 antika ve 5 bakır eşya olmak üzere toplam 3 bin 600 işyeri ile faaliyet göstermektedir. Çarşıda yaklaşık olarak 25 bin kişi çalışmaktadır (Gold News⁴, <http://www.goldnews.com.tr...E.T.12.04.2005>).

İstanbul Kapalıçarşı’da kuyumculuk sektöründe çalışanların oranını belirlemek amacı ile bir ön çalışma yapılmıştır. Kapalıçarşı’da 25,000 kişinin çalıştığı fakat kuyumculuk sektöründe çalışanların kesin sayısının bilinmediği ifade edilmektedir (Kapalıçarşı, İAB, İKO yetkilileri tarafından, Temmuz 2005). Sektörde çalışanların oranı toplam çalışan oranı içerisinde ($p=0,065$) olarak bulunmuştur. Bu sebeple aşağıdaki formül yardımı ile araştırmanın evreni belirlenmiştir (p =Kapalıçarşı’da kuyumculuk sektöründe çalışanların oranı):

$$p=0,065$$

$$q=0,935$$

$$\alpha=0,05$$

$$d=\pm 0,03$$

$$t^2 \times p \times q$$

$$n = \frac{\quad}{d^2}$$

formülü kullanılarak, örnekleme alınacak birey sayısı belirlenmiştir (Sümbüloğlu, 1988: 10).

Sektörde Çalışanların Nüfusa Oranı (p)=0,065

Sektör Dışında Kalanların Oranı (q) = 1-p q = 1-0,065 q=0,935

$$d=0,03 \quad t=(\infty;0,05)=1,96$$

$$t^2 \times p \times q$$

$$n = \frac{\quad}{d^2}$$

$$1,96^2 \times 0,065 \times 0,935$$

$$n = \frac{\quad}{(0,03)^2}$$

$$0,23347324$$

$$n = \frac{\quad}{0,0009}$$

n= 264 anket uygulanması için gereken çalışan sayısı.

Araştırma evrenini, 264 çalışan ve 28 işveren olmak üzere toplam 292 birey oluşturmuştur.

4. Verilerin Analizi

Araştırmanın verileri SPSS for Windows Veri: 11,5 (Statistical Program for Social Science) paket programına yüklenerek, verilerin değerlendirilmesinde Chi Square (Ki-Kare) ve Frekans Dağılımı Sonuçları (Frekans Analizi) uygulanmıştır. Veriler, tablolarda birey sayısı ve yüzdesi şeklinde belirtilmiş olup yanılma düzeyi 0,05 alınmıştır.

5. Araştırmanın Sınırlılıkları

Kuyumculuk sektörünün imalat işletmelerinde kullanılan hammaddenin değerli maden olması sebebi ile işletmelere girme ve uzun kapsamlı anket yapılması konularında mekan ve zaman sorunu yaşanmıştır. Çalışanların sürekli işlerinin başında olma zorunluluğu (güvenlik sebebi ile), değerlendirme ölçeğinin uzun ve kapsamlı olmasını da güçleştirmiştir.

B. Araştırmada Kullanılan Ölçeğin Güvenilirlik Analizleri İle İşçi ve İşveren Anketlerinin Güvenilirlik Analizleri

Çalışma koşulları ile ilgili maddeler için yapılan güvenilirlik analizinde $\alpha=0,8395$, çalışma koşullarının çalışma yaşamına etkisi ile ilgili ölçek maddeleri için yapılan güvenilirlik analizinde ise $\alpha=0,9030$ olarak hesaplanmıştır.

—İşçi anketi güvenilirlik analizinde $\alpha = 0,8366$,

—İşveren anketi, güvenilirlik analizinde $\alpha = 0,8560$

olarak bulunmuştur.

C. Araştırmanın Hipotezleri

Çalışma ekonomisi temel konularından birini oluşturan işgücü piyasasında çalışma koşullarını tespit etmeye yönelik örnek işletmelere ilişkin araştırmanın temel hipotezleri,

Çalışanlar için;

- **H₀:** Kuyumculuk sektöründeki imalat işletmelerinde çalışanların çalışma koşulları belirlenmiş kurallara (yasa ve yönetmelikler, psiko-sosyal ortam) uygundur.
- **H₁:** Kuyumculuk sektöründeki imalat işletmelerinde çalışanların çalışma koşulları belirlenmiş kurallara (yasa ve yönetmelikler, psiko-sosyal ortam) uygun değildir.

İşverenler için;

- **H₀:** Kuyumculuk sektöründeki imalat işletmelerinin işverenlerinin çalışma koşulları belirlenmiş kurallara (yasa ve yönetmelikler, psiko-sosyal ortam) uygundur.
- **H₁:** Kuyumculuk sektöründeki imalat işletmelerinin sahiplerinin çalışma koşulları belirlenmiş kurallara (yasa ve yönetmelikler, psiko-sosyal ortam) uygun değildir.

biçimimde oluşturulmuştur.

Çalışanlar ve işverenlere yönelik diğer alt hipotezler ise (hem işçiler, hem de işverenler için), cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim durumu, toplam çalışma süresi, statü, ücret bağımsız değişkenleri ile diğer soruların karşılaştırılması ile elde edilmiştir.

VI. ARAŞTIRMA BULGULARI

A. Çalışanlara Yönelik Bulgular: Frekans Dağılımı (Frekans Analizi) Sonuçları

Araştırmada çalışan (işçi) evrenini oluşturan 264 bireye ilişkin yüz yüze görüşme tekniği ile ulaşılan çalışma koşulları bulguları frekans tabloları sonuçları ile elde edilmiştir. Bu bölümde; demografik özellikler, fiziksel çalışma koşulları, psiko-sosyal koşullar, iş organizasyonu, hukuk, insan kaynakları yönetimi ve diğer soru başlıkları altında incelenmiştir.

1. Demografik Sosyal Özellikler

Kuyumculuk imalat işletmelerinde çalışan bireylerin cinsiyet durumlarına göre dağılımı incelendiğinde, %95,5 (252 kişi) erkek ve %4,5 (12 kişi) kadın olarak gerçekleşmiştir. İmalat işletmelerinde çalışanların, çoğunluğunu erkeklerin oluşturduğu, kadınların sektör içerisinde yeterli istihdam olanaklarına sahip olmadıkları görülmektedir (Tablo 14).

Tablo 14: Cinsiyet Durumları

<i>Bireylerin Cinsiyetleri</i>	<i>Frekans</i>	<i>Geçerli %</i>
<i>Kadın</i>	12	4,5
<i>Erkek</i>	252	95,5
<i>Toplam</i>	264	100,0

Çalışan bireylerde en yüksek payı %36,4 (96 kişi) ile 18–24 yaş grubu oluşturmuştur. 18–24 yaş grubunu, sırası ile %23,5 (62 kişi) 25–31; %11,4 (30 kişi) 13–17 ve %10,6 (28 kişi) ile 32–38 yaş grubu izlemiştir. Örneklem içerisindeki dağılımda özellikle çocuk sayılan 13–17 yaş grubunun %11,4 (30 kişi)’lük pay alması, kuyumculuk sektörü imalat işletmelerinde çocuk işçilerin de çalıştırıldığını göstermesi açısından dikkat çekicidir (Tablo 15). 4857 Sayılı İK çocuk çalıştırılmasını

engellemiştir: 71. maddesine. göre; “Onbeş yaşını doldurmamış çocukların çalıştırılması yasaktır”, ancak, “Ondört yaşını doldurmuş ve ilköğretimi tamamlamış olan çocuklar, bedensel, zihinsel ve ahlaki gelişmelerine ve eğitime devam edenlerin okullarına devamına engel olmayacak hafif işlerde çalıştırılabilirler.” Bu noktada, 13–17 yaş grubu içerisinde kanunen çalışması yasak olan çocukların da bulunduğu ifade edilebilir.

Tablo 15: Yaş Dağılımı

<i>Bireylerin Yaş Grupları</i>	<i>Frekans</i>	<i>Geçerli %</i>
<i>13–17</i>	30	11,4
<i>18–24</i>	96	36,4
<i>25–31</i>	62	23,5
<i>32–38</i>	28	10,6
<i>39–45</i>	24	9,1
<i>46 Üzeri</i>	24	9,1
<i>Toplam</i>	264	100,0

Bireylerin medeni durum dağılımları, .%51.5 (136 kişi) bekar ve %48.5 (128 kişi) evli biçimindedir.

Tablo 16’da görüleceği üzere kuyumculuk sektörü imalathanelerinde çalışan bireylerde, en yüksek payı %31,1 (82 kişi) ile ortaokul mezunları, %27,3 (72 kişi) ile lise ya da meslek lisesi mezunları almıştır. Eski eğitim sistemi içerisinde yer alan ilkokul mezunlarının payı %22,7 (60 kişi)’dir. Örneklem içerisinde okuryazar olanlar %0,8 (2 kişi) ile üniversite mezunları %2,3 (6 kişi) ile en az dağılıma sahip bireyleri oluşturmuştur. Türkiye ihracatında önemli bir paya sahip kuyumculuk sektörü ile ilgili meslek yüksekokulu (bir adet) bulunmaktadır. Araştırma kapsamında ise kuyumculuk meslek yüksekokulu mezunu bireye rastlanılmamıştır.

Tablo 16: Bireylerin Eğitim Düzeyleri

<i>Eğitim Düzeyleri</i>	<i>Frekans</i>	<i>Geçerli %</i>
<i>Okur Yazar</i>	2	0,8
<i>İlkokul</i>	60	22,7
<i>İlköğretim</i>	34	12,9
<i>Ortaokul</i>	82	31,1
<i>Düz Lise ya da Meslek Lisesi</i>	72	27,3
<i>Meslek Yüksekokulu</i>	8	3,0
<i>Üniversite</i>	6	2,3
<i>Toplam</i>	264	100,0

Araştırma kapsamındaki çalışanların %65,2 (172 kişi)'si kuyumculuk sektöründen önce çalışma deneyimine sahip olmadıklarını, %34,8 (92 kişi)'i bu deneyime sahip olduğunu belirtmiştir. Çalışma kıdemleri incelendiğinde en yüksek grubu, %25,0 (66 kişi) ile 1 yıl üzeri ve 5 yıla kadar çalışanlar oluştururken; 5 yıl üzeri ve 10 yıla kadar çalışanlar %23,4 (62 kişi)'lik ve 1 yıla kadar olanlar %15,9 (42 kişi)'luk bir pay almıştır. 15 yıl ve üzeri çalışanların oranı %21,9 (58 kişi)'dur.

Bireylerin işlerini bulma yöntemleri incelendiğinde en yüksek payı, %53,3 (138 kişi) “tanıdık aracılığı ile” bulanlar almışlardır. Daha sonra en sık kullanılan yöntem %26,5 (70 kişi) “aile aracılığı” ile kullanılan yöntemdir.

Tablo 17: Bireylerin İşyerindeki Statüleri

<i>İşyerindeki Statüleri</i>	<i>Frekans</i>	<i>Geçerli %</i>
<i>Çırak</i>	60	22,7
<i>Kalfa</i>	88	33,3
<i>Usta</i>	70	26,5
<i>Ustabaşı</i>	46	17,4
<i>Toplam</i>	264	100,0

Kapalıçarşı örneğinde çalışan bireylerin, kuyumculuk imalat işletmelerinde sahip oldukları statüleri; %33,3 (88 kişi) kalfalar, %26,5 (70 kişi) ustalar, %22,7 (60 kişi) çıraklar ve %17,4 (46 kişi) ustabaşları biçimindedir. Sektörün ağırlıklı olarak usta ve kalfalardan oluşması (%59,8 / 158 kişi), üretim aşamasında özellikle sahip olunan işgücü niteliğini ortaya koyabilmektedir (Tablo 17). Ancak, çalışanların meslekleri ile ilgili belgeleri sorulduğunda çoğunluğu, belgesi olmadığı ve belge verecek yetkili kuruluşun henüz yeni faaliyete geçtiğini ifade etmiştir.

Tablo 18: Bireylerin Aylık Ücretleri

<i>Aylık Ücret Gelirleri (YTL)</i>	<i>Frekans</i>	<i>Geçerli %</i>
<i>Asgari ücrete kadar (350 YTL)</i>	76	28,8
<i>351 YTL – 500 YTL arası</i>	42	15,9
<i>501 YTL – 750 YTL arası</i>	66	25,0
<i>751 YTL – 1000 YTL arası</i>	24	9,1
<i>1001 YTL – 1500 YTL arası</i>	28	10,6
<i>1501 YTL ve üzeri</i>	28	10,6
<i>Toplam</i>	264	100,0

Çalışanlar içerisinde ücret geliri konusunda en yüksek grubu %28,8 (76 kişi) ile asgari ücrete kadar alanlar oluşturmuştur. İkinci en yüksek ücret alan grup %25,0 (66 kişi) ile 501–750 YTL ücret alanlardır (Tablo 18). Ancak, çalışanların %60'ı kalfa ve ustalardan oluşurken 1001 YTL ve üzeri alanların %21,2 (56 kişi) olması, sektörde düşük ücret uygulamalarının yer aldığını gösterebilir. Aynı zamanda, bireylerin %28,8 (76 kişi)'inin asgari ücrete kadar gelire sahip olması 4857 Sayılı İK'nın 39. maddesi. ve Anayasa'nın 49. ve 55. maddelerine aykırıdır. Bununla beraber, bireylerin %92,4 (244 kişi)'ünün tek gelir kaynağı çalıştığı işidir.

2. Fiziksel Çalışma Koşulları

İstanbul Kapalıçarşı kuyumculuk imalat işletmelerinde çalışan araştırma kapsamındaki bireylerin %75 (198 kişi)'inin günlük çalışma süreleri, 8–11 saattir. Günlük yasal çalışma süresi 4857 Sayılı İK madde. 63'e göre ortalama 7,5 saattir (haftada 6 gün çalışma). Bireylerin %25 (66)'i 12 saat üzeri çalışma süresi ile yasal sınırın üzerinde çalışmaktadır. Aynı zamanda, 8–11 saat arası çalışanlarda dikkate alındığında örneklemin tamamının (%100 / 264 kişi) yasal çalışma süresinin üzerinde çalıştığını ifade etmek mümkündür (Tablo 19). Günlük iş saati yükü haftalık çalışma süresi ile birlikte değerlendirildiğinde (6 gün) 8–11 saat arası çalışanların minimum 48 saat, maksimum 66 saat çalıştıkları; 12–15 saat arası çalışanların minimum 72 saat, maksimum 90 saat çalıştıkları sonuçlarına ulaşılabilir.

Tablo 19: Bireylerin Günlük Çalışma Süreleri

<i>Günlük İş Saati Yüğü</i>	<i>Frekans</i>	<i>Geçerli %</i>
<i>8–11 saat üzeri</i>	198	75,0
<i>12–15 saat üzeri</i>	58	22,0
<i>16 saat üzeri</i>	8	3,0
<i>Toplam</i>	264	100,0

4857 Sayılı İK 41/1. maddesine. göre haftalık 45 saat aşan çalışmalar fazla çalışma olarak ifade edilmiştir. Elde edilen bulgulara göre, çalışan bireylerin tamamının fazla çalışma içerisinde yer aldığı görülmüştür: 1–3 saat fazla çalışanlar %84,1 (222 kişi), 4–7 saat fazla çalışanlar %12,1 (32 kişi) ve 8 saat üzeri fazla çalışanlar ise %3,8 (10 kişi)'lik pay almışlardır (Tablo 20). Diğer yandan, günlük mesai süresi içerisinde yeterli dinlenme hakkı ve süresini kullandığını düşünenlerin payı, %43,2 (114 kişi iken; “hayır” yanıtını verenlerin payı %56,8 (150 kişi)'dir.

Tablo 20: Günlük Fazla Mesai Süreleri

<i>Bireylerin Günlük Fazla Mesai Süresi</i>	<i>Frekans</i>	<i>Geçerli %</i>
1–3 saat	222	84,1
4–7 saat	32	12,1
8 saat üzeri	10	3,8
Toplam	264	100,0

Yasal sürelerin dışında fazla mesai yapan imalat işletmeleri çalışanlarının %64,4 (170 kişi)'ü fazla mesai ücretlerini de alamamaktadırlar. İK.nun 41. maddesine göre, “...Her bir saat fazla çalışma için verilecek ücret normal çalışma ücretinin saat başına düşen miktarının yüzde elli yükseltilmesi suretiyle ödenir” denmektedir. Yanı sıra araştırma kapsamındaki bireylerin %21,2 (56 kişi)'sinin 1001 YTL ve üzeri ücret alması ve yaklaşık %29 (76 kişi)'unun asgari ücrete kadar gelire sahip olması (Bkz. Tablo 18) fazla çalışma ücretlerinin de ödenmediğinin bir diğer göstergesi olabilir.

Kapalıçarşı kuyumculuk imalat işletmelerinde çalışanların %57,6 (152 kişi)'sı Sosyal Sigortalar Kurumu'na kayıtlı olduklarını, %42,4 (112)'ü kayıtlı olmadıklarını ifade etmiştir (Tablo 21). Bireylerin çalışma hayatı içerisinde karşı karşıya kaldıkları riskleri ortadan kaldırmak için sosyal güvenlik sistemi içerisinde yer almaları önem taşımaktadır. Fiziksel çalışma koşullarının (çalışma ortamında kullanılan kimyasal maddeler, mekanların yetersizliği, ısı, ışık koşulları vb.) sağlıklı olup olmadığı tartışılabilir olan bireylerin %42,4 (112 kişi)'nün iş kazası, meslek hastalığı gibi sosyal güvenlik riskleri kapsamında olmadığı görülmektedir. Söz konusu bu durum, Anayasa'nın 50. ve 60. maddeleri. ile 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu'nun 6. maddesine aykırıdır.

Tablo 21: Sosyal Güvenlik Sistemine Kayıtlılık Durumları

<i>Soru: Sosyal Güvenlik Sistemine Kayıtlı mısınız?</i>	<i>Frekans</i>	<i>Geçerli %</i>
<i>Evet</i>	152	57,6
<i>Hayır</i>	112	42,4
<i>Toplam</i>	264	100,0

Bireylerin %86,4 (228 kişi)'ü iş kazası geçirmezken, %13,6 (36 kişi)'sı iş kazasına uğramıştır (Tablo 22). İşverenin “işçisini gözetme borcu” bulunmaktadır ve bu borç işçinin işverene “bağlılık (sadakat) borcunun en önemli karşılığıdır Borçlar Kanunu'nun 332. maddesinin 1. bendine göre, işveren, hakkaniyet dairesinde işçinin kendisinden istenebileceği derecede çalışmak ve dolayısı ile maruz kaldığı tehlikelere karşı gerekli tedbirleri almak mecburiyetindedir (Demir, 2005: 127). İşverenin gözetme borcunu ifade eden bu madde. İK'nın 77. ve 78. maddelerinin. 1. bendleri ile pekiştirilmiştir. Araştırma kapsamındaki işletmelerde çalışan bireylerin %13,6 (36 kişi)'sının iş kazasına uğramaları işverenlerinin “işçiyi koruma borcunu” yerine getirdiğini ifade etmeyebilir. Çünkü yüz yüze görüşmeler sırasında çalışanların ve işverenlerin “iş kazası” kavramı hakkında detaylı bir bilgiye sahip olmadığı görülmüştür (Bireylerin yaklaşık %70'i iş kazası kavramını açıklamada ortak bir görüş sergileyememiştir).

Tablo 22: İş Kazası Geçirme Durumları

<i>Soru: İş Kazasına Uğradınız mı?</i>	<i>Frekans</i>	<i>Geçerli %</i>
<i>Evet</i>	36	13,6
<i>Hayır</i>	228	86,4
<i>Toplam</i>	264	100,0

İş kazasına uğrayanların iş kazası geçirme sayıları dağılımı, %9,1 (24 kişi) 1–2 kez; %3,8 (10 kişi) 3–4 kez; %0,8 (2 kişi) ve 5 kez ve üzeri biçimindedir. İş kazası sorusuna paralel olarak ve iş sağlığı ve güvenliğine ilişkin çalışma koşullarını ortaya çıkarma amacı ile sorulan “Meslek hastalığı ile ilgili probleminiz var mı?” sorusuna çalışanların %98,5 (260 kişi)’i hayır yanıtını vermiştir (Tablo 23).

Tablo 23: Meslek Hastalığına Yakalanma Durumları

<i>Soru: Meslek Hastalığı ile İlgili Probleminiz Var mı?</i>	<i>Frekans</i>	<i>Geçerli %</i>
<i>Evet</i>	4	1,5
<i>Hayır</i>	260	98,5
<i>Toplam</i>	264	100,0

Kuyumcu imalathanelerinde çalışan bireylerin %44,7 (118 kişi)’sinin yıllık ücretli izin kullandığı, %55,3 (146 kişi)’ünün ücretli izin kullanmadıkları bulgusuna ulaşılmıştır. 4857 Sayılı İK’nın 57. maddesine. göre; işverenin çalışanlara yıllık ücretli izin hakkını kullandırma yükümlülüğü bulunmaktadır. Ancak Kapalıçarşı örneğinde araştırma kapsamındaki bireylerin %55,3 (146 kişi)’ünün yıllık ücretli izin hakkını kullanmadıkları görülmektedir (Tablo 24). İK’ya göre de işverenin borçları arasında yer alan hafta tatili (madde 46), yıllık ücretli izin (madde 53) ve ara dinlenmesi (madde 68) çalışanların temel haklarındandır. Aynı zamanda yıllık ücretli izin hakkı Anayasanın 50 maddesince güvence altına alınmıştır.

Tablo 24: Çalışanların Yıllık Ücretli İzin Kullanma Durumları

<i>Soru: Yıllık Ücretli İzin Kullanabiliyor musunuz?</i>	<i>Frekans</i>	<i>Geçerli %</i>
<i>Evet</i>	118	44,7
<i>Hayır</i>	146	55,3
<i>Toplam</i>	264	100,0

Araştırma kapsamındaki çalışanların %54,5 (144 kişi)'i kesinlikle ücretli izin sürelerinin artırılması yönünde görüş belirtirken, %10,6 (28 kişi)'si yıllık ücretli izin sürelerinin artırılmasına kısmen katılmaktadır (Tablo 25). Genel toplam içerisindeki bireylerin %65,1 (172 kişi)'i yıllık ücretli izin sürelerinin artırılmasını talep etmektedir. Günlük ve haftalık çalışma süreleri değerlendirildiğinde yasal sınırın üzerinde çalışan bireylerin yıllık ücretli izin sürelerinin artırılmasını talep etmeleri arasında bir paralellik bulunmaktadır.

Tablo 25: Bireylerin Yıllık Ücretli İzin Sürelerinin Artırılmasına İlişkin Görüşleri

<i>Soru: Yıllık Ücretli İzinlerin Artırılmasına Katılıyor musunuz?</i>	<i>Frekans</i>	<i>Geçerli %</i>
<i>Kesinlikle katılmıyorum</i>	32	12,1
<i>Kısmen katılmıyorum</i>	18	6,8
<i>Kararsızım</i>	42	15,9
<i>Kısmen katılıyorum</i>	28	10,6
<i>Kesinlikle katılıyorum</i>	144	54,5
<i>Toplam</i>	264	100,0

Kuyumculuk imalat işleri yüksek düzeyde işbölümü ve uzmanlığı gerektirmektedir. İşin çeşitliliği ve zorluk derecesine bağlı olarak teknik altyapı da önem kazanmaktadır. Dolayısı ile teknik altyapı işgücünün verimliliğini de doğrudan etkilemektedir. Aynı zamanda, işveren işe hazır olan işçiye iş vermek ve bu işin yapılması için gerekli olan alet ve taşıtları da sağlamak zorundadır (Çelik, 2002: 150). Söz konusu çalışma koşulunu tespit etmek amacı ile sorulan “Çalışma ortamının teknik yeterliliğine katılıyor musunuz?” sorusuna %21,2 (56 kişi)'si kısmen katılırken, %24,2 (64 kişi)'si kesinlikle katılmaktadır; farklı biçimde, %34,8 (92 kişi)'i kesinlikle katılmazken, %9,1 (24 kişi) kısmen katılmamaktadır (Tablo 26).

Tablo 26: Bireylerin Çalışma Ortamının Teknik Yeterliliği İlişkin Görüşleri

<i>Soru: Çalışma Ortamının Teknik Yeterliliğine Katılıyor musunuz?</i>	<i>Frekans</i>	<i>Geçerli %</i>
<i>Kesinlikle katılmıyorum</i>	92	34,8
<i>Kısmen katılmıyorum</i>	24	9,1
<i>Kararsızım</i>	28	10,6
<i>Kısmen katılıyorum</i>	56	21,2
<i>Kesinlikle katılıyorum</i>	64	24,2
<i>Toplam</i>	264	100,0

Fiziksel alt yapı sonuçlarına benzer biçimde, işyerinde teknolojik ilerlemelerin yeterince uygulanmadığını kesinlikle düşünenlerin payı, %34,8 (92 kişi); kısmen düşünenlerin payı, %5,3 (14 kişi) ve kararsızların payı da %11,4 (30 kişi)'dür.

4857 Sayılı İK'nın 82. maddesine göre, “İşyerlerinde işverenler, işyerinin iş güvenliği önlemlerinin sağlanması, iş kazalarının ve meslek hastalıklarının önlenmesi için alınacak önlemlerin belirlenmesi ve uygulanmasının izlenmesi hizmetlerini yürütmek zorundadır.” Araştırma kapsamındaki bireylerin iş sağlığı ve güvenliğinin yeterliliğine ilişkin benzer yanıtlar verdikleri görülmüştür. İşyerinde koruyucu ve önleyici iş aletlerinin yeterli olduğuna kesinlikle katılanlar %22,7 (60 kişi) kısmen katılanlar %22,0 (58 kişi) iken; kesinlikle katılmayanlar %32,6 (86 kişi) ve kısmen katılmayanlar %12,9 (34 kişi)'dur (Tablo 27).

Tablo 27: Bireylerin Çalışma Ortamının Koruyucu ve Önleyici Koşullarına İlişkin Görüşleri

<i>Soru: Koruyucu ve Önleyici İş Aletlerinin Yeterli Olduğuna Katılıyor musunuz?</i>	<i>Frekans</i>	<i>Geçerli %</i>
<i>Kesinlikle katılmıyorum</i>	86	32,6
<i>Kısmen katılmıyorum</i>	34	12,9
<i>Kararsızım</i>	26	9,8
<i>Kısmen katılıyorum</i>	58	22,0
<i>Kesinlikle katılıyorum</i>	60	22,7
<i>Toplam</i>	264	100,0

3. Psiko-Sosyal Koşullar

İşyerindeki psiko-sosyal çalışma koşulları bireyin psiko-sosyal özelliklerini de doğrudan etkileyebilir. Psiko-sosyal çalışma koşulları başarı güdüsü, motivasyon, işe bağlılık ve çalışma yaşamı değerlerini olumlu ve olumsuz anlamda doğrudan etkileyerek işin kalitesi ve verimliliği belirleyebilir.

“İşyerinde duygusal zorbalık/taciz (Mobbing) İskandinav ülkelerinde (Norveç, İsveç ve Finlandiya) bir çalışan ya da yöneticinin, iş arkadaşları ya da yöneticiler tarafından sistematik ve sürekli biçimde kurbanlaştırılmasını ifade etmektedir. İş yerinde fiziksel/sözel şiddet uygulamak ya da bu tür bir tehditte bulunmak duygusal zorbalığa temel örnek olarak verilebilir (Solmuş, 2005: 6–7).

Örneklem içerisindeki bireylerin %7,6 (20 kişi)’sı fiziksel şiddete uğradığını, %92,4 (244 kişi)’ü ise fiziksel şiddetle karşılaşmadıklarını ifade etmişlerdir (Tablo 28). 4857 Sayılı İK’nın 24. ve 25. maddelerinin. 2. bendinde “Ahlak ve iyi niyet kurallarına uymayan haller ve benzerleri” koşulları ile taraflara hizmet sözleşmesi önelsiz feshetme hakkı tanınmıştır. Psiko-sosyal çalışma koşullarının belirleyicilerinden biri olan şiddet olgusu, işletme içi ilişkilerde, işçi sağlığı ve motivasyonu da olumsuz anlamda doğrudan

etkileyebilen bir faktördür. Hackman ve Oldham tarafından 658 çalışan ile yapılan araştırma sonucuna göre, bireylerarası ilişkilerde arkadaşlık boyutunun işe bağlılık görev özdeşiminden daha büyük bir korelasyona sahip olduğu saptanmıştır (Hackman ve Oldham, 1976: 269).

Tablo 28: Bireylerin Fiziksel Şiddete Maruz Kalma Durumları

<i>Soru: Fiziksel Şiddete Maruz Kaldınız mı?</i>	<i>Frekans</i>	<i>Geçerli %</i>
<i>Hayır</i>	244	92,4
<i>Evet</i>	20	7,6
<i>Toplam</i>	264	100,0

Örneklem içerisindeki bireylerin %25,4 (67 kişi)'ü sözel şiddete maruz kaldığı, %74,6 (197 kişi)'si ise sözel şiddetle karşılaşmadıklarını ifade etmişlerdir (Tablo 28). Sözel şiddete maruz kalanların toplam örneklem içindeki payı ise %7,6 (20 kişi) olarak gerçekleşmiştir (Tablo 29). Fiziksel/sözel şiddette bulunmak Anayasanın 17. maddesine. aykırıdır (kişinin dokunulmazlığı/maddi ve manevi varlığı).

Tablo 29: Bireylerin Sözel Şiddete Maruz Kalma Durumları

<i>Soru: Sözel Şiddete Maruz Kaldınız mı?</i>	<i>Frekans</i>	<i>Geçerli %</i>
<i>Evet</i>	67	25,4
<i>Hayır</i>	197	74,6
<i>Toplam</i>	264	100,0

Sözel şiddete maruz kalan bireylerin, %10,2 (27 kişi)'si 1–2 kez; %7,6 (20 kişi)'si 3–4 ve aynı oranda 5 kez ve üzeri sözel şiddete uğramışlardır. Sözel şiddeti uygulayan kişi dağılımında, %15,9 (42 kişi) ile “ustalar” dikkat çekmektedir. Ustaları, %5,3 (14 kişi) ile “meslektaşım” ve %4,2 (11 kişi) ile “işyeri sahibi” izlemektedir. Sözel şiddete maruz kaldıklarında tepkileri “Ben de şiddete başvurdum”(%7,6 / 20 kişi); “İkna

etmeye/sakinleştirmeye çalıştım” (%8,3 / 20 kişi); “Diğer arkadaşlarımı çağırdım” (%3,0 / 8 kişi) biçiminde olmuştur.

4. İş Organizasyonu ve Hukuksal Çevre

Bir işletmenin hiyerarşik yapısı, işin yürütümü ve niteliği örgütlenme koşulları, büyüklüğü ve yapısı çalışma koşullarını belirleyen örgütsel faktörlerdir. Aynı zamanda iş organizasyonu ve hukuksal çevre bireysel ve örgütsel performansı teşvik edici veya engelleyici özelliklere de sahiptir. Bu araştırmada iş organizasyonuna yönelik araştırma kapsamındaki işletmelerin örgütlenme yapıları bireylerin bağımsız karar verebilme süreçleri ve çalışma koşulları ile ilgili konularda eşit fırsatlara sahip olup olmadıkları ve yasal bilgi düzeyleri saptanmaya çalışılmıştır.

Kapalıçarşı imalat işletmeleri çalışanlarının yüz yüze görüşmeler sonucunda bağımsız hareket edebilme ve kabiliyetlerini kullanma serbestliği konusunda esnek olduklarını düşündükleri görülmüştür. Söz konusu fikre kesinlikle katılanların payı %34,1 (90 kişi) iken; kısmen katılanların payı %14,4 (38 kişi)’dür. Kesinlikle katılmayanlar %28,8 (76 kişi) ve kısmen katılmayanlar ise %7,6 (20 kişi)’dir.

Çalışma koşullarının iyileştirilmesinde en önemli durumlardan biri örgütlü hareket edebilmedir. Ancak, kuyumculuk imalat işletmeleri çalışanların %62,9 (166 kişi)’u sektörün örgütlenme yapısı hakkında bilgi sahibi değil iken, %37,1 (98 kişi)’i bilgi sahibidir (Tablo 30).

Tablo 30: Örgütlenme Durumları

<i>Soru: Sektörün Örgütlenme Yapısı Hakkında Bilgi Sahibi misiniz?</i>	<i>Frekans</i>	<i>Geçerli %</i>
<i>Evet</i>	98	37,1
<i>Hayır</i>	166	62,9
<i>Toplam</i>	264	100,0

Örgütlenme bilgilerinin kapsamını ve düzeyini pekiştirmek amacı ile sorulan; “Sendikal haklarınız ve Toplu İş Sözleşmesi yapabilme hakkında bilgi sahibi olduğunuza katılıyor musunuz?” sorusuna, %56,1 (148 kişi)’nin kesinlikle katılıyorum, %10,6 (28 kişi)’sının kısmen katılıyorum, biçiminde yanıt vermesi çalışanların örgütlenme kavramına ilişkin farklı algılamalar içinde olduğunu gösterebilir (Tablo31).

Tablo 31: Sendikal Haklar ve Toplu İş Sözleşmesi Yapabilme Durumları

<i>Soru: Sendikal Hak. ve Toplu İş Söz. Yapabilme Hakkında Bilgi Sahibi Olduğunuza Katılıyor musunuz?</i>	<i>Frekans</i>	<i>Geçerli %</i>
<i>Kesinlikle katılmıyorum</i>	26	9,8
<i>Kısmen katılmıyorum</i>	30	11,4
<i>Kararsızım</i>	32	12,1
<i>Kısmen katılıyorum</i>	28	10,6
<i>Kesinlikle katılıyorum</i>	148	56,1
<i>Toplam</i>	264	100,0

Araştırma kapsamındaki bireylerin ücrete ilişkin iş memnuniyetlerinin olmadığı ifade edilebilir. Bireylerin %43,2 (114 kişi)’si kesinlikle %9,1 (24 kişi)’i kısmen ücretin yeterliliğine katılmamaktadır. Kararsızlar ile birlikte (%17,4 / 46 kişi) değerlendirme yapıldığında, çalışanların %71,7 (184 kişi) ‘sinin aldıkları ücretten memnun olmadıkları görülmektedir.

Tablo 32: Ücretlerin Yeterliliğine İlişkin Görüşler

<i>Soru: Kazandığınız Ücretin Yeterli Olduğuna Katılıyor musunuz?</i>	<i>Frekans</i>	<i>Geçerli %</i>
<i>Kesinlikle katılmıyorum</i>	114	43,2
<i>Kısmen katılmıyorum</i>	24	9,1
<i>Kararsızım</i>	46	17,4
<i>Kısmen katılıyorum</i>	32	12,1
<i>Kesinlikle katılıyorum</i>	48	18,2
<i>Toplam</i>	264	100,0

Bireyler ücretlerinden memnuniyetsizliklerini ifade ederken, çözüm olarak performansa dayalı ücret sistemini öngörmektedirler. Bireylerin “İşyerinde performansa dayalı ücret sistemi gereklidir?” fikrine %56,8 (150 kişi)’i kesinlikle katılırken; %15,2 (40 kişi)’si kısmen katılmaktadır, katılmayanlar ise %17,4 (46 kişi)’lük pay almışlardır. Paralel biçimde, %72,7 (192 kişi)’si mesleksi risk tazminatı almaları fikrine kesinlikle katılırken; %12,1 (32 kişi)’i kısmen katılmaktadır.

Ücret memnuniyetsizliğine paralel biçimde, bireylerin %24,2 (64 kişi)’si çalıştıkları ortamda kariyer olanakları, ücret ve yönetime katılma koşullarında eşitlik olmadığı fikrine kesinlikle katılmazken; %6,8 (18 kişi)’i kısmen katılmamaktadır. Kararsızlar (%20.5/54 kişi) ile birlikte düşünüldüğünde (toplam %51.5/136 kişi) çalışanların yarısının söz konusu koşullara ilişkin memnuniyetsizlikleri dikkat çekmektedir.

Çalışma ilişkilerinin ve koşullarının belirlenmesinde, arz ve talep dengesinin oluşumunda yasal düzenlemeler doğrudan bir etkiye sahiptir. Fiziksel koşullara ilişkin çalışma koşulları başlığı altında incelenen, fiziksel şiddet, iş kazası, meslek hastalığı ve yasal çerçeve konularında bireylerin bilgileri tespit edilmeye çalışılmış ve benzer oranlarda bilgi sahibi oldukları ve olmadıkları bulgularına ulaşılmıştır. Örneğin, fiziksel şiddete uğradıklarında başvurulacak yasal prosedürü bildiğini ifade edenlerin payı

%51,5 (136 kişi) iken, “hayır” yanıtını verenler %48,5 (128 kişi)’lik bir pay almıştır. Diğer yandan, iş kazası ve meslek hastalığına ilişkin yasal prosedürü bilmediğini ifade edenler %51,5 (136 kişi)’lik bir pay alırken, bildiğini ifade edenlerin payı %48,5 (128 kişi)’dir. “Yasal haklarınızı biliyor musunuz?” sorusuna ise çalışanların %53 (140 kişi)’ü evet, %47 (124 kişi)’si hayır yanıtını vermiştir (Tablo 33). Ancak, mülakatlar sırasında “evet” yanıtını verenlerin çoğunluğunun hangi kanun kapsamında oldukları ve çalışma koşulları ile ilgili kanun maddeleri hakkında yeterli bilgiye sahip olmadıkları görülmüştür.

Tablo 33: Yasal Haklarına İlişkin Bilgi Durumları

<i>Soru: Yasal Haklarınızı Biliyor musunuz?</i>	<i>Frekans</i>	<i>Geçerli %</i>
<i>Evet</i>	140	53,0
<i>Hayır</i>	124	47,0
<i>Toplam</i>	264	100,0

5. İnsan Kaynakları Yönetimi

Yöneticilerin veya işletmenin performansı çalışanların performanslarını da etkileyebilmektedir. Çünkü çalışanın performansı örgütsel ve örgüt dışı koşullarla da ilgilidir. Bu bağlamda bireylerin örgütsel performansa ilişkin görüşlerini ortaya çıkarmak amacı ile ilgili olarak sorulan “İşyerinin performansı (başarı/başarısızlığı) bireysel performansınızı etkilemektedir.” fikrine, %43,9 (116 kişi)’u kesinlikle katılırken; %18,9 (50 kişi)’u kısmen katılmaktadır. Diğer yandan, %17,4 (46 kişi)’ü kesinlikle katılmazken; %7,6 (20 kişi)’si kısmen katılmamaktadır. Benzer biçimde, bireylerin %78,8 (208 kişi)’i kesinlikle ve %3,0 (8 kişi)’ü kısmen, işyerinin performansının artışının ekip çalışması dayanışmasını da arttıracığına katılmaktadırlar.

Çalışanların, çalışma hayatının düzenlenmesine yönelik kararlara katılmaları, verimlilik artışına sebep olmakla birlikte çalışma ilişkilerini de güçlendirmektedir. Araştırma kapsamındaki bireylerin %34,8 (92 kişi)’i alınan kararlara kesinlikle

katılmadığını %6,8 (18 kişi)'i kısmen katılmadığını ifade etmiştir. Kararsız olduğu yönünde görüş bildirenlerin oranı ise %15,2 (40 kişi)'dir. Kararsız grubu ile birlikte değerlendirildiğinde çalışanların %56,8 (150)'i kararlara katılmadıkları yönünde görüş bildirdikleri ifade edilebilir (Tablo 34).

Tablo 34: Karar Alma Sürecine İlişkin Görüşler

<i>Soru: Alınan Kararlara Katılıyor musunuz?</i>	<i>Frekans</i>	<i>Geçerli %</i>
<i>Kesinlikle katılmıyorum</i>	92	34,8
<i>Kısmen katılmıyorum</i>	18	6,8
<i>Kararsızım</i>	40	15,2
<i>Kısmen katılıyorum</i>	36	13,6
<i>Kesinlikle katılıyorum</i>	78	29,5
<i>Toplam</i>	264	100,0

Örgüt kavramı ve değerlerini doğrudan etkileyebilen faktörlerden biri çalışanlar arası işbirliği ve dayanışmadır. Ancak, araştırma bulguları neticesinde çalışanların %34,1 (90 kişi)'i kesinlikle, %13,6 (36 kişi)'sı kısmen işyerinde işbirliği ve dayanışma olduğuna katılmamaktadır (Tablo 35).

Tablo 35: Çalışanlar Arasında İşbirliği ve Dayanışmaya İlişkin Görüşleri

<i>Soru: İşbirliği ve Dayanışma Olduğuna Katılıyor musunuz?</i>	<i>Frekans</i>	<i>Geçerli %</i>
<i>Kesinlikle katılmıyorum</i>	90	34,1
<i>Kısmen katılmıyorum</i>	36	13,6
<i>Kararsızım</i>	30	11,4
<i>Kısmen katılıyorum</i>	34	12,9
<i>Kesinlikle katılıyorum</i>	74	28,0
<i>Toplam</i>	264	100,0

Kuyumculuk imalat işinin niteliği, yürütümü, yaratıcılığı ve zanaat boyutu düşünüldüğünde, eğitim faaliyetlerinin sürekli ve güncelleştirilerek yapılması gerekliliği de önem kazanmaktadır. Bireylerin söz konusu konuya ilişkin görüşleri sorulduğunda, %63,6 (168 kişi)'sının “Bu sektörde eğitime yer verilmeli ve süreklilik göstermeli” fikrine kesinlikle katıldığı ve %10,6 (28 kişi)'sının ise kısmen katıldığı bulgularına ulaşılmıştır.

6. Diğer Sorular

Kapalıçarşı örneğinde yer alan bireylerin %84,1 (222 kişi)'i işinden memnun iken %15,9 (42 kişi)'u işinden memnun değildir (Tablo 36). Memnuniyet sonuçları günlük/haftalık çalışma süreleri, ücretler ve dinlenme hakları ile birlikte irdelendiğinde işlerinden memnun olmaları dikkat çekici bir sonuç olarak değerlendirilebilir.

Tablo 36: Çalışanların İşinden Memnuniyetleri

<i>Soru: İşinizden Memnun musunuz?</i>	<i>Frekans</i>	<i>Geçerli %</i>
<i>Evet</i>	222	84,1
<i>Hayır</i>	42	15,9
<i>Toplam</i>	264	100,0

Bireylerin öncelikli sorun olarak ifade etikleri durum, %12,1 (32 kişi) ile “Çalışanlar arası dayanışma eksikliği”dir. “Teknoloji yetersizliği” ikincil sorun (%9,1 / 24 kişi); “Çalışma saatlerine önem verilmemesi” ise üçüncül sorundur (%7,6 / 20 kişi). “Ücret yetersizliğini” sorun olarak görenler ise %6,8 ile 18 kişidir.

Tablo 37: Çalışanların Mesleğin Sorunlarına Yönelik Tespitleri

<i>Mesleki Sorunlar</i>	<i>Frekans</i>	<i>Geçerli %</i>
<i>Yanıt yok</i>	118	44,7
<i>Çalışanlar arası dayanışma eksikliği</i>	32	12,1
<i>Teknoloji yetersizliği</i>	24	9,1
<i>Çalışma saatlerine önem verilmemesi</i>	20	7,6
<i>Yeterli eğitim verilmemesi</i>	18	6,8
<i>Ücret yetersizliği</i>	18	6,8
<i>Sosyal güvenlik eksikliği</i>	14	5,3
<i>Fazla mesai ücreti ödenmemesi</i>	8	3,0
<i>Sermaye yetersizliği</i>	4	1,5
<i>Yıllık izin verilmemesi</i>	4	1,5
<i>Ücretlerin zamanında ödenmemesi</i>	2	0,8
<i>Mevsimlik işsizliğin varlığı</i>	2	0,8
<i>Toplam</i>	264	100,0

Araştırma kapsamındaki Kapalıçarşı kuyumculuk işletmelerinde çalışanların sektöre ilişkin bilgileri sorulduğunda, %56,8 (150 kişi)'inin "Türkiye önemli bir konuma sahip değil"; %27,3 (72 kişi)'ünün "Türkiye önemli bir konuma sahip" yanıtları verdikleri görülmüştür. Ancak, Türkiye takı tasarımcılığı ve ihracatında Dünya'da ikinci sırada yer alırken; altın ithalatında beşinci; tüketiminde ise Hindistan'dan sonra ikinci sıradadır (Bkz.: 67-74-75). Verilerden görüleceği üzere, bireylerin çoğunluğu çalıştıkları sektör hakkında yeterli bilgiye sahip değildir.

B. Ki-Kare Analizi Sonuçları

Aşağıdaki çapraz tablolar, cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi, medeni durum, ücret, statü ve çalışma süreleri bağımsız değişkenleri ile anket sorularını oluşturan diğer bağımlı değişkenlerin ki-kare analizi ile karşılaştırılmasında oluşan sonuçları içermektedir.

1. Cinsiyet Faktörü Ki-Kare Analizleri

Cinsiyet ve sosyal güvenlik kurumuna kayıtlılık arasındaki farklılık önemli bulunmuştur ($p=0,003$). Erkek bireyler kadın bireylere göre, sosyal güvenlik sisteminde daha fazla yer almaktadır (%59,5/150 kişi, Tablo 38). Türkiye’de erkeklerin sosyal güvenlik kurumlarına kayıtlılığı kadınlara göre daha yüksek oranlarda gerçekleşmektedir (Lordoğlu ve Özkaplan, 2003: 127). Ancak, TÜİK verilerine göre; 2005 yılında 2227 hak ihlalinin 135’inin sosyal güvenlik hakkı ihlali olduğu tespit edilmiştir: 135 bireyin 97’si erkek, 31’i kadındır. (TÜİK¹, <http://www.tuik.gov.tr...>, E.T. 01.03.2006). 2006 Şubat verilerine göre de, 3 milyon 266 bin erkek ve 964 bin kadın herhangi bir sosyal güvenlik kuruluşuna kayıtlı değildir (TÜİK², <http://www.tuik.gov.tr...>, E.T. 01.03.2006). Kadınların işgücü piyasasına katılma oranları %23’dür (TÜİK³, <http://www.tuik.gov.tr...>, E.T. 01.03.2006). Bu nedenle kadınlar, sosyal güvenlik kurumlarına kayıtlılıkta erkeklere göre daha düşük oranlar oluşturmaktadırlar. Araştırma sonuçları da genel yapıyı destekler biçimdedir; çalışan kadın sayısı ve sosyal güvenlik kurumlarına kayıtlılık erkeklere göre daha düşüktür. Elde edilen verilere göre, cinsiyet faktörünün sosyal güvenlik kuruluşuna kayıtlılıkta etkisi olduğu sonucuna ulaşılmış ve cinsiyet faktörü ile sosyal güvenlik kurumuna kayıtlılık durumuna ilişkin alt hipotez test edildiğinde;

H_0 : Cinsiyet faktörünün, sosyal güvenlik kuruluşuna kayıtlı olmada etkisi yoktur.

H_1 : Cinsiyet faktörünün, sosyal güvenlik kuruluşuna kayıtlı olmada etkisi vardır.

H_1 .hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 38: Cinsiyet Faktörü İle Sosyal Güvenlik Kurumuna Kayıtlılık Çapraz Tablosu

<i>Cinsiyet</i>	<i>Sosyal Güvenlik Kurumu'na Kayıtlılık Durumu</i>		<i>Toplam (%)</i>
	<i>Evet</i>	<i>Hayır</i>	
<i>Kadın</i>	2 (%16,7)	10 (%83,3)	12 (%100,0)
<i>Erkek</i>	150 (%59,5)	102 (%40,5)	252 (%100,0)
<i>Toplam</i>	152 (%58,0)	112 (%42,0)	264 (%100,0)

$X^2=8,613$ $p=0,003$ $p<0,05$

Cinsiyet faktörünün yıllık ücretli izin kullanımı konusundaki etkisini tespit edebilmek amacıyla alt hipotezler oluşturulmuştur.

H_0 : Cinsiyet faktörünün, yıllık ücretli izin kullanma hakkı üzerinde etkisi yoktur.

H_1 : Cinsiyet faktörünün, yıllık ücretli izin kullanma hakkı üzerinde etkisi vardır.

hipotezleri test edilmiştir. Ki-kare analizi sonuçlarına göre, kadın bireylerin hiçbiri yıllık ücretli izin hakkını kullanmazken; erkeklerin %46,8(118 kişi)'i bu haktan yararlanabilmektedir (Tablo 39). 4857 Sayılı İK'nın özüne uygun hareket edilmediğini gerek sosyal güvenlik kurumuna kayıtlılıkta, gerekse yıllık ücretli izin hakkının kullanımında ifade edebilmek mümkündür. Aynı zamanda Anayasa'nın 10. maddesi "dil, din, mezhep, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç farkı" gözetilmeksizin eşit işlem yapılmasını öngörmektedir. İşverenin işçilere eşit davranma ve eşit değerle çalışma koşullarını uygulaması "hakkaniyet esasına" dayandırılan bir borçtur. Nitekim 4857 Sayılı İK'nın madde 5/3 "iş ilişkisinde" çalışanlarına eşit davranma ilkesi esas alınmıştır (Demir, 2005: 121–122). Söz konusu sonuçlar ele alındığında, H_1 .hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 39: Cinsiyet Faktörü ve Yıllık Ücretli İzin Hakkı Çapraz Tablosu

<i>Cinsiyet</i>	<i>Soru: Yıllık Ücretli İzin Kullanma Hakkından Yararlanıyor musunuz?</i>		<i>Toplam</i>
	<i>Evet</i>	<i>Hayır</i>	
<i>Kadın</i>	0	12 (%100)	12 (%100,0)
<i>Erkek</i>	118 (%46,8)	134 (%53,2)	252 (%100,0)
<i>Toplam</i>	118 (%44,6)	146 (%55,4)	264 (%100,0)

$X^2=10,160$ $p=0,001$ $p<0,05$

2. Yaş Faktörü Ki-Kare Analizleri

Yaş faktörü ile diğer faktörlerin karşılaştırılması sonucunda ulaşılan veriler incelendiğinde ($p<0,05$), yaş faktörünün; günlük mesai, günlük fazla mesai, sosyal güvenlik sistemine kayıtlılık, yıllık izin kullanma hakkı, teknik donanım yeterliliği, sektörün örgütlenme yapısı üzerinde etkili olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır.

Bireylerin yaş gruplarına göre günlük mesai süreleri incelendiğinde ve

H_0 : Yaş faktörünün, günlük iş saati yüküne etkisi yoktur.

H_1 : Yaş faktörünün günlük iş saati yüküne etkisi vardır.

hipotezleri test edildiğinde farklılık anlamlı bulunmuştur ($p=0,000$) ve H_1 .hipotezi kabul edilmiştir. Yaş ilerledikçe günlük çalışma saati azalmaktadır (39–45 yaş %41,6/10 kişi, 8–11 saat mesai yapmaktadır, Tablo 40).

Tablo 40: Yaş Faktörü ve Günlük İş Saati Yüğü Çapraz Tablosu

<i>Yaş Dağılımı</i>	<i>Günlük İş Saati Yüğü</i>		<i>Toplam</i>
	<i>8–11 saat (%)</i>	<i>12–15 saat (%)</i>	
<i>13–17</i>	28 (%93,3)	2 (%6,7)	30 (%100,0)
<i>18–24</i>	88 (%91,6)	8 (%8,4)	96 (%100,0)
<i>25–31</i>	38 (%65,5)	20 (%34,5)	58 (%100,0)
<i>32–38</i>	18 (%64,2)	10 (%35,8)	28 (%100,0)
<i>39–45</i>	10 (%41,6)	14 (%58,4)	24 (%100,0)
<i>46 yaş ve üzeri</i>	16 (%80,0)	4 (%20,0)	20 (%100,0)
<i>Toplam</i>	198 (%77,3)	58 (%22,7)	256 (%100,0)

$X^2=40,48$ $p=0,000$ $p<0,05$

Günlük mesai süresine paralel biçimde yaş faktörünün fazla mesai süresi üzerinde etkili olduğu ve yaş arttıkça, örneğin, 4–7 saat fazla mesai yapma olasılığının azaldığı sonucuna ulaşılmıştır (Tablo 41).Yaş faktörü ile günlük fazla mesai sürelerine ilişkin alt hipotez test edildiğinde;

H_0 : Yaş faktörünün, günlük fazla mesai süresine etkisi yoktur.

H_1 : Yaş faktörünün günlük fazla mesai süresine etkisi vardır.

H_1 .hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 41: Yaş Faktörü ve Günlük Fazla Mesai Süresi Çapraz Tablosu

<i>Yaş Dağılımı</i>	<i>Günlük Fazla Mesai Süresi</i>		<i>Toplam</i>
	<i>1–3 saat (%)</i>	<i>4–7 saat (%)</i>	
<i>13–17</i>	30 (%100)	0	30 (%100,0)
<i>18–24</i>	92 (%97,8)	2 (%2,2)	94 (%100,0)
<i>25–31</i>	48 (%77,4)	14 (%22,6)	62 (%100,0)
<i>32–38</i>	22 (%84,6)	4 (%15,4)	26 (%100,0)
<i>39–45</i>	14 (%63,6)	8 (%36,4)	22 (%100,0)
<i>46 yaş ve üzeri</i>	16 (%80,0)	4 (%20,0)	20 (%100,0)
<i>Toplam</i>	222 (%87,4)	32 (%12,6)	254 (%100,0)

$X^2=31,75$ $p=0,000$ $P<0,05$

Yaş faktörü ile sosyal güvenlik kayıtlılık durumuna ilişkin alt hipotez test edildiğinde;

H_0 : Yaş faktörünün, sosyal güvenlik kayıtlılık durumuna etkisi yoktur.

H_1 : Yaş faktörünün sosyal güvenlik kayıtlılık durumuna etkisi vardır.

Araştırma kapsamındaki Kapalıçarşı kuyumculuk imalat atölyelerinde çalışanlarda yaşı daha büyük olan ve kalfa, usta statüsüne sahip bireylerin, diğer yaş gruplarına göre fazla sosyal güvenlik kurumuna kayıtlı olduğu bulgusuna ulaşılmıştır ($p=0,000$). Örneğin; 13–17 yaş grubunun %80 (24 kişi)’i sosyal güvenlik kurumuna kayıtlı değil iken, 39–45 ve 46 yaş üzeri gruplarının %16,8 (4 kişi)’ü kayıtlı değildir (Tablo 42). H_1 .hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 42: Yaş Faktörü ve Sosyal Güvenlik Kayıtlılık Durumu Çapraz Tablosu

<i>Yaş Dağılımı</i>	<i>Sosyal Güvenlik Kurumu'na Kayıtlılık Durumu</i>		<i>Toplam</i>
	<i>Evet (%)</i>	<i>Hayır (%)</i>	
<i>13–17</i>	6 (%20,0)	24 (%80,0)	30 (%100,0)
<i>18–24</i>	36 (%37,5)	60 (%62,5)	96 (%100,0)
<i>25–31</i>	42 (%67,7)	20 (%32,3)	62 (%100,0)
<i>32–38</i>	24 (%85,7)	4 (%14,3)	28 (%100,0)
<i>39–45</i>	22 (%91,6)	2 (%8,4)	24 (%100,0)
<i>46 yaş ve üzeri</i>	22 (%91,6)	2 (%8,4)	24 (%100,0)
<i>Toplam</i>	152 (%57,5)	112 (%42,5)	264(%100,0)

$$X^2=67,720 \quad p=0,000 \quad P<0,05$$

Yaş faktörünün yıllık ücretli izin hakkından yararlanma konusunun tespitine yönelik alt hipotezleri oluşturulmuştur;

H_0 : Yaş faktörünün, yıllık ücretli izin kullanma hakkı üzerinde etkisi yoktur.

H_1 : Yaş faktörünün, yıllık ücretli izin kullanma hakkı üzerinde etkisi vardır.

Yaş gruplarına göre bireylerin yıllık izin kullanma durumları incelendiğinde farklılık önemli bulunmuş ($p=0,00$) ve H_1 .hipotezi kabul edilmiştir. Farklılık özellikle 18–31 yaş arası çalışanların daha az izin kullandıkları verilerinde görülmektedir (Tablo 43). Diğer bir ifade ile yaş ilerledikçe yıllık ücretli izin kullanma hakkından yararlanmada artmaktadır. İK'nın 53. maddesinde yıllık ücretli izin hakkından vazgeçilemeyeceği ve 18 yaş ve daha küçük işçilere verilecek yıllık ücretli izin süresinin 20 günden az olamayacağı belirtilmiştir. Ancak, 13–15 yaş grubundaki bireylerin %80 (24 kişi)'i söz konusu haktan yararlanamamaktadır.

Tablo 43: Yaş Faktörü ve Yıllık Ücretli İzin Kullanma Hakkı Çapraz Tablosu

Yaş Dağılımı	Yıllık Ücretli İzin Kullanma Hakkı		Toplam
	Evet (%)	Hayır (%)	
13–17	6 (%20,0)	24 (%80,0)	30 (%100,0)
18–24	38 (%39,5)	58 (%60,5)	96 (%100,0)
25–31	32 (%51,6)	30 (%48,4)	62 (%100,0)
32–38	14 (%50)	14 (%50)	28 (%100,0)
39–45	14 (%58,3)	10 (%41,7)	24 (%100,0)
46 yaş ve üzeri	14 (%58,3)	10 (%41,7)	24 (%100,0)
Toplam	118 (%44,6)	146 (%55,4)	264 (%100,0)

$X^2=13,547$ $p=0,019$ $p<0,05$

Yaş faktörünün işletmenin teknik donanım yeterliliğine katılma üzerine alt hipotez test edildiğinde;

H_0 : Yaş faktörünün, işletmenin teknik donanım yeterliliğine katılma üzerine etkisi yoktur.

H_1 : Yaş faktörünün, işletmenin teknik donanım yeterliliğine katılma üzerine etkisi vardır.

Araştırma kapsamındaki kuyumculuk imalatı ile uğraşan bireylerin yaş dağılımlarına göre işyerinin teknik donanımına ilişkin görüşleri incelendiğinde farklılık anlamlı bulunmuştur ($p=0,009$). Yaş ilerledikçe, teknik donanım yeterliliğine fikren katılma eğilimi artarken, 13–24 yaş grubu bireyler, teknik donanım yeterliliğine kararsızlar ile birlikte değerlendirildiğinde katılmamaktadırlar (Tablo 44). H_1 .hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 44: Yaş Faktörü ve İşletmenin Teknik Donanım Yeterliliği Çapraz Tablosu

<i>Yaş Dağılımı</i>	<i>İşyerinin Teknik Donanımının Yeterliliği Fikrine Katılma</i>					<i>Toplam</i>
	<i>Kesinlikle katılmıyorum</i>	<i>Kısmen katılmıyorum</i>	<i>Kararsızım</i>	<i>Kısmen katılıyorum</i>	<i>Kesinlikle katılıyorum</i>	
13–17	16 (%53,3)	2 (%6,6)	4 (%13,3)	6 (%20,0)	2 (%6,6)	30 (%100,0)
18–24	30 (%31,2)	8 (%8,3)	8 (%8,3)	18 (%18,0)	32 (%34,0)	96 (%100,0)
25–31	20 (%32,2)	6 (%9,6)	8 (%13,0)	18 (%29,0)	10 (%16,0)	62 (%100,0)
32–38	8 (%28,5)	4 (%14,2)	6 (%21,4)	8 (%28,5)	2 (%7,0)	28 (%100,0)
39–45	6 (%25,0)	2 (%8,3)	2 (%8,3)	6 (%25,0)	8 (%33,3)	24 (%100,0)
46 yaş ve üzeri	12 (%50,0)	2 (%8,3)	0	0	10 (%42,0)	24 (%100,0)
Toplam	92 %35,0	24 (%9,0)	28 (%10,0)	56 (%21,0)	64 (%25)	264 (%100,0)

$X^2=37,894$ $p=0,009$ $p<0,05$

Bireylerin yaş faktörüne göre sözel şiddete maruz kalma durumları incelendiğinde, 13–31 yaş grubunun diğer yaş gruplarına göre daha fazla sözel şiddete maruz kaldığı görülmüştür (13–17 yaş grubu, %46,6/14 kişi; 18–24 yaş grubu, %16,6/16 kişi; 25–31 yaş grubu %33,8/21 kişi). Elde edilen verilere göre işverenlerin 32 yaş ve üzeri çalışanlarına daha az sözel şiddet uygulaması genç gruplara sözel şiddet konusunda sözel şiddeti daha sık uyguladıklarını gösterebilir (Tablo 45). Ancak, araştırma kapsamındaki tüm yaş gruplarının sözel şiddete maruz kalması, İK'nın 24. maddesinin 2. bendine göre işçiye iş sözleşmesini derhal fesih hakkı tanırken, işverenlerin tüm çalışanlarına karşı kanuna aykırı biçimde davrandığını da göstermektedir.

Yaş faktörünün sözel şiddete maruz kalma durumu üzerine alt hipotez test edildiğinde; H_1 .hipotezi kabul edilmiştir.

H_0 : Yaş faktörünün, sözel şiddete maruz kalma üzerine etkisi yoktur.

H_1 : Yaş faktörünün, sözel şiddete maruz kalma üzerine etkisi vardır.

Tablo 45: Yaş Faktörü ve Sözel Şiddet Çapraz Tablosu

<i>Yaş Dağılımı</i>	<i>Soru: Sözel Şiddete Maruz Kalma Durumu</i>		<i>Toplam</i>
	<i>Evet (%)</i>	<i>Hayır (%)</i>	
<i>13–17</i>	14 (%46,6)	16 (%53,4)	30 (%100,0)
<i>18–24</i>	16 (%16,6)	80 (%83,4)	96 (%100,0)
<i>25–31</i>	21 (%33,8)	41 (%66,2)	62 (%100,0)
<i>32–38</i>	8 (%28,5)	20 (%71,5)	28 (%100,0)
<i>39–45</i>	4 (%16,6)	20 (%83,4)	24 (%100,0)
<i>46 yaş ve üzeri</i>	4 (%16,6)	20 (%83,4)	24 (%100,0)
<i>Toplam</i>	67 (%25,3)	197 (%74,7)	264 (%100,0)

$X^2=15,462$ $p=0,000$ $p<0,05$

Yaş faktörünün sektörün örgütlenme yapısı hakkındaki bilgi sahibi olma durumu üzerine alt hipotez test edildiğinde;

H_0 : Yaş faktörünün, sektörün örgütlenme yapısı hakkındaki bilgi sahibi olma üzerine etkisi yoktur.

H_1 : Yaş faktörünün, sektörün örgütlenme yapısı hakkındaki bilgi sahibi olma üzerine etkisi vardır.

Yaş dağılımları ile sektörün örgütlenme yapısı hakkındaki bilgi faktörü karşılaştırıldığında yaş ve bilgi sahibi olma arasında negatif bir korelasyon olduğu bulgusuna ulaşılmıştır ($p=0,000$). Yaş arttıkça sektörün örgütlenme yapısı hakkında bilgi sahibi olma düzeyi de artmaktadır. En az bilgi sahibi olan grup, %93,4 (28 kişi) ile 13–

17 yaş grubudur (Tablo 46). Elde edilen verilere göre, bireylerin sendikal haklar ve toplu iş sözleşmesine ilişkin bilgi sahibi olma sorunları bulunmaktadır. H_1 hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 46: Yaş Faktörü ve Sektörün Örgütlenme Yapısı Hakkında Bilgi Sahibi Olma Faktörü Çapraz Tablosu

<i>Yaş Dağılımı</i>	<i>Sektörün Örgütlenme Yapısı Hakkında Bilgi Sahibi Olma</i>		<i>Toplam</i>
	<i>Evet (%)</i>	<i>Hayır (%)</i>	
<i>13–17</i>	2 (%6,6)	28 (%93,4)	30 (%100,0)
<i>18–24</i>	26 (%27,0)	70 (%73,0)	96 (%100,0)
<i>25–31</i>	26 (%42,0)	36 (%58,0)	62 (%100,0)
<i>32–38</i>	14 (%50,0)	14 (%50,0)	28 (%100,0)
<i>39–45</i>	12 (%50,0)	12 (%50,0)	24 (%100,0)
<i>46 yaş ve üzeri</i>	18 (%75,0)	6 (%25,0)	24 (%100,0)
<i>Toplam</i>	98 (%37,0)	166 (%63,0)	264 (%100,0)

$X^2=35,128$ $p=0,000$ $p<0,05$

Yaş faktörünün işyerinde teknolojik ilerlemelerin yeterliliğine ilişkin görüşler üzerine alt hipotez test edildiğinde;

H_0 : Yaş faktörünün işyerinde teknolojik ilerlemelerin yeterliliğine ilişkin görüşler üzerine etkisi yoktur.

H_1 : Yaş faktörünün işyerinde teknolojik ilerlemelerin yeterliliğine ilişkin görüşler üzerine etkisi vardır.

Yaş dağılımları ile çalışanların işyerinde teknolojik ilerlemelerin yeterliliğine ilişkin görüşleri karşılaştırıldığında, farklılık önemli bulunmuş ($p=0,003$) ve özellikle 13–17 ve 39–45 yaş grupta kesinlikle katılmama yönünde farklılık ortaya çıkmıştır (Tablo 47). H_1 hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 47: Yaş Faktörü ve Teknolojik İlerlemelerin Yeterince Uygulanması Faktörü Çapraz Tablosu

Yaş Dağılımı	Soru: İşyerinde Teknolojik İlerlemeleri Yeterince Uygulandığına Katılıyor musunuz?					Toplam
	Kesinlikle katılmıyorum	Kısmen katılmıyorum	Kararsızım	Kısmen katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	
13–17	16 (%53,3)	0	4 (%13,3)	6 (%20,0)	4 (%13,3)	30 (%100,0)
18–24	24 (%25,0)	6 (%6,2)	16 (%16,6)	26 (%27,2)	24 (%25,0)	96 (%100,0)
25–31	22 (%35,4)	4 (%6,4)	4 (%6,4)	22 (%35,4)	10 (%16,4)	62 (%100,0)
32–38	8 (%28,5)	0	4 (%14,2)	12 (%43,0)	4 (%14,2)	28 (%100,0)
39–45	12 (%50,0)	4 (%16,6)	0	4 (%16,6)	4 (%16,6)	24 (%100,0)
46 yaş ve üzeri	10 (%41,6)	0	2 (%8,3)	2 (%8,3)	10 (%41,6)	24 (%100,0)
Toplam	92 (%34,8)	14 (%5,3)	30 (%11,3)	72 (%27,2)	56 (%21,2)	264 (%100,0)

$X^2=41,913$ $p=0,003$ $p<0,05$

Yaş faktörü ile “Fiziksel şiddete maruz kalındığında başvurulacak yasal prosedürü biliyor musunuz?” sorusu karşılaştırıldığında aralarında anlamlı bir ilişki bulunmuş ($p=0,000$) ve 13–24 yaş grubu bireylerin büyük bir bölümünün yasal prosedür hakkında bilgi sahibi olmadığı, 46 yaş üzeri çalışanlardan %91,6 (22 kişi)’sinin bilgi sahibi olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Tablo 48).

Yaş faktörünün fiziksel şiddet maruz kalma durumunda başvurulacak yasal prosedürü bilme üzerine alt hipotez test edildiğinde; H_1 .hipotezi kabul edilmiştir.

H_0 : Yaş faktörünün fiziksel şiddet maruz kalma durumunda başvurulacak yasal prosedürü bilme üzerine etkisi yoktur.

H_1 : Yaş faktörünün fiziksel şiddet maruz kalma durumunda başvurulacak yasal prosedürü bilme üzerine etkisi vardır.

Tablo 48: Yaş Faktörü ve Fiziksel Şiddete İlişkin Yasal Prosedür Faktörü Çapraz Tablosu

<i>Yaş Dağılımı</i>	<i>Soru: Fiziksel Şiddete Maruz Kaldığınız Durumlarda Başvurulacak Yasal Prosedürü Biliyor musunuz?</i>		<i>Toplam</i>
	<i>Evet (%)</i>	<i>Hayır (%)</i>	
<i>13–17</i>	16 (%53,3)	14 (%46,7)	30 (%100,0)
<i>18–24</i>	34 (%35,4)	62 (%64,6)	96 (%100,0)
<i>25–31</i>	34 (%54,8)	28 (%45,2)	62 (%100,0)
<i>32–38</i>	16 (%57,1)	12 (%42,9)	28 (%100,0)
<i>39–45</i>	14 (%58,3)	10 (%41,6)	24 (%100,0)
<i>46 yaş ve üzeri</i>	22 (%91,6)	2 (%8,4)	24 (%100,0)
<i>Toplam</i>	136 (%51,5)	128 (%48,5)	264 (%100,0)

$X^2=26,567$ $p=0,000$ $p<0,05$

Yaş faktörünün meslek hastalığına yakalanma durumunda yasal prosedürü bilme üzerine alt hipotez test edildiğinde;

H_0 : Yaş faktörünün meslek hastalığına yakalanma durumunda yasal prosedürü bilme üzerine etkisi yoktur.

H_1 : Yaş faktörünün meslek hastalığına yakalanma durumunda yasal prosedürü bilme üzerine etkisi vardır.

Yaş faktörüne göre meslek hastalığına ilişkin yasal prosedür hakkında bilgi sahibi olma düzeyleri karşılaştırıldığında farklılık anlamlı bulunmuş ($p=0,000$) ve bireylerin büyük bir bölümünün yasal prosedür hakkında bilgiye sahip olmadığı sonucuna ulaşılmış H_1 .hipotezi kabul edilmiştir (Tablo 49). Yalnızca 46 yaş ve üzeri en fazla bilgiye sahip

olan gruptur (%91,6/22 kişi). 4857 Sayılı İK'nın 77/2. maddesine göre işverenler çalışanları mesleki riskler konusunda bilgilendirmek zorundadır. Araştırma sonuçları ile birlikte söz konusu madde değerlendirildiğinde çalışanların yarısından fazlasının işveren tarafından verilen bu eğitimden yararlanmadığı görülmektedir.

Tablo 49: Yaş Faktörü İle Meslek Hastalığı Çapraz Tablosu

<i>Yaş Dağılımı</i>	<i>Soru: Meslek Hastalığına Yakalanma Durumunda Kanuni ve Mesleki Haklarınızın Neler Olduğunu Biliyor musunuz?</i>		<i>Toplam</i>
	<i>Evet (%)</i>	<i>Hayır (%)</i>	
<i>13–17</i>	14 (%46,6)	16 (%53,4)	30 (%100,0)
<i>18–24</i>	34 (%35,4)	62 (%64,5)	96 (%100,0)
<i>25–31</i>	32 (%51,6)	30 (%48,4)	62 (%100,0)
<i>32–38</i>	16 (%57,1)	12 (%42,9)	28 (%100,0)
<i>39–45</i>	10 (%41,6)	14 (%58,4)	24 (%100,0)
<i>46 yaş ve üzeri</i>	22 (%91,6)	2 (%8,4)	24 (%100,0)
<i>Toplam</i>	128 (%48,4)	136 (%51,6)	264 (%100,0)

$X^2=26,051$ $p=0,000$ $p<0,05$

3. Eğitim Durumları Ki-Kare Analizleri

Eğitim düzeylerine göre bireylerin yıllık ücretli izin hakkından yararlanma durumları karşılaştırıldığında eğitim düzeyi ile yıllık ücretli izin hakkından yararlanma arasında pozitif bir korelasyon olduğu görülmüştür ($p=0,000$). İlkokul (%26,7/16kişi) ve ilköğretim (%35,3/12 kişi) mezunu olanlar daha az izin kullanırken ortaokul (%61,0/50 kişi) mezunları daha fazla izin kullanmaktadır (Tablo 50).

Eğitim faktörünün yıllık ücretli izin kullanma üzerine alt hipotez test edildiğinde; H_1 .hipotezi kabul edilmiştir.

H_0 : Eğitim faktörünün yıllık ücretli izin kullanma üzerine etkisi yoktur.

H_1 : Eğitim faktörünün yıllık ücretli izin kullanma üzerine etkisi vardır.

Tablo 50: Eğitim Faktörü ve Yıllık Ücretli İzin Kullanma Hakkı Çapraz Tablosu

<i>Eğitim Düzeyi</i>	<i>Yıllık Ücretli İzin Kullanma Hakkı</i>		<i>Toplam</i>
	<i>Evet (%)</i>	<i>Hayır (%)</i>	
<i>İlkokul</i>	16 (%26,7)	44 (%73,3)	60 (%100,0)
<i>İlköğretim</i>	12 (%35,3)	22 (%64,7)	34 (%100,0)
<i>Ortaokul</i>	50 (%61,0)	32 (39,0)	82 (%100,0)
<i>Düz Lise ya da Meslek Lisesi</i>	34 (%47,2)	38 (%52,7)	72 (%100,0)
<i>Toplam</i>	112 (45,0)	136 (%55,0)	248 (%100,0)

$X^2=18,028$ $p=0,000$ $p<0,05$

Eğitim faktörünün işletmenin teknik donanım yeterliliği durumu üzerine alt hipotez test edildiğinde;

H_0 : Eğitim faktörünün işletmenin teknik donanım yeterliliği durumunu kabul etme üzerine etkisi yoktur.

H_1 : Eğitim faktörünün işletmenin teknik donanım yeterliliği durumunu kabul etme üzerine etkisi vardır.

Eski eğitim sistemine göre ilkokul mezunlarının %50 (30 kişi)'si, ortaokul mezunlarının %43,9 (36 kişi)'u, ilköğretim mezunlarının %29 (10 kişi)'u ve lise ya da meslek lisesi mezunlarının %19,4 (10 kişi)'ü işyerinin teknik donanım yeterliliğine kesinlikle katılmamaktadır (Tablo 51). Kısmen katılmıyorum, kararsızım, kısmen ve kesinlikle katılıyorum yönünden de eski sistem ilkokul mezunları, diğer eğitim düzeylerine göre farklılık göstermektedir ($p=0,000$). H_1 .hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 51: Eğitim Faktörü ve İşletmenin Teknik Donanım Yeterliliği Durumu Çapraz Tablosu

<i>Eğitim Düzeyi</i>	<i>Soru: İşletmenin Teknik Donanım Yeterliliğine Katılıyor musunuz?</i>					<i>Toplam</i>
	<i>Kesinlikle katılmıyorum</i>	<i>Kısmen katılmıyorum</i>	<i>Kararsızım</i>	<i>Kısmen katılıyorum</i>	<i>Kesinlikle katılıyorum</i>	
<i>İlkokul</i>	30 (%50,0)	8 (%13,3)	8 (%13,3)	4 (%7,0)	10 (%17,0)	60 (%100,0)
<i>İlköğretim</i>	10 (%29,0)	2 (%6,0)	6 (%18,0)	4 (%12,0)	12 (%35,0)	34 (%100,0)
<i>Ortaokul</i>	36 (%43,9)	4 (%5,0)	6 (%7,0)	22 (%27,0)	14 (%17,0)	82 (%100,0)
<i>Düz Lise ya da Meslek Lisesi</i>	14 (%19,4)	10 (%13,0)	8 (%11,0)	22 (%31,0)	18 (%25,0)	72 (%100,0)
<i>Toplam</i>	90 (%35,0)	24 (%10,0)	28 (%11,0)	52 (%21,0)	54 (%22,0)	248 (%100,0)

$$X^2=34,159 \quad p=0,001 \quad p<0,05$$

Eğitim faktörünün iş sağlığı ve koşullarının yeterliliği üzerine alt hipotez test edildiğinde;

H_0 : Eğitim faktörünün iş sağlığı ve koşullarının yeterliliği üzerine etkisi yoktur.

H_1 : Eğitim faktörünün iş sağlığı ve koşullarının yeterliliği üzerine etkisi vardır.

Eğitim düzeyi faktörü ve işyerinin iş sağlığı ve güvenliğinin yeterliliğine ilişkin görüşler arasında anlamlı bir ilişki bulunmuş ($p=0,000$) ve eski sisteme göre ilköğretim mezunlarından %56,6 (34 kişi)'sı bu fikre kesinlikle katılmadıklarını belirtmiştir (Tablo 52). Kesinlikle katılmama yönünden diğer eğitim düzeyleri arasında fark bulunamamış, kısmen katılmıyorum, kararsızım ve kesinlikle katılıyorum yönünden eğitim düzeyleri arasında farklılık ise önemsiz gerçekleşmiş ve H_1 hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 52: Eğitim Faktörü ve İş Sağlığı ve Güvenliği Koşulları Yeterliliği Çapraz Tablosu

<i>Eğitim Düzeyi</i>	<i>Soru: Koruyucu ve Önleyici İş Aletleri Donanımının Yeterli Olduğuna Katılıyor musunuz?</i>					<i>Toplam</i>
	<i>Kesinlikle katılmıyorum</i>	<i>Kısmen katılmıyorum</i>	<i>Kararsızım</i>	<i>Kısmen katılıyorum</i>	<i>Kesinlikle katılıyorum</i>	
<i>İlkokul</i>	34 (%56,6)	8 (%13,3)	6 (%10,0)	4 (%6,7)	8 (%13,3)	60 (%100,0)
<i>İlköğretim</i>	8 (%23,5)	8 (%23,5)	4 (%12,0)	8 (%23,5)	6 (%18,0)	34 (%100,0)
<i>Ortaokul</i>	30 (%36,5)	6 (%7,0)	6 (%7,0)	16 (%19,5)	24 (%29,0)	82 (%100,0)
<i>Düz Lise ya da Meslek Lisesi</i>	12 (%17,0)	12 (%17,0)	10 (%14,0)	24 (%29,0)	14 (%17,0)	72 (%100,0)
<i>Toplam</i>	84 (%34,0)	34 (%14,0)	26 (%10,0)	52 (%21,0)	52 (%21,0)	248 (%100,0)

$X^2=39,610$ $p=0,000$ $p<0,05$

Eğitim faktörünün bireylerin performansa dayalı ücret sisteminin gerekliliği üzerine alt hipotez test edildiğinde; H_1 .hipotezi kabul edilmiştir.

Eğitim düzeylerine göre bireylerin performansa dayalı ücret sisteminin gerekliliğine ilişkin fikirleri karşılaştırıldığında anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($p=0,000$). Eski sistem ortaokul mezunları ile diğer eğitim düzeylerine sahip gruplar arasında kesinlikle katılmıyorum görüşü açısından farklılık önemlidir (%24,4/ 20 kişi, Tablo 53).

H_0 : Eğitim faktörünün bireylerin performansa dayalı ücret sisteminin gerekliliği üzerine etkisi yoktur.

H_1 : Eğitim faktörünün bireylerin performansa dayalı ücret sisteminin gerekliliği üzerine etkisi vardır.

Tablo 53: Eğitim Faktörü ve Performansa Dayalı Ücret Sistemine İlişkin Görüşlerin Çapraz Tablosu

<i>Eğitim Düzeyi</i>	<i>Soru: Performansa Dayalı Ücret Sisteminin Gerekliliğine Katılıyor musunuz?</i>					<i>Toplam</i>
	<i>Kesinlikle katılmıyorum</i>	<i>Kısmen katılmıyorum</i>	<i>Kararsızım</i>	<i>Kısmen katılıyorum</i>	<i>Kesinlikle katılıyorum</i>	
<i>İlkokul</i>	0	4 (%6,6)	8 (%13,3)	16 (%26,6)	32 (%53,3)	60 (%100,0)
<i>İlköğretim</i>	2 (%5,8)	6 (%17,6)	4 (%11,7)	4 (%11,7)	18 (%52,9)	34 (%100,0)
<i>Ortaokul</i>	20 (%24,4)	2 (%2,4)	8 (%9,7)	8 (%9,7)	44 (%53,6)	82 (%100,0)
<i>Düz Lise ya da Meslek Lisesi</i>	6 (%8,3)	6 (%8,3)	8 (%11,0)	10 (%13,8)	42 (%58,3)	72 (%100,0)
<i>Toplam</i>	28 (%11,2)	18 (%7,2)	28 (%11,2)	38 (%15,3)	136 (%54,8)	248 (%100,0)

$X^2=36,204$ $p=0,000$ $p<0,05$

Eğitim düzeyi ile yönetime katılma fikrine ilişkin eğilimler araştırıldığında eğitim düzeyi arttıkça daha fazla yönetime katılma fırsatının olduğu görülmüştür ($p=0,000$). İlkokul mezunları yönetime katılma ile ilgili “kesinlikle katılmıyorum” seçeneği ile (%60,0/36 kişi) diğer eğitim gruplarından farklılık göstermiştir(Tablo 54).

Eğitim faktörünün alınan kararlarda eleştiri beklenti ve isteklere önem verilme durumu üzerine alt hipotez test edildiğinde; H_1 .hipotezi kabul edilmiştir.

H_0 : Eğitim faktörünün alınan kararlarda eleştiri beklenti ve isteklere önem verilme durumu üzerine etkisi yoktur.

H_1 : Eğitim faktörünün alınan kararlarda eleştiri beklenti ve isteklere önem verilme durumu üzerine etkisi vardır.

Tablo 54: Eğitim Faktörü ve Alınan Kararlarda Eleştiri Beklenti ve İsteklere Önem Verilme Durumu Çapraz Tablosu

<i>Eğitim Düzeyi</i>	<i>Soru: İşyerinde Eleştiri, Beklenti ve İsteklerinizin Karşılandığına Katılıyor musunuz?</i>					<i>Toplam</i>
	<i>Kesinlikle katılmıyorum</i>	<i>Kısmen katılmıyorum</i>	<i>Kararsızım</i>	<i>Kısmen katılıyorum</i>	<i>Kesinlikle katılıyorum</i>	
<i>İlkokul</i>	36 (%60,0)	4 (%6,6)	4 (%6,6)	4 (%6,6)	12 (%20,0)	60 (%100,0)
<i>İlköğretim</i>	8 (%23,5)	0	6 (%17,6)	2 (%5,8)	18 (%52,9)	34 (%100,0)
<i>Ortaokul</i>	26 (%31,7)	4 (%4,8)	16 (%19,5)	10 (%12,1)	26 (%31,7)	82 (%100,0)
<i>Düz Lise ya da Meslek Lisesi</i>	20 (%27,7)	10 (%13,8)	12 (%16,6)	16 (%22,2)	14 (%19,4)	72 (%100,0)
<i>Toplam</i>	90 (%36,2)	18 (%7,2)	38 (%15,3)	32 (%12,9)	70 (%28,2)	248 (%100,0)

$X^2=43,409$ $p=0,000$ $p<0,05$

Eğitim faktörünün çalışanlar arası dayanışma ve işbirliği durumu üzerine alt hipotez test edildiğinde;

H_0 : Eğitim faktörünün çalışanlar arası dayanışma ve işbirliği durumu üzerine etkisi yoktur.

H_1 : Eğitim faktörünün çalışanlar arası dayanışma ve işbirliği durumu üzerine etkisi vardır.

Eğitim düzeyine göre işyerinde işbirliği ve dayanışma olduğuna katılma fikri farklılık göstermektedir ($p=0,000$). İlkokul mezunu olanlar mesai arkadaşları arasında işbirliği ve dayanışma olduğuna kesinlikle katılmama yönünde %46,0 (28 kişi) diğer gruplardan farklı düşünmektedir (Tablo 55). H_1 .hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 55: Eğitim Faktörü ve Çalışanlar Arası Dayanışma ve İşbirliği Durumu Çapraz Tablosu

<i>Eğitim Düzeyi</i>	<i>Soru: Çalışanlar Arası İşbirliği ve Dayanışma Olduğuna Katılıyor musunuz?</i>					<i>Toplam</i>
	<i>Kesinlikle katılmıyorum</i>	<i>Kısmen katılmıyorum</i>	<i>Kararsızım</i>	<i>Kısmen katılıyorum</i>	<i>Kesinlikle katılıyorum</i>	
<i>İlkokul</i>	28 (%46,0)	8 (%13,3)	6 (%10,0)	10 (%17,0)	8 (%13,0)	6 (%100,0)
<i>İlköğretim</i>	6 (%17,0)	4 (%11,7)	8 (%23,5)	2 (%6,0)	14 (%41,0)	3 (%100,0)
<i>Ortaokul</i>	30 (%36,5)	14 (%17,0)	12 (%15,0)	6 (%7,0)	20 (%24,0)	82 (%100,0)
<i>Düz Lise ya da meslek lisesi</i>	20 (%28,0)	10 (%14,0)	4 (%5,5)	14 (%20,0)	24 (%33,0)	72 (%100,0)
<i>Toplam</i>	84 (%34,0)	36 (%14,5)	30 (%12,0)	32 (%13,0)	66 (%24,5)	248 (%100,0)

$$X^2=28,397 \quad p=0,000 \quad p<0,05$$

İlkokul mezunları çalışanlar arası işbirliği ve dayanışmaya ilişkin eğilimlerini (Tablo 55), işyerinde bağımsız hareket ederek kabiliyetlerini kullanma fikrine katılmama konusunda da sergilemişlerdir (%50/ 30 kişi). Eğitim düzeyi arttıkça bağımsız hareket etme fikrine katılma yönünde görüşlerde artmıştır (Tablo 56).

Eğitim faktörünün çalışanların bağımsız hareket ederek kabiliyetinizi kullanabilmeleri üzerine alt hipotez test edildiğinde; H₁.hipotezi kabul edilmiştir.

H₀: Eğitim faktörünün çalışanların bağımsız hareket ederek kabiliyetinizi kullanabilmeleri üzerine etkisi yoktur.

H₁: Eğitim faktörünün çalışanların bağımsız hareket ederek kabiliyetinizi kullanabilmeleri üzerine etkisi vardır.

Tablo 56: Eğitim Faktörü ve Bağımsız Hareket Edebilme Durumu Çapraz Tablosu

<i>Eğitim Düzeyi</i>	<i>Soru: İşyerinde Bağımsız Hareket Ederek Kabiliyetinizi Kullanabildiğinize Katılıyor musunuz?</i>					<i>Toplam</i>
	<i>Kesinlikle katılmıyorum</i>	<i>Kısmen katılmıyorum</i>	<i>Kararsızım</i>	<i>Kısmen katılıyorum</i>	<i>Kesinlikle katılıyorum</i>	
<i>İlkokul</i>	30 (%50,0)	2 (%3,3)	16 (%26,6)	4 (%6,6)	8 (%13,3)	60 (%100,0)
<i>İlköğretim</i>	4 (%11,7)	8 (%23,5)	6 (%17,6)	4 (%11,7)	12 (%35,2)	34 (%100,0)
<i>Ortaokul</i>	18 (%21,9)	4 (%4,8)	14 (%17,0)	14 (%17,0)	32 (%39)	82 (%100,0)
<i>Düz Lise ya da Meslek Lisesi</i>	20 (%27,7)	6 (%8,3)	4 (%5,5)	12 (%16,6)	30 (%41,6)	72 (%100,0)
<i>Toplam</i>	72 (%29,0)	20 (%8)	40 (%16,1)	34 (%13,7)	82 (%33,0)	248 (%100,0)

$X^2=49,04$ $p=0,000$ $p<0,05$

Eğitim faktörünün işletmenin teknik ilerlemelere uyum sağlama durumu üzerine alt hipotez test edildiğinde;

H_0 : Eğitim faktörünün işletmenin teknik ilerlemelere uyum sağlama durumu üzerine etkisi yoktur.

H_1 : Eğitim faktörünün işletmenin teknik ilerlemelere uyum sağlama durumu üzerine etkisi vardır.

Eğitim düzeyi ile işyerinde teknolojik ilerlemelerin yeterince uygulandığı fikri arasındaki farklılık anlamlı bulunmuştur ($p=0,000$). İlköğretim mezunu olanlar kesinlikle ve kısmen katılmıyorum; katılıyorum; kararsızım seçeneklerinde diğer gruplardan farklılık göstermişlerdir (Tablo 57). H_1 hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 57: Eğitim Faktörü ve İşletmenin Teknik İlerlemelere Uyum Sağlama Durumu Çapraz Tablosu

<i>Eğitim Düzeyi</i>	<i>Soru: İşyerinizde “Teknolojik İlerlemeler” Yeterince Uygulanmaktadır.</i>					<i>Toplam</i>
	<i>Kesinlikle katılmıyorum</i>	<i>Kısmen katılmıyorum</i>	<i>Kararsızım</i>	<i>Kısmen katılıyorum</i>	<i>Kesinlikle katılıyorum</i>	
<i>İlkokul</i>	32 (%53,3)	2 (%3,3)	4 (%6,6)	16 (%26,6)	6 (%10,0)	60 (%100,0)
<i>İlköğretim</i>	4 (%11,7)	4 (%11,7)	6 (%17,6)	4 (%11,7)	16 (%47,0)	34 (%100,0)
<i>Ortaokul</i>	32 (%39,0)	4 (%4,8)	12 (%14,6)	22 (%26,8)	12 (%14,6)	82 (%100,0)
<i>Düz Lise ya da Meslek Lisesi</i>	22 (%30,5)	4 (%5,5)	6 (%8,3)	26 (%36,1)	14 (%19,5)	72 (%100,0)
<i>Toplam</i>	90 (%36,2)	14 (%5,6)	28(%11, 2)	68 (%27,4)	48 (%19,3)	248 (%100,0)

$X^2=40,077$ $p=0,000$ $p<0,05$

4. Medeni Durum Faktörü Ki-Kare Analizleri

Medeni durum ve sosyal güvenlik kurumuna kayıtlılık arasında anlamlı bir ilişki bulunmuş ($p=0,000$), evli bireylerin %82,8 (106 kişi)'inin sosyal güvenlik kurumuna kayıtlı olduğu görülmüştür (Tablo 58). Evli bireyler ailevi sorumlulukları ile birlikte düşünüldüğünde bekar bireylere göre sosyal güvenlik sisteminden yararlanma ihtiyaçlarının şiddeti ve aciliyeti ortaya çıkmaktadır.

Medeni durum ile sosyal güvenlik kurumuna kayıtlılık durumu üzerine alt hipotez test edildiğinde; H_1 .hipotezi kabul edilmiştir.

H_0 : Medeni durumun sosyal güvenlik kurumuna kayıtlılık durumu üzerine etkisi yoktur.

H_1 : Medeni durumun sosyal güvenlik kurumuna kayıtlılık durumu üzerine etkisi vardır.

Tablo 58: Medeni Durum Faktörü ve Sosyal Güvenlik Kurumlarına Kayıtlılık Durumu Çapraz Tablosu

<i>Medeni Durum</i>	<i>Sosyal Güvenlik Kurumuna Kayıtlılık Durumu</i>		<i>Toplam</i>
	<i>Evet</i>	<i>Hayır</i>	
<i>Bekar</i>	46 (% 33,8)	90 (% 66,2)	136 (% 100,0)
<i>Evli</i>	106 (%82,8)	22 (% 17,2)	128 (% 100,0)
<i>Toplam</i>	152 (%57,6)	112 (%42,4)	264 (%100,0)

$$X^2=64,787 \quad p=0,000 \quad p<0,05$$

Medeni durumun yıllık ücretli izin hakkı üzerine alt hipotez test edildiğinde;

H_0 : Medeni durumun yıllık ücretli izin hakkı üzerine etkisi yoktur.

H_1 : Medeni durumun yıllık ücretli izin hakkı üzerine etkisi vardır.

Medeni durum ve yıllık ücretli izin kullanabilme hakkı ki-kare analizinde incelendiğinde, sosyal güvenlik kurumuna kayıtlı olmaya benzer bir sonuca ulaşılmış ve evli bireylerin %54,7 (70 kişi)'sinin yıllık ücretli izin hakkını kullandığı bulgusuna ulaşılmıştır (Tablo 59). H_1 .hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 59: Medeni Durum ve Yıllık Ücretli İzin Kullanma Hakkı Çapraz Tablosu

<i>Medeni Durum</i>	<i>Yıllık Ücretli İzin Kullanma Hakkı</i>		<i>Toplam</i>
	<i>Hayır</i>	<i>Evet</i>	
<i>Bekar</i>	88 (%64,7)	48 (%35,3)	136 (%100,0)
<i>Evli</i>	58 (%45,3)	70 (%54,7)	128 (%100,0)
<i>Toplam</i>	146 (%55,3)	118 (%44,7)	264 (%100)

$$X^2=10,033 \quad p=0,002 \quad p<0,05$$

Araştırma kapsamındaki bekar bireyler evli bireylere göre; işyerinde daha az yönetime katıldıklarını düşünmektedirler (kesinlikle katılmıyorum, %44,1/60 kişi; kısmen katılmıyorum %4,4/ 6 kişi; Tablo 60).

Medeni durumun işletmelerde alınan kararlarda eleştiri beklenti ve isteklere önem verilme durumu üzerine alt hipotez test edildiğinde; H₁.hipotezi kabul edilmiştir.

H₀: Medeni durumun işletmelerde alınan kararlarda eleştiri beklenti ve isteklere önem verilme durumu üzerine etkisi yoktur.

H₁: Medeni durumun işletmelerde alınan kararlarda eleştiri beklenti ve isteklere önem verilme durumu üzerine etkisi vardır.

Tablo 60: Medeni Durum ve İşletmelerde Alınan Kararlarda Eleştiri Beklenti ve İsteklere Önem Verilme Durumu Çapraz Tablosu

<i>Medeni Durum</i>	<i>Soru: İşyerinde Eleştiri, Beklenti ve İsteklerinize Önem Verildiğine Katılıyor musunuz?</i>					<i>Toplam</i>
	<i>Kesinlikle katılmıyorum</i>	<i>Kısmen katılmıyorum</i>	<i>Kararsızım</i>	<i>Kısmen katılıyorum</i>	<i>Kesinlikle katılıyorum</i>	
<i>Bekar</i>	60 (%44,1)	6 (%4,4)	24 (%17,6)	18 (%13,2)	28 (%20,6)	136 (%100,0)
<i>Evli</i>	32 (%25,0)	12 (%9,4)	16 (%12,5)	18 (%14,1)	50 (%39,1)	128 (%100,0)
<i>Toplam</i>	92 (%34,8)	18 (%6,8)	40 (%15,2)	36 (%13,6)	78 (%29,5)	264 (%100,0)

$$X^2=18,101 \quad p=0,001 \quad p<0,05$$

Bireylerin medeni durumu ile sektörün örgütlenme yapısı hakkındaki bilgi durumları arasındaki farklılık anlamlı bulunmuştur (p=0,000). Bekar bireylerin %77,9 (106 kişi)'unun sektörün örgütlenme yapısı hakkında bilgi sahibi olmadıkları yanıtını verdikleri görülmüştür (Tablo 61). Söz konusu bu durum evli bireylerin bakmakla yükümlü oldukları kişilerin varlığına da dayanarak iş güvencesine daha fazla önem vermeleri ile açıklanabilir.

Medeni durumun sektörün örgütlenme yapısı hakkında bilgi sahibi olma durumu üzerine alt hipotez test edildiğinde; H_1 .hipotezi kabul edilmiştir.

H_0 : Medeni durumun sektörün örgütlenme yapısı hakkında bilgi sahibi olma durumu üzerine etkisi yoktur.

H_1 : Medeni durumun sektörün örgütlenme yapısı hakkında bilgi sahibi olma durumu üzerine etkisi vardır.

Tablo 61: Medeni Durum ve Sektörün Örgütlenme Yapısı Hakkında Bilgi Sahibi Olma Durumu Çapraz Tablosu

<i>Medeni Durum</i>	<i>Soru: Sektörün Örgütlenme Yapısı Hakkında Bilgi Sahibi misiniz?</i>		<i>Toplam</i>
	<i>Evet (%)</i>	<i>Hayır (%)</i>	
<i>Bekar</i>	30 (%22,1)	106 (%77,9)	136 (%100,0)
<i>Evli</i>	68 (%53,1)	60 (%46,9)	128 (%100,0)
<i>Toplam</i>	98 (%37,1)	166 (%62,9)	264 (%100,0)

$$X^2=27,264 \quad p=0,000 \quad p<0,05$$

Medeni durumun fiziksel şiddete ilişkin yasal çerçeve konusundaki bilgi düzeyleri üzerine alt hipotez test edildiğinde;

H_0 : Medeni durumun fiziksel şiddete ilişkin yasal çerçeve konusundaki bilgi düzeyleri üzerine etkisi yoktur.

H_1 : Medeni durumun fiziksel şiddete ilişkin yasal çerçeve konusundaki bilgi düzeyleri üzerine etkisi vardır.

Bireylerin medeni durumu ve fiziksel şiddete ilişkin yasal çerçeve konusundaki bilgi düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($p=0,000$). Bekar bireylerin %61,8 (84 kişi)'i söz konusu durumla ilgili yasal prosedür hakkında bilgi sahibi değildir (Tablo 62). H_1 .hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 62: Medeni Durum ve Fiziksel Şiddete Maruz Kalındığında Başvurulacak Yasal Prosedür Hakkında Bilgi sahibi Olma Durumu

<i>Medeni Durum</i>	<i>Soru: Fiziksel Şiddete Maruz Kaldığınız Durumlarda Başvurulacak Yasal Prosedürü Biliyor musunuz?</i>		<i>Toplam</i>
	<i>Evet (%)</i>	<i>Hayır (%)</i>	
<i>Bekar</i>	52 (%38,2)	84 (%61,8)	136 (%100,0)
<i>Evli</i>	84 (%65,6)	44 (%34,4)	128 (%100,0)
<i>Toplam</i>	136 (%51,5)	128 (%48,5)	264 (%100,0)

$X^2=19,805$ $p=0,000$ $p<0,05$

Bekar bireyler fiziksel şiddete ilişkin yasal çerçeve konusundaki eğilimlerini meslek hastalığına ilişkin yasal çerçeve konusunda da göstermiştir ($p=0,000$). Bekar bireylerin %63,2 (86 kişi)'si meslek hastalığı konusundaki yasal çerçeve hakkında bilgi sahibi değildir (Tablo 63).

Medeni durumun meslek hastalığına ilişkin yasal prosedür bilme durumları üzerine alt hipotez test edildiğinde; H_1 .hipotezi kabul edilmiştir.

H_0 : Medeni durumun meslek hastalığına ilişkin yasal prosedür bilme durumları üzerine etkisi yoktur.

H_1 : Medeni durumun meslek hastalığına ilişkin yasal prosedür bilme durumları üzerine etkisi vardır.

Tablo 63: Medeni Durum ve Meslek Hastalığına İlişkin Yasal Prosedür Faktörü Çapraz Tablosu

<i>Medeni Durum</i>	<i>Meslek Hastalığına Yakalanma Durumunda Kanuni ve Mesleki Haklarınızın Neler Olduğunu Biliyor musunuz?</i>		<i>Toplam</i>
	<i>Evet (%)</i>	<i>Hayır (%)</i>	
<i>Bekar</i>	50 (%36,8)	86 (%63,2)	136 (%100,0)
<i>Evli</i>	78 (%60,9)	50 (%39,1)	128 (%100,0)
<i>Toplam</i>	128 (%48,5)	136 (%51,5)	264 (%100,0)

$X^2=15,426$ $p=0,000$ $p<0,05$

5. Ücret Faktörü Ki-Kare Analizleri

Araştırma kapsamındaki bireylerin ücret düzeyleri ile günlük iş saati yükü arasındaki farklılık önemli bulunmuştur ($p=0,000$). Ücret düzeyi ve günlük iş saati yükü arasında negatif bir korelasyon bulunmuştur. Örneğin; asgari ücrete kadar bir gelire sahip olan bireylerin %91,9 (68 kişi)'si 8–11 saat; 1501 YTL üzeri gelire sahip olanların %73,0 (16 kişi)'ü 12–15 saat çalışmaktadır. Elde edilen verilere göre, günlük iş saatinin artışına paralel biçimde (özellikle 12–15 saat çalışanlar) elde edilen ücrette artmaktadır.

Ücret faktörü ile günlük iş saati yüküne ilişkin alt hipotez test edildiğinde; H_1 .hipotezi kabul edilmiştir.

H_0 : Ücret faktörünün, günlük iş saati yüküne etkisi yoktur.

H_1 : Ücret faktörünün günlük iş saati yüküne etkisi vardır.

Tablo 64: Ücret Faktörü ve Günlük İş Saati Yüğü Çapraz Tablosu

<i>Ücret Düzeyleri</i>	<i>Günlük İş Saati Yüğü</i>		<i>Toplam</i>
	<i>8–11 saat (%)</i>	<i>12–15 saat (%)</i>	
<i>Asgari ücrete kadar (350 YTL)</i>	68 (%91,9)	6 (%8,1)	74 (%100,0)
<i>351 YTL – 500 YTL arası</i>	36 (%85,7)	6 (%14,3)	42 (%100,0)
<i>501 YTL – 750 YTL arası</i>	62 (%94,0)	4 (%6,0)	66 (%100,0)
<i>751 YTL – 1000 YTL arası</i>	16 (%66,6)	8 (%33,4)	24 (%100,0)
<i>1001 YTL – 1500 YTL arası</i>	10 (%35,7)	18 (%64,3)	28 (%100,0)
<i>1501 YTL ve üzeri</i>	6 (%27,0)	16 (%73,0)	22 (%100,0)
<i>Toplam</i>	198 (%77,3)	58 (%26,7)	256 (%100,0)

$X^2=81,720$ $p=0,000$ $p<0,05$

Ücret faktörü ile günlük fazla mesai sürelerine ilişkin alt hipotez test edildiğinde;

H_0 : Ücret faktörünün, günlük fazla mesai süresine etkisi yoktur.

H_1 : Ücret faktörünün günlük fazla mesai süresine etkisi vardır.

Ücret düzeyleri ve günlük fazla mesai süreleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($p=0,000$). 501 YTL ile 700 YTL arası gelire sahip olanlar 1–3 saat fazla çalışma konusunda diğer gruplardan farklılık göstermişlerdir (Tablo 65). H_1 .hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 65: Ücret Faktörü ve Günlük Fazla Mesai Süresi Çapraz Tablosu

<i>Ücret Düzeyleri</i>	<i>Günlük Fazla Mesai Süresi</i>		<i>Toplam</i>
	<i>1-3 saat</i>	<i>4-7 saat</i>	
<i>Asgari ücrete kadar (350 YTL)</i>	72 (%94,7)	4 (%5,3)	76 (%100,0)
<i>351 YTL – 500 YTL arası</i>	42 (%100,0)	0	42 (%100,0)
<i>501 YTL – 750 YTL arası</i>	64 (%100,0)	0	64 (%100,0)
<i>751 YTL – 1000 YTL arası</i>	20 (%83,3)	4 (%16,7)	24 (%100,0)
<i>1001 YTL – 1500 YTL arası</i>	18 (%64,0)	10 (%36,0)	28 (%100,0)
<i>1501 YTL ve üzeri</i>	6 (%30,0)	14 (%70,0)	20 (%100,0)
<i>Toplam</i>	222 (%87,5)	32 (%12,5)	254 (%100,0)

$X^2=92,788$ $p=0,000$ $p<0,05$

Ücret faktörü ile sosyal güvenlik kayıtlılık durumuna ilişkin alt hipotez test edildiğinde;

H_0 : Ücret faktörünün, sosyal güvenlik kayıtlılık durumuna etkisi yoktur.

H_1 : Ücret faktörünün sosyal güvenlik kayıtlılık durumuna etkisi vardır.

Ücret düzeyleri ile sosyal güvenlik kurumlarına kayıtlılık durumları arasındaki farklılık önemli bulunmuştur ($p=0,000$). Ücret düzeyi arttıkça sosyal güvenlik kurumuna kayıtlılıkta artmıştır. Sosyal güvenlik kurumuna kayıtlılıkta en yüksek payı %92,8 (26 kişi) ile 1501 YTL ve üzeri gelire sahip olanlar almıştır (Tablo 66). H_1 hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 66: Ücret Faktörü ve Sosyal Güvenlik Kurumuna Kayıtlılık Durumu Çapraz Tablosu

<i>Ücret Düzeyleri</i>	<i>Sosyal Güvenlik Kurumuna Kayıtlılık Durumları</i>		<i>Toplam</i>
	<i>Evet (%)</i>	<i>Hayır (%)</i>	
<i>Asgari ücrete kadar (350 YTL)</i>	14 (%18,5)	62 (%81,5)	76 (%100,0)
<i>351 YTL – 500 YTL arası</i>	18 (%43,0)	24 (%57,0)	42 (%100,0)
<i>501 YTL – 750 YTL arası</i>	52 (%78,8)	14 (%21,2)	66 (%100,0)
<i>751 YTL – 1000 YTL arası</i>	18 (%75,0)	6 (%25,0)	24 (%100,0)
<i>1001 YTL – 1500 YTL arası</i>	24 (%85,7)	4 (%14,3)	28 (%100,0)
<i>1501 YTL ve üzeri</i>	26 (%92,8)	2 (%7,2)	28 (%100,0)
<i>Toplam</i>	152 (%57,5)	112 (%42,5)	264 (%100,0)

$X^2=67,720$ $p=0,000$ $p<0,05$

Araştırma kapsamındaki bireylerin ücret düzeyleri arttıkça daha fazla iş kazasına uğradıkları görülmüştür. En az iş kazasına uğrayan grup %95,3 (40 kişi) ile 351 YTL–500 YTL arası gelire sahip olan gruptur (Tablo 67).

Ücret faktörü ile iş kazası geçirme durumlarına ilişkin alt hipotez test edildiğinde; H_1 .hipotezi kabul edilmiştir.

H_0 : Ücret faktörünün, iş kazası geçirme durumuna etkisi yoktur.

H_1 : Ücret faktörünün, iş kazası geçirme durumuna etkisi vardır.

Tablo 67: Ücret Faktörü ve İş Kazası Çapraz Tablosu

<i>Ücret Düzeyleri</i>	<i>Soru: İş Kazası Geçirdiniz mi?</i>		<i>Toplam</i>
	<i>Evet (%)</i>	<i>Hayır (%)</i>	
<i>Asgari ücrete kadar (350 YTL)</i>	8 (%10,5)	68 (%89,5)	76 (%100,0)
<i>351 YTL – 500 YTL arası</i>	2 (%4,7)	40 (%95,3)	42 (%100,0)
<i>501 YTL – 750 YTL arası</i>	6 (%9,0)	60 (%91,0)	66 (%100,0)
<i>751 YTL – 1000 YTL arası</i>	4 (%16,6)	20 (%83,4)	24 (%100,0)
<i>1001 YTL – 1500 YTL arası</i>	6 (%21,4)	22 (%78,6)	28 (%100,0)
<i>1501 YTL ve üzeri</i>	10 (%35,7)	18 (%64,3)	28 (%100,0)
<i>Toplam</i>	36 (%13,6)	228 (%86,4)	264 (%100,0)

$X^2=17,810$ $p=0,003$ $p<0,05$

Ücret faktörünün yıllık ücretli izin kullanma hakkı üzerine alt hipotez test edildiğinde;

H_0 : Ücret faktörünün, yıllık ücretli izin kullanma hakkı üzerinde etkisi yoktur.

H_1 : Ücret faktörünün, yıllık ücretli izin kullanma hakkı üzerinde etkisi vardır.

351 YTL ile 500 YTL arası gelire sahip olan grup en az yıllık ücretli izin hakkı kullanabilen çalışanlardan oluşmaktadır (%85,8/36 kişi, Tablo 68). Bu noktada ücret düzeyi ile yıllık ücretli izin hakkı kullanabilme arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

H_1 .hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 68: Ücret Faktörü ve Yıllık Ücretli İzin Hakkı Çapraz Tablosu

<i>Ücret Düzeyleri</i>	<i>Yıllık Ücretli İzin Kullanma Hakkı</i>		<i>Toplam</i>
	<i>Evet (%)</i>	<i>Hayır (%)</i>	
<i>Asgari ücrete kadar (350 YTL)</i>	20 (%26,3)	56 (%73,7)	76 (%100,0)
<i>351 YTL – 500 YTL arası</i>	6 (%14,2)	36 (%85,8)	42 (%100,0)
<i>501 YTL – 750 YTL arası</i>	44 (%66,6)	22 (%33,4)	66 (%100,0)
<i>751 YTL – 1000 YTL arası</i>	12 (%50,0)	12 (%50,0)	24 (%100,0)
<i>1001 YTL – 1500 YTL arası</i>	18 (%64,2)	10 (%35,8)	28 (%100,0)
<i>1501 YTL ve üzeri</i>	18 (%64,2)	10 (%35,8)	28 (%100,0)
<i>Toplam</i>	118 (%44,6)	146 (%55,4)	264 (%100,0)

$X^2 = 7,956$ $p = 0,000$ $p < 0,05$

Ücret düzeyi ve yıllık ücretli izin süresinin artırılması fikri arasında ki-kare analizi sonuçlarına göre pozitif bir korelasyon bulunmuştur ($p = 0,000$). Bireylerin ücret düzeyleri arttıkça yıllık ücretli izin sürelerinin artırılmasına katılma eğilimleri de artış göstermiştir. 1500 YTL ve üzeri gelire sahip olan grup %86 (24 kişi) ile yıllık ücretli izin sürelerinin artırılmasına kısmen ve kesinlikle katılma yönünde en fazla yanıt veren gruptur (Tablo 70).

Ücret faktörünün yıllık ücretli izin sürelerinin artırılmasına durumu üzerine alt hipotez test edildiğinde; H_1 .hipotezi kabul edilmiştir.

H_0 : Ücret faktörünün, yıllık ücretli izin sürelerinin artırılmasına durumu üzerinde etkisi yoktur.

H_1 : Ücret faktörünün, yıllık ücretli izin sürelerinin artırılmasına durumu üzerinde etkisi vardır.

Tablo 69: Ücret Faktörü ve Yıllık Ücretli İzin Süresine İlişkin Görüşler Çapraz Tablosu

Ücret Düzeyleri	Yıllık Ücretli İzin Sürelerinin Artırılması Gerektiğine Katılıyor musunuz?					Toplam
	<i>Kesinlikle Katılmıyorum</i>	<i>Kısmen Katılmıyorum</i>	<i>Kararsızım</i>	<i>Kısmen Katılıyorum</i>	<i>Kesinlikle Katılıyorum</i>	
Asgari ücrete kadar (350 YTL)	10 (%13,1)	2 (%2,6)	16 (%21)	2 (%2,6)	46 (%60,0)	76 (%100,0)
351 YTL – 500 YTL arası	10 (%23,8)	8 (%19,0)	4 (%9,5)	4 (%9,5)	16 (%38,0)	42 (%100,0)
501 YTL – 750 YTL arası	6 (%9,0)	6 (%9,0)	8 (%12,1)	10 (%15,1)	36 (%54,5)	66 (%100,0)
751 YTL – 1000 YTL arası	2 (%8,3)	0	6 (%25,0)	2 (%8,3)	14 (%58,3)	24 (%100,0)
1001 YTL – 1500 YTL arası	2 (%7,1)	0	8 (%28,5)	6 (%21,4)	12 (%42,8)	28(%100,0)
1501 YTL ve üzeri	2 (%7,1)	2 (%7,1)	0	4 (%14,2)	20 (%71,4)	28 (%100,0)
Toplam	32 (%12,1)	18 (%6,8)	42 (%15,9)	28 (%10,6)	144 (%54,5)	264 (%100,0)

$X^2=47,670$ $p=0,000$ $p<0,05$

Ücret faktörünün işletmenin teknik donanım yeterliliğine ilişkin görüşler üzerine alt hipotez test edildiğinde;

H_0 : Ücret faktörünün, teknik donanım yeterliliğine ilişkin görüşler üzerinde etkisi yoktur.

H_1 : Ücret faktörünün, teknik donanım yeterliliğine ilişkin görüşler üzerinde etkisi vardır.

Bireylerin ücret düzeyi, işyerindeki teknik donanım yeterliliğine katılma fikrini etkilemektedir. 1001YTL–1500 YTL arası gelire sahip bireyler kısmen katılıyorum %50 (14 kişi), kesinlikle

katılıyorum %21,4 (6 kişi), diğer ücret düzeylerine sahip bireylerden farklı bir eğilim sergilemişlerdir (Tablo 70). H₁.hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 70: Ücret Faktörü ve İşletmenin Teknik Donanım Yeterliliği Çapraz Tablosu

Ücret Düzeyleri	Soru: İşyerinin Teknik Donanım Yeterliliğine Katılıyor musunuz?					Toplam
	<i>Kesinlikle Katılmıyorum</i>	<i>Kısmen Katılmıyorum</i>	<i>Kararsızım</i>	<i>Kısmen Katılıyorum</i>	<i>Kesinlikle Katılıyorum</i>	
Asgari ücrete kadar (350 YTL)	32 (%42,1)	6 (%7,8)	10 (%13,1)	18 (%23,6)	10 (%13,1)	76 (%100,0)
351 YTL – 500 YTL arası	18 (%42,8)	6 (%14,2)	2 (%4,7)	8 (%19,0)	8 (%19,0)	42 (%100,0)
501 YTL – 750 YTL arası	28 (%42,4)	8 (%12,1)	4 (%6,0)	8 (%12,0)	18 (%27,2)	66 (%100,0)
751 YTL – 1000 YTL arası	4 (%16,6)	4 (%16,6)	2 (%8,3)	4 (%16,6)	10 (%41,6)	24 (%100,0)
1001 YTL – 1500 YTL arası	6 (%21,4)	0	2 (%7,1)	14 (%50,0)	6 (%21,4)	28 (%100,0)
1501 YTL ve üzeri	4 (%14,2)	0	8 (%28,4)	4 (%14,2)	12 (%42,8)	28 (%100,0)
Toplam	92 (%34,8)	24 (%9,0)	28 (%10,6)	56 (%21,2)	64 (%24,2)	264 (%100,0)

$X^2=57,186$ $p=0,000$ $p<0,05$

Araştırma kapsamındaki bireylerin işyerindeki iş sağlığı ve güvenliğine ilişkin fikirleri ücret düzeylerine göre farklılık göstermiştir ($p=0,000$). 1001 YTL–1500 YTL arası gelire sahip olan grup, “İşyerinde iş sağlığı ve güvenliği koşullarının yeterli olduğuna katılıyor musunuz?” sorusuna verdikleri yanıtlar itibari ile diğer gruplara göre farklılık göstermiştir (Tablo 71).

Ücret faktörünün iş sağlığı ve koşullarının yeterliliği üzerine alt hipotez test edildiğinde; H_1 .hipotezi kabul edilmiştir.

H_0 : Ücret faktörünün iş sağlığı ve koşullarının yeterliliği üzerine etkisi yoktur.

H_1 : Ücret faktörünün iş sağlığı ve koşullarının yeterliliği üzerine etkisi vardır.

Tablo 71: Ücret Faktörü ve İş Sağlığı ve Güvenliği Koşulları Çapraz Tablosu

<i>Ücret Düzeyleri</i>	<i>Soru: Koruyucu ve Önleyici İş Aletleri Donanımının Yeterli Olduğuna Katılıyormusunuz?</i>					<i>Toplam</i>
	<i>Kesinlikle Katılmıyorum</i>	<i>Kısmen Katılmıyorum</i>	<i>Kararsızım</i>	<i>Kısmen Katılıyorum</i>	<i>Kesinlikle Katılıyorum</i>	
<i>Asgari ücrete kadar (350 YTL)</i>	24 (%31,5)	14 (%18,4)	14 (%18,4)	10 (%13,1)	14 (%18,4)	76 (%100,0)
<i>351 YTL – 500 YTL arası</i>	14 (%33,3)	4 (%9,5)	2 (%4,7)	12 (%28,5)	10 (%23,8)	42 (%100,0)
<i>501 YTL – 750 YTL arası</i>	34 (%51,5)	6 (%9,0)	2 (%3,0)	14 (%21,2)	10 (%15,1)	66 (%100,0)
<i>751 YTL – 1000 YTL arası</i>	4 (%16,6)	4 (%16,6)	2 (%8,3)	6 (%25,0)	8 (%33,3)	24 (%100,0)
<i>1001 YTL – 1500 YTL arası</i>	4 (%14,2)	2 (%7,1)	2 (%7,1)	12 (%42,8)	8 (%28,5)	28 (%100,0)
<i>1501 YTL ve üzeri</i>	6 (%21,4)	4 (%14,2)	4 (%14,2)	4 (%14,2)	10 (%35,7)	28 (%100,0)
<i>Toplam</i>	86 (%32,5)	34 (%12,8)	26 (%19,8)	58 (%21,9)	60 (%22,7)	264 (%100,0)

$X^2=43,705$ $p=0,002$ $p<0,05$

Ücret Faktörünün sektörün örgütlenme yapısı hakkında bilgi sahibi olmaları durumu üzerine alt hipotez test edildiğinde;

H_0 : Ücret faktörünün sektörün örgütlenme yapısı hakkında bilgi sahibi olma durumu üzerine etkisi yoktur.

H_1 : Ücret faktörünün sektörün örgütlenme yapısı hakkında bilgi sahibi olma durumu üzerine etkisi vardır.

Bireyleri ücret düzeyleri ve sektörün örgütlenme yapısı hakkında bilgi sahibi olma düzeyleri arasında pozitif bir korelasyon bulunmuştur ($p=0,000$). Bireylerin ücret düzeyleri arttıkça bilgi sahibi olma özellikleri de artmaktadır. Sektörün örgütlenme yapısı hakkında en fazla bilgi sahibi olan grup %71,4 (20 kişi) ile 1001–1500 YTL arası gelire sahip olan gruptur (Tablo 72). H_1 hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 72: Ücret Faktörü ve Sektörün Örgütlenme Yapısı Çapraz Tablosu

<i>Ücret Düzeyleri</i>	<i>Soru: Sektörün Örgütlenme Yapısı Hakkında Bilgi Sahibi misiniz?</i>		<i>Toplam</i>
	<i>Evet (%)</i>	<i>Hayır (%)</i>	
<i>Asgari ücrete kadar (350 YTL)</i>	14 (%18,4)	62 (%81,6)	76 (%100)
<i>351 YTL – 500 YTL arası</i>	16 (%38)	26 (%62)	42 (%100)
<i>501 YTL – 750 YTL arası</i>	20 (%30,3)	46 (%69,7)	66 (%100)
<i>751 YTL – 1000 YTL arası</i>	10 (%41,6)	14 (%58,4)	24 (%100)
<i>1001 YTL – 1500 YTL arası</i>	20 (%71,4)	8 (%28,6)	28 (%100)
<i>1501 YTL ve üzeri</i>	18 (%64,2)	10 (%35,8)	28 (%100)
<i>Toplam</i>	98 (%37)	166 (%63)	264 (%100)

$X^2=35,901$ $p=0,000$ $p<0,05$

f. Statü Faktörleri Ki-Kare analizleri

Statü ile günlük iş saati yükü arasında farklılık önemlidir ($p=0,001$). Statü arttıkça 8–11 saatlik günlük iş saati yükü azalırken; 12–15 saatlik günlük çalışma süresi artmaktadır. Negatif korelasyona göre; çırakların %90,0 (54 kişi)'i 8–11 saatlik günlük

mesai yaparken, diğer taraftan ustabaşı statüsüne sahip olanların %45,0 (18 kişi)'i 12–15 saat çalışmaktadır (Tablo 73).

Statü faktörü ile günlük iş saati yüküne ilişkin alt hipotez test edildiğinde; H_1 .hipotezi kabul edilmiştir.

H_0 : Statünün, günlük iş saati yüküne etkisi yoktur.

H_1 : Statünün, günlük iş saati yüküne etkisi vardır.

Tablo 73: Statü Faktörü ve Günlük İş Saati Yüğü Çapraz Tablosu

<i>Statü</i>	<i>Günlük İş Saati Yüğü</i>		<i>Toplam</i>
	<i>8–11 saat (%)</i>	<i>12–15 saat (%)</i>	
<i>Çırak</i>	54 (%90,0)	6 (%10,0)	60 (%100,0)
<i>Kalfa</i>	70 (%79,5)	18 (%20,5)	88 (%100,0)
<i>Usta</i>	52 (%76,5)	16 (%23,5)	68 (%100,0)
<i>Ustabaşı</i>	22 (%55,0)	18 (%45,0)	40 (%100,0)
<i>Toplam</i>	198 (%77,0)	58 (%23,0)	256 (%100,0)

$X^2=17,154$ $p=0,001$ $p<0,05$

Statü ile günlük fazla mesai sürelerine ilişkin alt hipotez test edildiğinde;

H_0 : Statünün, günlük fazla mesai süresine etkisi yoktur.

H_1 : Statünün, günlük fazla mesai süresine etkisi vardır.

Statü ve günlük iş saati yükü ilişkisine benzer biçimde statü ile günlük fazla mesai süreleri arasında negatif bir korelasyon bulunmaktadır ($p=0,000$). 4–7 saat grubunda en az çalışan statü sahipleri %3,4 (2 kişi) ile çıraklardır. (Tablo 74) Elde edilen verilerden görüleceği üzere statü arttıkça mesai süresi de artmaktadır. H_1 .hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 74: Statü Faktörü ve Günlük Fazla Mesai Süresi Çapraz Tablosu

<i>Statü</i>	<i>Günlük Fazla Mesai Süresi</i>		<i>Toplam</i>
	<i>1–3 saat (%)</i>	<i>4–7 saat (%)</i>	
<i>Çırak</i>	58 (%96,6)	2 (%3,4)	60 (%100,0)
<i>Kalfa</i>	80 (%93,0)	6 (%7,0)	86 (%100,0)
<i>Usta</i>	60 (%88,2)	8 (%11,8)	68 (%100,0)
<i>Ustabaşı</i>	24 (%60,0)	16 (%40,0)	40 (%100,0)
<i>Toplam</i>	222 (%87,5)	32 (%12,5)	254 (%100,0)

$$X^2=34,464 \quad p=0,000 \quad p<0,05$$

Araştırma kapsamındaki kuyumculuk imalat atölyelerinde statü arttıkça sosyal güvenlik sistemine kayıtlılığında arttığı görülmektedir ($p=0,000$). Araştırma kapsamındaki ustaların %82,8 (58 kişi)'i ve ustabaşı statüsüne sahip olanların %74,0 (34 kişi)'ü sosyal güvenlik sistemine kayıtlıdır (Tablo 75).

Statü ile sosyal güvenlik kayıtlılık durumuna ilişkin alt hipotez test edildiğinde; H_1 .hipotezi kabul edilmiştir.

H_0 : Statünün, sosyal güvenlik kayıtlılık durumuna etkisi yoktur.

H_1 : Statünün sosyal güvenlik kayıtlılık durumuna etkisi vardır.

Tablo 75: Statü Faktörü ve Sosyal Güvenlik Kurumlarına Kayıtları Çapraz Tablosu

<i>Statü</i>	<i>Sosyal Güvenlik Kurumuna Kayıtlılık</i>		<i>Toplam</i>
	<i>Evet (%)</i>	<i>Hayır (%)</i>	
<i>Çırak</i>	14 (%23,3)	46 (%76,7)	60 (%100,0)
<i>Kalfa</i>	46 (%52,2)	42 (%47,8)	88 (%100,0)
<i>Usta</i>	58 (%82,8)	12 (%17,2)	70 (%100,0)
<i>Ustabaşı</i>	34 (%74,0)	12 (%26,0)	46 (%100,0)
<i>Toplam</i>	152 (%57,5)	112 (%42,5)	264 (%100,0)

$$X^2=53,159 \quad p=0,000 \quad p<0,05$$

Statü durumunun yıllık ücretli izin hakkı üzerine alt hipotez test edildiğinde;

H_0 : Statünün yıllık ücretli izin hakkı üzerine etkisi yoktur.

H_1 : Statünün yıllık ücretli izin hakkı üzerine etkisi vardır.

264 bireyle yapılan yüz yüze görüşmeler sonrasında, statü artışına paralel biçimde yıllık ücretli izin hakkının daha fazla kullanıldığı ortaya çıkmıştır ($p=0,000$). Yıllık ücretli izin hakkını en fazla kullanan grup %69,5 (32 kişi) ile ustabaşı statüsüne sahip olan bireylerdir (Tablo 76) ve H_1 .hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 76: Statü Faktörü ve Yıllık Ücretli İzin Kullanma Hakkı Çapraz Tablosu

<i>Statü</i>	<i>Soru: Yıllık Ücretli İzin Hakkınızı Kullanabiliyor musunuz?</i>		<i>Toplam</i>
	<i>Evet (%)</i>	<i>Hayır (%)</i>	
<i>Çırak</i>	10 (%16,6)	50 (%83,4)	60 (%100,0)
<i>Kalfa</i>	38 (%43,0)	50 (%57,0)	88 (%100,0)
<i>Usta</i>	38 (%54,2)	32 (%45,8)	70 (%100,0)
<i>Ustabaşı</i>	32 (%69,5)	14 (%29,5)	46 (%100,0)
<i>Toplam</i>	118 (%44,6)	146 (%55,4)	264 (%100,0)

$X^2=33,265$ $p=0,000$ $p<0,05$

Diğer bağımsız değişkenlerin, işletmenin teknik donanım yeterliliği ile karşılaştırılması sonucu elde edilen bulgulara benzer biçimde, statü faktörü ile teknik donanım yeterliliği faktörü arasındaki karşılaştırma sonucunda da ulaşılmıştır. Çırakların %56,6 (34 kişi)'si kesinlikle;%3,3 (2 kişi)'ü kısmen işletmenin teknolojik donanım yeterliliği fikrine katılmamaktadır (Tablo 77). Statü arttıkça teknolojik donanım yeterliliğine katılma fikride artmaktadır.

Statü faktörünün işletmenin teknik donanım yeterliliği durumu üzerine alt hipotez test edildiğinde; H_1 .hipotezi kabul edilmiştir.

H_0 : Statünün işletmenin teknik donanım yeterliliği durumunu kabul etme üzerine etkisi yoktur.

H_1 : Statünün işletmenin teknik donanım yeterliliği durumunu kabul etme üzerine etkisi vardır.

Tablo 77: Statü Faktörü İle İşletmenin Teknik Donanım Yeterliliği Çapraz Tablosu

<i>Statü</i>	<i>İşletmenin Teknik Donanım Yeterliliği</i>					<i>Toplam</i>
	<i>Kesinlikle katılmıyorum</i>	<i>Kısmen katılmıyorum</i>	<i>Kararsızım</i>	<i>Kısmen katılıyorum</i>	<i>Kesinlikle katılıyorum</i>	
<i>Çırak</i>	34 (%56,6)	2 (%3,3)	8 (%13,3)	12 (%20,0)	4 (%6,6)	60 (%100,0)
<i>Kalfa</i>	24 (%27,2)	12 (%13,6)	4 (%4,5)	20 (%22,7)	28 (%31,8)	88 (%100,0)
<i>Usta</i>	22 (%31,4)	8 (%11,4)	10 (%14,2)	18 (%25,7)	12 (%17,1)	70 (%100,0)
<i>Ustabaşı</i>	12 (%26,0)	2 (%4,3)	6 (%13,0)	6 (%13,0)	20 (%43,4)	46 (%100,0)
<i>Toplam</i>	92 (%34,8)	24 (%9,0)	28 (%10,6)	56 (%21,2)	66 (%25,0)	264 (%100,0)

$$X^2=41,718 \quad p=0,000 \quad p<0,05$$

Statünün sektörün örgütlenme yapısı hakkında bilgi sahibi olmaları durumu üzerine alt hipotez test edildiğinde;

H_0 : Statünün sektörün örgütlenme yapısı hakkında bilgi sahibi olma durumu üzerine etkisi yoktur.

H_1 : Statünün sektörün örgütlenme yapısı hakkında bilgi sahibi olma durumu üzerine etkisi vardır.

Statü faktörü ve sektörün örgütlenme yapısı hakkındaki bilgi durumları karşılaştırıldığında, analiz sonucunda statü artışına paralel bilgi düzeyinin de arttığı sonucuna ulaşılmıştır ($p=0,000$). Çırakların %76,7 (46 kişi)'si sektörün örgütlenme yapısı hakkında bir bilgi sahibi değildir (Tablo 78). H_1 .hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 78: Statü Faktörü ve Sektörün Örgütlenme Yapısına Çapraz Tablosu

<i>Statü</i>	<i>Soru: Sektörün Örgütlenme Yapısı Hakkında Bilgi Sahibi misiniz?</i>		<i>Toplam</i>
	<i>Evet (%)</i>	<i>Hayır (%)</i>	
<i>Çırak</i>	14 (%23,3)	46 (%76,7)	60 (%100,0)
<i>Kalfa</i>	24 (%27,0)	64 (%73,0)	88 (%100,0)
<i>Usta</i>	34 (%48,5)	36 (%51,5)	70 (%100,0)
<i>Ustabaşı</i>	26 (%56,5)	20 (%43,5)	46 (%100,0)
<i>Toplam</i>	98 (%37,0)	166 (%63,0)	264 (%100,0)

$$X^2=19,893 \quad p=0,000 \quad p<0,05$$

6. Kıdem Faktörü Ki-Kare Analizleri

Araştırma kapsamındaki 264 bireyin kıdem süreleri arttıkça sosyal güvenlik sistemine kayıtlılık durumlarının arttığı gözlenmiştir. Dolayısı ile kıdem süresi faktörü ile sosyal güvenlik kurumuna kayıtlılık arasındaki farklılık önemlidir ($p=0,000$). 20 yıl ve üzeri ile en yüksek kıdeme sahip olan bireylerin %83,3 (30 kişi)'ü sosyal güvenlik kurumuna kayıtlıdır (Tablo 79). Bu noktada bireylerin artan çalışma sürelerine paralel tecrübelerinin ve niteliklerinin artması sosyal güvenlik kurumlarına kayıtlılık taleplerinin artmasını da sağlamaktadır koşulu ile ifade edilebilir.

Kıdem faktörü ile sosyal güvenlik kayıtlılık durumuna ilişkin alt hipotez test edildiğinde; H_1 .hipotezi kabul edilmiştir.

H_0 : Kıdem sürelerinin, sosyal güvenlik kayıtlılık durumuna etkisi yoktur.

H_1 : Kıdem sürelerinin sosyal güvenlik kayıtlılık durumuna etkisi vardır.

Tablo 79: Kıdem Faktörü ve Sosyal Güvenlik Kurumuna Kayıtlılık Çapraz Tablosu

<i>Kıdem Süreleri</i>	<i>Sosyal Güvenlik Kurumuna Kayıtlılık</i>		<i>Toplam</i>
	<i>Evet (%)</i>	<i>Hayır (%)</i>	
<i>1 yıla kadar</i>	8 (%19,0)	34 (%81,0)	42 (%100,0)
<i>1 yıl üzeri–5 yıla kadar</i>	30 (%45,4)	36 (%54,6)	66 (%100,0)
<i>5 yıl üzeri–10 yıla kadar</i>	40 (%64,5)	22 (%35,5)	62 (%100,0)
<i>10 yıl üzeri–15 yıla kadar</i>	28 (%77,7)	8 (%22,3)	36 (%100,0)
<i>15 yıl üzeri –20 yıla kadar</i>	16 (%72,7)	6 (%27,3)	22 (%100,0)
<i>20 yıl üzeri</i>	30 (%83,3)	6 (%16,7)	36 (%100,0)
<i>Toplam</i>	152 (%57,5)	112 (%42,5)	264 (%100,0)

$X^2=48,578$ $p=0,000$ $p<0,05$

Kıdem faktörünün yıllık ücretli izin hakkı üzerine alt hipotez test edildiğinde;

H_0 : Kıdem sürelerinin yıllık ücretli izin hakkı üzerine etkisi yoktur.

H_1 : Kıdem sürelerinin yıllık ücretli izin hakkı üzerine etkisi vardır.

Sosyal güvenlik sistemine kayıtlılık sonuçlarına benzer biçimde kıdem süreleri ile yıllık ücretli izin hakkını kullanma arasında benzer farklılık ortaya çıkmış ve statü arttıkça yıllık ücretli izin hakkını kullanma özelliğinin arttığı görülmüştür ($p=0,000$). Örneğin 1–5 yıl arası çalışanların %66,7 (44 kişi)’si yıllık ücretli izin hakkı kullanamamaktadır (Tablo 80). H_1 .hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 80: Kıdem Faktörü İle Yıllık Ücretli İzin Hakkı Çapraz Tablosu

<i>Kıdem Süreleri</i>	<i>Soru: Yıllık Ücretli İzin Hakkınızı Kullanabiliyor musunuz?</i>		<i>Toplam</i>
	<i>Evet (%)</i>	<i>Hayır (%)</i>	
<i>1 yıla kadar</i>	12 (%28,5)	30 (%71,5)	42 (%100,0)
<i>1 yıl üzeri-5 yıla kadar</i>	22 (%33,3)	44 (%66,7)	66 (%100,0)
<i>5 yıl üzeri -10 yıla kadar</i>	26 (%41,9)	36 (%58,1)	62 (%100,0)
<i>10 yıl üzeri-15 yıla kadar</i>	22 (%41,0)	14 (%39,0)	36 (%100,0)
<i>15 yıl üzeri –20 yıla kadar</i>	16 (%72,7)	6 (%27,3)	22 (%100,0)
<i>20 yıl üzeri</i>	20 (%55,5)	16 (%44,5)	36 (%100,0)
<i>Toplam</i>	118 (%44,6)	146 (%55,4)	264 (%100,0)

$X^2=20,691$ $p=0,001$ $p<0,05$

Kıdem sürelerinin işletmenin teknik donanım yeterliliği durumu üzerine alt hipotez test edildiğinde;

H_0 : Kıdem sürelerinin işletmenin teknik donanım yeterliliği durumunu kabul etme üzerine etkisi yoktur.

H_1 : Kıdem sürelerinin teknik donanım yeterliliği durumunu kabul etme üzerine etkisi vardır.

Kıdem süreleri ile işletmenin teknik donanım yeterliliğine ilişkin görüşler arasında farklılık önemli bulunmuştur ($p=0,000$). 5 yıl üzeri ve 10 yıla kadar çalışanlar kesinlikle ve kısmen katılma konusunda diğer gruplardan farklılık göstermişlerdir (Tablo 81). H_1 .hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 81: Kıdem Faktörü ve İşletmenin Teknik Donanım Yeterliliği Çapraz Tablosu

Kıdem Süreleri	Soru: İşletmeniz Teknik Donanımının Yeterli Olduğuna Katılıyor musunuz?					Toplam
	<i>Kesinlikle katılmıyorum</i>	<i>Kısmen katılmıyorum</i>	<i>Kararsızım</i>	<i>Kısmen katılıyorum</i>	<i>Kesinlikle katılıyorum</i>	
1 yıla kadar	20 (%47,6)	4 (%9,5)	2 (%4,7)	10 (%23,8)	6 (%14,2)	42 (%100,0)
1 yıl üzeri–5 yıla kadar	26 (%39,3)	6 (%9,0)	6 (%9,0)	20 (%30,0)	8 (%12,1)	66 (%100,0)
5 yıl üzeri– 10 yıla kadar	14 (%22,5)	2 (%3,2)	14 (%22,5)	6 (%9,6)	26 (%41,9)	62 (%100,0)
10 yıl üzeri– 15 yıla kadar	10 (%27,7)	6 (%16,6)	0	12 (%33,3)	8 (%22,2)	36 (%100,0)
15 yıl üzeri– 20 yıla kadar	6 (%27,2)	2 (%9,0)	4 (%18,0)	6 (%27,2)	4 (%18,0)	22 (%100,0)
20 yıl üzeri	16 (%44,4)	4 (%11,1)	2 (%5,5)	2 (%5,5)	12 (%33,3)	36 (%100,0)
Toplam	92 (%34,8)	24 (%9,0)	28 (%10,6)	56 (%21,2)	64 (%24,2)	264 (%100,0)

$X^2=56,379$ $p=0,000$ $p<0,05$

Kıdem süreleri ile fiziksel şiddete ilişkin yasal prosedürü bilme arasındaki ilişki araştırıldığında 15 yıl üzeri ve 20 yıla kadar çalışanların %72,7 (16 kişi)'ü yasal prosedürü bilme konusunda diğer gruplardan farklılık göstermektedir (Tablo 82).

Kıdem sürelerinin fiziksel şiddete ilişkin yasal çerçeve konusundaki bilgi düzeyleri üzerine alt hipotez test edildiğinde; H_1 .hipotezi kabul edilmiştir.

H_0 : Kıdemin fiziksel şiddete ilişkin yasal çerçeve konusundaki bilgi düzeyleri üzerine etkisi yoktur.

H_1 : Kıdemin fiziksel şiddete ilişkin yasal çerçeve konusundaki bilgi düzeyleri üzerine etkisi vardır.

Tablo 82: Kıdem Faktörü ve Fiziksel Şiddet Çapraz Tablosu

<i>Kıdem Süreleri</i>	<i>Soru: Fiziksel Şiddete Maruz Kaldığınızda Başvurulacak Yasal Prosedürü Biliyor musunuz?</i>		<i>Toplam</i>
	<i>Evet (%)</i>	<i>Hayır (%)</i>	
<i>1 yıla kadar</i>	24 (%57,0)	18 (%43,0)	42(%100,0)
<i>1 yıl üzeri–5 yıla kadar</i>	38 (%57,5)	28 (%42,5)	66(%100,0)
<i>5 yıl üzer -10 yıla kadar</i>	28 (%45,0)	34 (%55,0)	62(%100,0)
<i>10 yıl üzeri–15 yıla kadar</i>	14 (%38,8)	22 (%61,2)	36(%100,0)
<i>15 yıl üzeri –20 yıla kadar</i>	16 (%72,7)	6 (%27,3)	22(%100,0)
<i>20 yıl üzeri</i>	8 (%22,2)	28 (%77,8)	36(%100,0)
<i>Toplam</i>	128 (%48,4)	136 (%51,6)	264(%100,0)

$X^2=20,163$ $p=0,001$ $p<0,05$

C. İşverenlere Yönelik Bulgular: Frekans Dağılımı (Frekans Analizi) Sonuçları

Kuyumculuk sektörü içerisinde yer alan işletme sahiplerine yönelik araştırma bulguları, frekans tabloları sonuçları ile elde edilmiştir. Bu bölümde; demografik özellikler, fiziksel çalışma koşulları, psiko-sosyal koşullar, iş organizasyonu, insan kaynakları ve diğer sorularla ilgili olarak örneklem içerisinde yer alan bireylerin cevapları yorumlanacaktır.

1. Demografik Sosyal Özellikler

Kuyumculuk imalat işyeri sahibi bireylerin cinsiyetleri, %82,1 (23 kişi) erkek; %17,9 (5 kişi) kadın biçiminde dağılım göstermiştir. İşverenlerin yaş dağılımları içinde en yüksek payı %60,7 (17 kişi) ile 25–31 yaş grubu almıştır. 25–31 yaş grubunu %25,9 (7 kişi) ile 32–38 yaş grubu izlemiştir. Verilerden görüleceği üzere işverenlerin çoğu genç olarak değerlendirilebilir (Tablo 83).

Tablo 83: Yaş Dağılımı

<i>İşveren Yaş Dağılımları</i>	<i>Frekans</i>	<i>Geçerli %</i>
<i>18–24</i>	1	3,6
<i>25–31</i>	17	60,7
<i>32–38</i>	7	25,0
<i>39–45</i>	1	3,6
<i>46 yaş üzeri</i>	2	7,1
<i>Toplam</i>	28	100,0

Araştırma kapsamındaki işverenlerin %71,4 (20 kişi)'ü evli, %28,6 (8 kişi)'sı bekdir. Tablo 84'den de görüleceği üzere işverenlerin %39,3 (11 kişi)'ü lise ya da meslek lisesi mezunudur. Üniversite mezunları oranı ise %25,0 (7 kişi)'dir. İşveren ve çalışanlar arasında eğitim düzeylerine ilişkin karşılaştırma yapıldığında, işverenlerin çalışanlara göre eğitim açısından daha nitelikli olduğunu ifade edebilmek mümkündür.

Tablo 84: İşverenlerin Eğitim Düzeyleri

<i>Eğitim Düzeyleri</i>	<i>Frekans</i>	<i>Geçerli %</i>
<i>Okur Yazar Olmayan</i>	2	7,1
<i>İlköğretim</i>	1	3,6
<i>Ortaokul</i>	3	10,7
<i>Lise ya da Meslek Lisesi</i>	11	39,3
<i>Meslek Yüksekokulu</i>	4	14,3
<i>Üniversite</i>	7	25,0
<i>Toplam</i>	28	100,0

Bireylerin, %57,1 (16 kişi)'i çalıştıkları işin dışında daha önce bir çalışma deneyimine sahip iken, %42,9 (12 kişi)'u bir deneyime sahip değildir. Örneklem içerisindeki bireylerin çalışma kıdemleri incelendiğinde, en fazla çalışma deneyimine sahip olanların, %39,3 (11 kişi) ile 5 yıl üzeri -10 yıla kadar çalışanlar olduğu görülmektedir. 15 yıl üzeri çalışanların payı ise %32,1 (9 kişi)'dir (Tablo 85).

Tablo 85: İşverenlerin Çalışma Yaşamındaki Kıdemleri

<i>Çalışma Yaşamındaki Kıdemleri</i>	<i>Frekans</i>	<i>Geçerli %</i>
<i>1 yıl</i>	3	10,7
<i>1 yıl üzeri - 5 yıla kadar</i>	1	3,6
<i>5 yıl üzeri - 10 yıla kadar</i>	11	39,3
<i>10 yıl üzeri - 15 yıla kadar</i>	4	14,3
<i>15 yıl ve üzeri</i>	9	32,1
<i>Toplam</i>	28	100,0

İşverenlerin aylık gelirlerine yönelik açık uçlu soruya verdikleri yanıtlara göre oluşturulan gelir grupları incelendiğinde % 50,0 (14 kişi)'sinin 751–1500 YTL arasında gelire sahip olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. 5001 YTL gelire sahip olanlar %14,3 (4 kişi) en yüksek gelir grubunu oluşturmuşlardır (Tablo 86).

Tablo 86: İşverenlerin Aylık Gelirleri

<i>Aylık Gelir</i>	<i>Frekans</i>	<i>Geçerli %</i>
<i>750 YTL'ye kadar</i>	2	7,1
<i>751–1500 YTL</i>	14	50,0
<i>1501–3000 YTL</i>	6	21,4
<i>3001–5000 YTL</i>	2	7,1
<i>5001 YTL Üzeri</i>	4	14,3
<i>Toplam</i>	28	100,0

İşverenler arasında işletmesine ait geliri dışında herhangi bir gelire sahip olmadığını ifade edenler %82,1 (23 kişi)'lik bir oran oluştururken; %17,9 (5 kişi)'u farklı gelir kaynağı olduğunu belirtmiştir.

2. Fiziksel Çalışma Koşulları

Tablo 88’den de görüleceği üzere kuyumcu işletmesi sahibi bireylerin çalışma sürelerinin tespitine yönelik elde edilen veriler işverenlerin, %75,0 (21 kişi)’inin 8–11 saat çalıştığını, %25,0 (7 kişi)’inin 12–15 saat çalıştığını göstermektedir. Günlük çalışma süresi verileri çalışanların verileri ile karşılaştırıldığında, işverenlerin de çalışanları ile birlikte fazla mesai yaptığını göstermektedir (Bkz.:96).

Tablo 87: Günlük Çalışma Süreleri

<i>Günlük Çalışma Süresi</i>	<i>Frekans</i>	<i>Geçerli %</i>
<i>8–11 Saat</i>	21	75,0
<i>12–15 Saat</i>	7	25,0
<i>Toplam</i>	28	100,0

İşverenlerin %67,9 (19 kişi)’u “Yıllık izin kullanıyor musunuz?” sorusuna “evet” yanıtını verirken; %32,1 (9 kişi)’i “hayır” yanıtını vermiştir (Tablo 88). Ancak, çalışanların %55,3 (146 kişi)’ü yıllık ücretli izin kullanmadığını ifade etmiştir (Bkz.:99).

Tablo 88: Yıllık İzin Kullanma Durumlar

<i>Soru: Yıllık İzin Kullanyor musunuz?</i>	<i>Frekans</i>	<i>Geçerli %</i>
<i>Evet</i>	19	67,9
<i>Hayır</i>	9	32,1
<i>Toplam</i>	28	100,0

Bireylerin %67,9 (19 kişi)’u iş kazasına uğramamışken, %32,1 (9 kişi)’i iş kazası geçirmiştir (Tablo 89). Çalışanların ise %86,4 (228 kişi)’ü iş kazası geçirmemiştir (Bkz.:98). Verilere göre, işverenler çalışanlarından daha fazla iş kazasına maruz kalmıştır. İş kazasına uğrayan işverenlerin iş kazasına uğrama sayısı; %25,0 (7 kişi) 1–2

kez ve %7,1 (2 kişi) 5 kez ve üzeri biçiminde dağılım sergilemiştir. İşverenlerin %85,7 (24 kişi)'si meslek hastalığı ile ilgili bir sorun ile karşılaşmamıştır.

Tablo 89: İş kazasına Geçirme Durumları

<i>Soru: İş Kazası Geçirdiniz mi?</i>	<i>Frekans</i>	<i>Geçerli %</i>
<i>Evet</i>	9	32,1
<i>Hayır</i>	19	67,9
<i>Toplam</i>	28	100,0

İşverenler imalat işletmelerindeki teknik donanım koşullarını yetersiz bulmaktadırlar. %82,1 (23 kişi)'i teknik donanım yeterliğine kısmen katılmazken, %3,6 (1 kişi)'si kesinlikle katılmamaktadır. Çalışanların %45,4 (120 kişi)'ü işverenlerden farklı biçimde teknik donanıma katılmaktadır. Bununla birlikte, işverenler “İşyerinde teknolojik ilerlemeler yeterince uygulanmaktadır” fikrine %39,4 (3 kişi) kesinlikle katılma ve %32,1 (9 kişi) kısmen katılma yönünde yanıtlar vermişlerdir. Teknik donanım ve teknolojik ilerlemelerin yeterliği sorularına işverenler tarafından verilen yanıtlar değerlendirildiğinde ciddi bir çelişkiden söz edilebilir. Çalışanların %41,5 (136 kişi)'i ise teknolojik ilerlemelerin yeterince uygulandığı fikrine katılmamaktadır (Bkz.:100)

İşverenlerin imalat işletmelerinin iş sağlığı ve güvenliği koşullarına ilişkin görüşleri değerlendirildiğinde; %46,4 (13 kişi)'ünün kısmen ve %7,1 (2 kişi)'inin kesinlikle uygun olduğu fikrine katıldığı görülmüştür (toplam %53,5 /15 kişi). Diğer taraftan, işverenlerin %32,1 (9 kişi)'i iş sağlığı ve güvenliğine ilişkin koşullarının yeterli olduğu fikrine katılmamaktadır (Tablo 90).

Tablo 90: İşverenlerin İş Sağlığı ve Güvenliği Koşullarına İlişkin Görüşleri

<i>Soru: Koruyucu ve Önleyici İş Aletleri Donanımının Yeterli Olduğuna Katılıyorsunuzunuz?</i>	<i>Frekans</i>	<i>Geçerli %</i>
<i>Kesinlikle katılmıyorum</i>	2	7,1
<i>Kisimen katılmıyorum</i>	7	25,0
<i>Kararsızım</i>	4	14,3
<i>Kisimen katılıyorum</i>	13	46,4
<i>Kesinlikle katılıyorum</i>	2	7,1
<i>Toplam</i>	28	100,0

Araştırma kapsamındaki çalışanlar kararsızlar ile birlikte değerlendirildiğinde (%55.3/146 kişi), işverenlerden farklı biçimde işyerinin iş sağlığı ve güvenliği koşullarının yeterliliği fikrine katılmamaktadır.

3. Psiko-Sosyal Koşullar

MOW (Meaning of work) araştırma grubu tarafından uluslararası karşılaştırmaların yapıldığı çalışmada, bireyin çalışma tercihini etkileyen iş özelliklerinden biri olarak “uygun çalışma koşulları” ele alınmıştır (MOW, 1987: 309). Uygun çalışma koşulları arasında psiko-sosyal çevre de yer almaktadır. Maslow’un “İhtiyaçlar Hiyerarşisi Teorisi”ne göre birey, saygı, onanma, statü gibi değerler yanı, psiko-sosyal ihtiyaçlarını da karşılamak için çalışır. İşyerinde uyum veya çatışma özellikleri psiko-sosyal koşulları belirleyen kriterlerdir.

Kuyumculuk imalat atölyeleri sahiplerinin psiko-sosyal çalışma koşullarına ilişkin, yanıtları aşağıdaki gibidir:

İşverenlerin, %92,9 (26 kişi)'u fiziksel şiddete ve %53,6 (15 kişi)'sı sözel şiddete uğramadığını ifade etmiştir. Benzer biçimde çalışanların, %92,4 (244 kişi)'ü fiziksel şiddete ve %74,6 (197 kişi)'sı sözel şiddete uğramadığı yanıtlarını vermişlerdir. İşverenlerin sözel şiddete uğrama sayısı; 1–2 kez %39,3 (11 kişi), 5 kez ve üzeri %7,1 (2 kişi) olarak tespit edilmiştir. Sözel şiddeti uygulayanlar, “meslektaş” %7,1 (2 kişi); “personel” %17,9 (5 kişi) ve “müşteriler” %21,4 (6 kişi)'dir. İşverenler çalışanlarından farklı biçimde “müşterileri” tarafından sözel şiddete uğradıklarını belirtmiştir ve “personelin” işverene uyguladığı sözel şiddet, işverenin çalışana uyguladığından daha fazladır (Bkz.:103). İK'nın 25/II, a maddesine göre sözel şiddete uğradığı koşulda işverenin, iş sözleşmesini önelsiz fesih etme ve tazminat hakkı doğmaktadır. İşverenler sözel şiddete uğradıklarında tepkilerini; “ben de şiddete başvurdum” %3,6 (1 kişi); “ikna etmeye/sakinleştirmeye çalıştım” %14,3 (4 kişi) ve “arkadaşlarımı çağırdım” %17,9 (5 kişi) olarak açıklamışlardır.

4. İş Organizasyonu ve Hukuksal Çevre

Araştırma kapsamındaki işverenler, işlerin yürütümü sırasında bağımsız hareket etme ve kabiliyetlerini esnek biçimde uygulayabildikleri fikrine katılmaktadırlar: kesinlikle katılanlar %28,6 (8 kişi)'lık, kısmen katılanlar ise %57,1 (16 kişi)'lik bir pay almıştır. Ancak, çalışanların %48,5 (128 kişi)'i söz konusu fikre katılmaktadır. Elde edilen veriler, işverenlerin yetki paylaşımı ve devir konusunda tam bir esneklik içinde olmadığını gösterebilir.

İşverenlerin ‘İşyerinizde sendikal haklar ve toplu iş sözleşmesi yapabilme serbestliğine sahip misiniz?’ sorusuna verdikleri yanıtlar frekans analizine göre incelendiğinde, ‘Evet’ yanıtı dağılımı %21,4 (6 kişi), ‘Hayır’ dağılımı %78,6 (22 kişi) olarak gerçekleşmiştir (Tablo 91). İşveren sonuçlarına benzer biçimde çalışanlarda sektörün örgütlenme yapısı hakkında bilgiye sahip değildir (%62,9/166 kişi). Yüz yüze görüşmeler sırasında işverenler (%65/18 kişi), kuyumculuk imalat işletmelerinin küçük

ölçekli işletmeler olması ve çalışanların aile bireylerinden oluşmasını sendikal örgütlenme ve toplu iş sözleşmesi düzenini engelleyen faktörler olarak sıralamıştır.

Tablo 91: İşverenlerin Sendikal Haklar ve Toplu İş Sözleşmesi Hakkında Bilgi Düzeyleri

<i>Soru: Sendikal Haklar ve Toplu İş Sözleşmesi Hakkında Bilgi Sahibi misiniz?</i>	<i>Frekans</i>	<i>Geçerli %</i>
<i>Evet</i>	6	21,4
<i>Hayır</i>	22	78,6
<i>Toplam</i>	28	100,0

Bireylerin %14,3 (4 kişi)'ü kesinlikle, %25,0 (7 kişi)'i kısmen kazançlarını yeterli bulmazken; %28,6 (8 kişi)'si kararsızdır. Çalışanların da kararsızlarda dahil olmak üzere %69,7 (184 kişi)'si ücretlerinin yeterliliği fikrine katılmamaktadır (Bkz.:105). Sonuçlardan görüleceği üzere, gerek işverenler, gerekse çalışanlar gelirlerinden memnun değildir.

İşletmelerinin organizasyon yapısının esnek ve eşit fırsatlar sağladığını düşünen, kesinlikle düşünen işverenlerin payı %32,1 (9 kişi) iken, kısmen düşünenlerin payı %46,4 (13 kişi)'dür. İşverenlerin %78,5 (22 kişi)'i eşit fırsat sağlandığı fikrine katılırken, farklı biçimde çalışanların %51,5 (136 kişi)'i katılmamaktadır.

Fiziksel şiddete maruz kalındığında izlenecek yasal prosedürü bildiğini ifade eden işverenler %42,9 (12 kişi); iş kazası ve meslek hastalığı konusundaki yasal prosedürü bildiğini ifade eden işverenler ise %25,0 (7 kişi)'lik bir pay almışlardır. Çalışanlar arasında, fiziksel şiddet ve iş kazası ve meslek hastalığı ile ilgili yasal prosedür hakkında bilgi sahibi olanlar ise ortalama olarak %50,0 (132 kişi)'dir.

Tablo 92: İşverenlerin Yasal Haklarına İlişkin Bilgi Durumları

<i>Soru: Kanunlar ve Yasal Haklarınızı Biliyor musunuz?</i>	<i>Frekans</i>	<i>Geçerli %</i>
<i>Evet</i>	7	25,0
<i>Hayır</i>	21	75,0
<i>Toplam</i>	28	100,0

Tablo 92’den de görüleceği üzere, bireylerin tabi oldukları kanunlara ve haklarına yönelik bilgi durumları incelendiğinde, % 75,0 (21 kişi)’inin bilgi sahibi olduğu, %25,0 (7 kişi)’inin bilgi sahibi olmadığı sonuçlarına ulaşılmıştır. Tabi oldukları yasal çerçeve hakkında bilgi sahibi olan çalışanlar %53,0 (140 kişi)’lük bir oran oluşturmuşlardır. Elde edilen verilere göre, çalışanlar işverenlere yasal kapsam hakkında daha fazla bilgiye sahiptir.

5. İnsan Kaynakları Yönetimi

İşyerinin diğer bir ifade ile çalışanlar ve sermayenin performansının kendi performansını etkilediğini düşünen işverenlerin dağılımı, %35,7 (10 kişi)’lik oranlarla kısmen ve kesinlikle katılma biçiminde gerçekleşmiştir. Çalışanlar ve işverenler örgüt performansı ve bireysel performans etkileşimi hakkında benzer eğilim sergilemişlerdir (çalışanların %62,8 (166 kişi)’i bu fikre katılmaktadır).

Üretim süreci içerisinde, üretim performansını en yüksek düzeyde gerçekleştirmek ve çalışanlar arası birlikteliği sağlamak önem taşımaktadır. Bu bağlamda örneklem içerisindeki bireylerin ekip çalışması ile ilgili olarak düşünceleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Araştırma bulgularına göre işverenlerin, %46,4 (13 kişi)’ü ekip çalışmasının önemine kesinlikle katıldıkları yönünde görüş belirtirken, %10,7 (3 kişi)’si kısmen katılmaktadırlar (Tablo 93). İşverenlerin %57,1 (16 kişi)’i ekip çalışmasını önemli bulurken; çalışanların da %81,8 (216 kişi)’i aynı eğilimi sergilemiştir.

Tablo 93: İşverenlerin Ekip Çalışmasına Yaklaşımları

<i>Soru: Ekip Çalışmasının Önemli Olduğuna Katılıyor musunuz?</i>	<i>Frekans</i>	<i>Geçerli %</i>
<i>Kesinlikle katılmıyorum</i>	1	3,6
<i>Kısmen katılmıyorum</i>	5	17,9
<i>Kararsızım</i>	6	21,4
<i>Kısmen katılıyorum</i>	3	10,7
<i>Kesinlikle katılıyorum</i>	13	46,4
<i>Toplam</i>	28	100,0

Çalışanların beklenti ve eleştirileri ile yönetime katıldıkları fikrine kesinlikle katılan işverenler %7,1 (2 kişi), kısmen katılanlar ise %85,0 (24 kişi) oranında pay almışlardır. Çalışanlar aynı soruya verdikleri yanıtlarla işverenler ile benzer görüşü paylaşmadıklarını göstermişlerdir (kararsızlar ile birlikte %56,8 / 150 kişi).

İşverenlerin %75,0 (21 kişi)’i “çalışanlar arasında iyi bir işbirliği ve dayanışma vardır” fikrine katılmaktadır (64,3 / 18 kişi kısmen katılmakta, %10,7 (3 kişi) kesinlikle katılmaktadır). Farklı biçimde çalışanların %47,7 (126 kişi)’i işyerinde işbirliği ve dayanışma olduğuna katılmamaktadır (Bkz.:108).

Sektörde eğitimin önem ve yeri konusunda işverenler ile çalışanlar benzer eğilim sergilemiş ve eğitimin sürekliliği fikrine işverenler %60,7 (17 kişi) kesinlikle ve %32,1 (9 kişi) ile kısmen katılmıştır. Çalışanların %74,2 (196 kişi)’ si de “Sektörde eğitime yer verilmeli ve süreklilik göstermeli” fikrine katılmaktadırlar.

6. Diğer Koşullar

İşverenlerin %78,6 (22 kişi) gibi büyük bir çoğunluğu işinden memnundur (Tablo 94). Türkiye’de çalışanların işlerinden memnuniyetlerinin çalışma koşulları ile birlikte değerlendirildiğinde yüksek çıkması dikkat çekici bir sonuçtur. Çünkü araştırma kapsamındaki çalışanlar da çalışma koşullarına ilişkin memnuniyetsizlikleri olmasına rağmen %84,1 (222 kişi) gibi bir oran ile işinden memnundur.

Tablo 94: İşverenlerin İşlerinden Memnuniyetleri

<i>Soru: İşinizden Memnun musunuz?</i>	<i>Frekans</i>	<i>Geçerli %</i>
<i>Evet</i>	22	78,6
<i>Hayır</i>	6	21,4
<i>Toplam</i>	28	100,0

Kuyumculuk imalat işletmelerinde işverenlerin mesleki sorunlarının tespitine yönelik olarak elde edilen araştırma bulguları incelendiğinde, sermaye yetersizliği %21,4 (6 kişi), eğitim yetersizliği %17,9 (5 kişi) ve sektördeki kayıt dışılık %14,3 (4 kişi) sorunlarının irdelendiği görülmüştür. Ayrıca, aşırı rekabet varlığı %7,1 (2 kişi), ve güvenlik %7,1 (2 kişi) işverenler tarafından ifade edilen mesleki sorunlar olarak sıralanmıştır (Tablo 95).

Tablo 95: Mesleki Sorunlarına Yönelik Tespitler

<i>Mesleki Sorunlar</i>	<i>Frekans</i>	<i>Geçerli %</i>
<i>Yanıt yok</i>	9	32,1
<i>Güvenlik</i>	2	7,1
<i>Aşırı rekabet varlığı</i>	2	7,1
<i>Sermaye yetersizliği</i>	6	21,4
<i>Kayıtdışı ekonomi</i>	4	14,3
<i>Eğitim yetersizliği</i>	5	17,9
<i>Toplam</i>	28	100,0

Araştırma kapsamındaki çalışanlar ise mesleki sorunlara ilişkin farklı algılama içindedirler. Çalışanlar çalışma koşullarına ilişkin sorunları mesleki sorunlar olarak algılamaktadırlar (Bkz.:110).

İşverenlerin %46,4 (13 kişi)'ü kuyumculuk sektörü hakkında “önemli düzeyde bilgi sahibi” olduğu yanıtını verirken, bilginin içeriğini açmamıştır. Ancak çalışanların %27,3 (72 kişi)'ü işverenlerden farklı olmak üzere “Türkiye’nin Dünya’da önemli bir konuma sahip olduğu” olduğuna ilişkin bilgi sahibidir.

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Gelişmiş ülkelerle gelişmekte olan ülkelerin dış ticaret hareketliliğinin hızla değiştiği günümüzde “karşılaştırmalı üstünlükler” ülkelere rekabet konusunda avantajlar veya dezavantajlar yaratmaktadır.

Küresel boyutta rekabet edebilmek için özellikle gelişmekte olan ülkeler, güçlü oldukları sektörlerde yatırım yapmaya ve hızlı bir büyüme sağlamaya gayret göstermektedirler. Örneğin Çin, imalat Hindistan ise hizmet sektöründe tüm Dünya ülkelerini rekabet anlamında geride bırakabilecek potansiyele sahip olmuşlardır. Türkiye’de bazı sektörlerde rekabet avantajını ele geçirebilecek potansiyele sahiptir. Kuyumculuk sektörü Türkiye için tekstil ve turizm sektörü ile birlikte rekabette üstünlük sağlayabilecek sektörlerden biridir.

Kıymetli madenler ülkelerin para, döviz gibi zenginliğini artıran ve büyümesine katkı yapan ekonomik bir değerdir. Bu bağlamda kıymetli maden sektörü içerisinde yer alan kuyumculuk sektörünün üretim ve istihdam biçimi, işleyişi ve tekniği önem kazanmaktadır. Aynı zamanda, Türk toplumunda altın gibi kıymetli madenler, diğer ülkelerden farklı olmak üzere sadece takı amaçlı değil, tasarruf (yastıkaltı) amaçlı da değerlendirilmektedir. Örneğin, Türk toplumu satın aldığı altının %40’ını yalnızca yatırım, %40’ını hem yatırım hem takı ve kalan %20’sini de takı ve süs eşyası olarak kullanmaktadır.

Tarihsel süreçte Merkantilist Felsefe, ulusların zengin olabilmelerinin yolunu daha fazla altın rezervine sahip olmak, yani çok çalışıp, çok üreterek ihracatı arttırırken, ithalat gereksinimini en alt düzeyde tutmak şeklinde açıklamaktadır. Klasik düşünce ise Devlet’ten gelecek müdahalelerin, ülkeleri serbest piyasanın nimetlerinden uzaklaştırarak, fakirleştireceği savını ileri sürmüştür. Altının bu sistem içindeki işlevi ise bir değişim aracı olmak ve paranın fonksiyonlarını yüklenmek olmuştur. Klasik iktisatçılara yakın görüşler ifade eden John Maynard Keynes ise kendi ekolü içerisinde, Altının fiyat değişimi ile ödemeler dengesi açıklarının kapatılamayacağı yanı sıra faiz ve gelir değişimlerinin de dikkate alınması gerektiğini savunmuştur.

Günümüz Dünya ülkeleri içerisinde %40'lık altın rezervi ile Güney Afrika en büyük altın üreticisi durumundadır. Aynı zamanda, Güney Afrika, yüksek maliyetli üretici olarak altın üretimi sıralamasında Avustralya, Kanada ve ABD'den sonra gelmektedir. Dünya'da en fazla altın tüketen ülke Hindistan'dır. Türkiye ise sahip olduğu rezervler dikkate alındığında önemli bir üretim merkezi konumundadır ve Dünya altın ithalatında Hindistan, İtalya, ABD ve Tayland'dan sonra beşinci sıradadır. Aynı zamanda, kişi başına düşen altın tüketiminde Hindistan'ın ardından ikinci sırada bulunan Türkiye altın takı tasarım ve ihracat noktasında İtalya'dan sonra ikinci sırada yer almaktadır.

Dünya ülkeleri içerisinde en büyük 29. rezerve sahip olan Türkiye, rezervi üretime dönüştürme ve hammadde konusunda sorunlar yaşamaktadır. Örneğin kuyumculuk imalat sektöründe hammadde temini ağırlıklı olarak ithalat yolu ile sağlanmaktadır. Türkiye'de her yıl yaklaşık 400 ton altının takı ve süs eşyasına dönüştürüldüğü tahmin edilmektedir. Sektör, üretim sürecinde diğer sektörlerle de eş zamanlı işlem yapmaktadır. Örneğin; elektrik, elektronik, plastik sanayi, kimya vb. sektörler ile kuyumculuk sektörü arasında hammadde ticareti yapılmaktadır.

İstanbul Altın Borsası tarafından her yıl yaklaşık 200 ton külçe altın ithal edilerek yurt çapında ve özellikle, Kapalıçarşı imalat atölyelerine işlenmesi için aktarılmaktadır. Kuyumculuk sektörü içerisinde imalat atölyeleri ve perakende satış işletmeleri olmak üzere yaklaşık 50,000 işyeri ve 250,000 çalışan bulunduğu tahmin edilmektedir. İstanbul Kapalıçarşı imalat atölyelerinde çalışan 264 işçi ve 28 işveren ile yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. İmalat atölyelerinin çalışma koşullarına yönelik bulgular değerlendirildiğinde genel bir görünüm olarak aşağıdaki tablo ortaya çıkmaktadır:

264 bireyi kapsayan araştırmanın %95,4'ü erkek çalışanlardan oluşmakta ve gerek sosyal güvenlik kurumuna kayıtlılıkta (erkeklerin %59,5/150 kişi) gerekse yıllık ücretli izin hakkının kullanımında (kadınların hiçbiri bu haktan yararlanamamaktadır) erkeklerin kadın çalışanlara göre yasal haklardan daha çok yaralandıklarını söylemek mümkündür. Söz konusu bu durum araştırma kapsamında örnek işletmelerde

işverenlerin cinsiyet açısından çalışanlarına eşit davranmadıklarının bir göstergesi olabilir.

Araştırma kapsamında kuyumculuk imalat atölyelerinde çalışanların, 18–31 yaş grubu %59,9 (158 kişi) ile çoğunluğu oluşturması genç çalışanlar profilini ortaya çıkarmakla birlikte, yaş arttıkça çalışma koşullarının iyileştiği bulgularına ulaşılmıştır. Örneğin; 39–45 yaş grubunun %41,6 (10 kişi)'i günde 8–11 saat çalışırken 13–17 yaş grubunun %93,3 (28 kişi)'ü 8–11 saat çalışmaktadır. Yaş faktörünün aynı zamanda yasal mevzuatı bilme konusunda etkili olduğu görülmüştür. Örneğin fiziksel şiddete maruz kalındığında yasal prosedürü bilen 39–45 yaş grubu %58,3 (14 kişi)'lik, 46 yaş ve üzeri grup %91,6 (22 kişi)'lik bir pay almıştır.

Araştırma kapsamındaki bireylerin %22,7 (60 kişi)'si eski sisteme göre ilköğretim mezunudur. Çalışma koşullarına yönelik bulgular tüm eğitim grupları ile birlikte değerlendirildiğinde, ilköğretim mezunlarının diğer eğitim gruplarına göre yıllık ücretli izin hakkından daha az yararlandığı (%73,3/44 kişi) ve psiko-sosyal koşulların yeterliliğine diğer gruplara göre daha az katıldıkları sonuçları elde edilmiştir (Örneğin; işyerinde işbirliği ve dayanışma olduğuna kesinlikle katılmayanların payı %46,0/28 kişi'dir). Bu noktada, eğitim faktörünün, sağlıklı ve iyi çalışma koşullarından yararlanma ve çalışma koşullarını algılama düzeyini etkilediği ifade edilebilir.

Bireylerin medeni durumlarına göre çalışma koşulları incelendiğinde, bekar bireylerin evli bireylere göre daha az yasal haklardan yararlandıkları ve benzer biçimde daha az yasal bilgiye sahip olduklarını söyleyebilmek mümkündür. Bireylerin %51,5 (136 kişi)'i bekar, %48,5 (128)'i evlidir. Medeni duruma göre çalışma koşullarına ilişkin farklılık incelendiğinde bekar bireylerin evli bireylere göre çalışma koşullarının daha ağır olduğunu söylemek mümkündür. Örneğin bekar bireylerin %66,2 (90 kişi)'si kayıt dışı istihdam edilirken %64,7 (88 kişi)'si yıllık ücretli izin hakkını da kullanamamaktadır. Aynı zamanda yönetime katılma diğer bir ifade ile psiko-sosyal çalışma koşullarına ilişkin memnuniyetsizlikleri evli bireylerden daha fazladır. Yönetime kesinlikle katılmadığını düşünen bekar bireylerin oranı %44,1 (60 kişi) iken;

kısmen katılmayanların oranı %4,4 (6 kişi)'dir. Evli bireylerin ise %25,0 (32 kişi)'i yönetime kesinlikle katılmadığını düşünmektedir.

Ücret bağımsız değişkeni ile diğer bağımsız değişkenler karşılaştırıldığında, ücretin çalışma koşullarında diğer faktörler üzerinde etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. En yüksek ücret alan grup olan 1501 YTL ve üzeri ücrete sahip olan bireyler diğer bireylere göre daha fazla günlük çalışma saati uygulamasına tabidir (%73,0/16 kişi) ve günde 12–15 saat çalışmaktadır. Aynı zamanda, asgari ücrete kadar gelire sahip olanlar (%81,5/62 kişi) sosyal güvenlik kurumuna kayıtlı değildir. Benzer biçimde yıllık ücretli izin hakkını en az kullanan grup (%85,8/36) 351–500 YTL arası ücrete sahip olanlardır. Yüz yüze yapılan anket görüşmeleri sonucunda, ücretin çalışma koşullarının iyileştirici ve tamamlayıcı etkisi olduğunu söyleyebilmek mümkündür.

Araştırma sonunda statü ile çalışma koşulları arasında bir ilişki tespit edilmiş ve statünün çalışma koşullarını belirlemede etkili olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Statüye bağlı olarak günlük iş saati yükünün değiştiği görülmüştür. Örneğin; ustabaşı statüsünde çalışanları %90,0 (54 kişi)'i 8–11 saat, %45,0 (18 kişi)'i 12–15 saat çalışmaktadır. Statü arttıkça sosyal güvenlik kurumuna kayıtlılıkta artmaktadır (Ustaların %82,8 (58 kişi)'ü kayıt altında çalışmaktadır). Benzer biçimde statünün yıllık ücretli izin hakkı kullanma konusunda da etkisi bulunmaktadır (Ustabaşı statüsüne sahip olanların %69,5 (32 kişi)'i yıllık ücretli izin hakkından yararlanmaktadır). Araştırma kapsamındaki işyerlerinin hukuksal çerçevesine ilişkin olarak bireylerin bilgi düzeylerinin tespit edilmesinde çalışma süresi ve statünün doğrusal etkisi gözlemlenmiştir. Örneğin, sektörün örgütlenme yapısına ilişkin en yüksek bilgiye sahip olan grup %56,5 (26 kişi) ile ustabaşı konumundaki bireylerdir.

264 çalışanın oluşturduğu örneklem grubu kıdem faktörü ve çalışma koşulları ilişkisi boyutu ile incelendiğinde kıdem arttıkça çalışma koşullarının iyileştiği sonucuna ulaşılmıştır. Örneğin 10 yıldan fazla çalışma deneyimine sahip olan bireylerin %75,5 (98 kişi)'i en yüksek kayıtlılığa sahiptir. 20 yıl ve üzeri çalışma deneyimine sahip olanların %83,3 (30 kişi)'ü sosyal güvenlik kurumuna kayıtlıdır. Benzer biçimde kıdem süresi ile yıllık ücretli izin hakkı kullanma arasında pozitif bir korelasyona ulaşılmıştır.

15 yıl üzeri 20 yıla kadar deneyime sahip bireylerin %72,7 (16 kişi)'ü yıllık ücretli izin hakkını kullanırken; 1 yıla kadar çalışanların %71 (30 kişi)'i kullanmaktadır. 15 yıl üzeri ve 20 yıla kadar çalışan grubunu oluşturan bireylerin %72,7 (16 kişi)'ü fiziksel şiddete maruz kaldıklarında yasal prosedürü bilmektedir. Araştırmada dikkat çeken nokta söz konusu duruma ilişkin en az bilgiye sahip bireylerin %22,2 (8 kişi)'sinin 20 yıl üzeri çalışan bireyler olmasıdır.

Kuyumculuk imalat atölyelerinde çalışan bireylerin %42,4'ü kayıt dışı istihdam içinde yer almakta ve düşük gelir seviyesinde çalışmaktadır. Özellikle bekar çalışanlar ile kadınlar kayıt dışı istihdamın içerisinde yer alırken bu grup içerisinde bulunanların eğitim düzeylerinin düşük olması da dikkat çekicidir.

Türk kuyumculuk sektörüne gerekli teşviklerin sağlanması, bürokratik engellerin kaldırılması, vergi ile ilgili yüklerin azaltılması, belli bir teşvik politikasının uygulanması, bu sektörün artık tekstil ve turizm sektörleri ile aynı düzeyde rekabet etmesini sağlayacaktır. Bu noktada; sektörle ilgili önemli bir katkı, kuyumculuk imalat atölyelerinde çalışanların durumlarının tespiti ve geleceğe yönelik iyileştirmelerin yapılması için önem taşımaktadır.

Küreselleşme olgusu, gelişmekte olan ülkelerde ulusal pazarlardaki rekabetin uluslararası pazarlara taşınması gerektiği gerçeğini de ön plana çıkarmaktadır. Bu süreçte sektörlerin işletmelerin uluslararası rekabete dayalı bir yapılanma yönünde desteklenmesi ve sürdürülebilir bir yapı kazandırılmasının teşvik edilmesi önem kazanmaktadır.

Türk Kuyumculuk sektörünün uluslararası piyasalarda rekabet edebilme yeteneğinin yükseltilmesi ile belli başlı ülkelere yapılan işlenmiş mücevher ihracatının artık dünyanın birçok ülkesine dağılması gerçekleşecektir.

Kuyumculuk sektöründe imalatla kullanılan hammaddenin ağırlıklı altın olması sektörün finans sektörü ile yoğun bir işbirliği sürecini de gerekli kılmaktadır. Bu sebeple kuyumculuk sektörü ile finans sektörü arasında işbirliğinin artırılması ve kıymetli

madenlere dayalı türev ürünlerin riskten korunma amaçlı kullanımının desteklenmesi ihracatın gelişmesinde önem arz etmektedir.

Sektörde kullanılan hammaddelerin işlenmiş mamule dönüştürülmesinde yaratıcılığın önemli olması, işçilikle yüksek katma değer yaratılabilmesi ve yoğun el işçiliğinin yarattığı istihdam ve katma değer yüksekliği sektörün yetişmiş iş gücü ihtiyacını da ön plana çıkarmaktadır. Fakat sektörde kayıtsız çalışma varlığı ortadan kaldırılamamıştır. Bu sebeple üretimdeki gecikmeler sektöre yapılacak yatırımlarda risk maliyetini arttırmaktadır.

KAYNAKÇA

AKAT, İlder.

1984 *Endüstri Toplum Bilimi*, Ege Basım, İzmir.

AKDOĞAN, Abdurrahim.

1999 *Kamu Maliyesi*, 7. Baskı. Gazi Kitabevi Yayını, Ankara.

ALKİN, Erdoğan.

1995 *Ekonomik Rapor*, Ankara.

ANDAÇ, Faruk.

2003 *İş Hukuku Ders Kitabı*, Yargı Matbaası, Ankara.

AYTOĞU, Kaan Rasim.

1995 “Altın Sektöründe Liberalizasyon Politikası.”

Türkiye’de Altın Madenciliği, 3. Baskı, Yurt Madenciliği Geliştirme Vakfı Yayını, İstanbul.

BATUM, Ufuk.

2004 *Filler Tepişince*, 2. Baskı, Günizi Yayıncılık, İstanbul.

COŞKUN, Ali.

2003 “İnterview Söyleşi.”,

Gold Magazin Dergisi, Mayıs-Haziran Sayısı, 16, İstanbul.

CROSS, Jessica Fanny.

1994 “*Gold and Its Financial Derivaties.*”, United Kingdom, 255 pages, AAT C402790

ÇELİK, Nuri.

2000 *İş Hukuku Dersleri, Genişletilmiş 15. Bası, Beta Yayınları, İstanbul.*

DEMİR, Fevzi.

2005 *En Son Yargıtay Kararları Işığında İş Hukuku ve Uygulaması, 4.Bası, Birleşik Matbacılık, İzmir.*

DUYAR, Metin.

2005.... “KOBİ’lerin Uluslararası Rekabete Açılmasında Türk Kuyumculuk Sektörü.”, *Uluslararası Değerli Taşlar ve Metaller Sempozyumu Bildiri Kitabı*, Beril Reklam, İstanbul.

ERLER, Ayhan.

1997 *Türkiye Altın Potansiyeli ve Maden Kaynakları Kestirme Yöntemleri*, Ankara.

FAFT, R. ve D. HILLIER.

2004 “An International Inves Tigation of The Factors That Determine Conditional Gold Betas.”, *The Financial Review*, 473-488.

GÜRAN, N. ve İ. AKTÜRK.

1999....*Uluslararası İktisadi Kuruluşlar*, 4. Baskı, Isparta.

HACKMAN, J. R. ve OLDHAM, G. R.

1976 “Tesy of a Theory, Organization Behavior and Human Performance.”, *Motivation Trough The Desing of Work*, Volume. 16 Issue: 2, 250–279”.

HALAÇ, Ömer.

2005 *İstanbul Altın Rafinerisi Hizmet Yayınları*, Mart, İstanbul.

HANÇERLİOĞLU, Orhan.

1981 *Ekonomi Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul.

HEREKMEN, Aykut.

1972 *Teoride ve Türkiye’de Parafiskal Gelirler*, Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları, Sevinç Matbası, Ankara.

KARBETAY, Ahmet.

2005 “Türkiye’de Kuyumculuk Sektörü.”
Uluslararası Değerli Taşlar ve Metaller Sempozyumu Bildiri Kitabı, Beril Reklam, İstanbul.

KOCACIK, Faruk.

2000 *Çalışma Sosyolojisi*, Dilek Ofset Matbaacılık, Sivas.

LORDOĞLU, K. ve N. ÖZKAPLAN.

2003 *Çalışma İktisadı*, Der Yayınları, Yayın No: 358, İstanbul.

MALERBA, Franco.

2005 “Teknological Forecasting and Social Change.”, Cambridge, 1153–4.

MÜFTÜOĞLU, Tamer.

1989 *Türkiye’de Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler*, 3.Baskı, Desen, Ofset, Ankara.

OYGÜR, Vedat.

- 1995 “Türkiye’nin Altın Potansiyeli.”
Türkiye’de Altın Madenciliği, 3. Baskı, Yurt Madenciliği Geliştirme
 Vakfı Yayını, İstanbul.

ÖKTEM, M. Mutlu.

- 2005 “Kuyumculukta Ülkemiz Dünyanın Gözbebeği Olacak.”
Gold News Dergisi, Mart-Nisan, İstanbul.

ÖNDER, İzzettin.

- 2001 “Kayıtdışı Ekonomi ve Vergileme.”
İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, No: 23–24.

ÖZGÜL, A. Işın ve K. ATAY.

- 2003 “Mücevher ve Şarap.”
Gold News Dergisi Temmuz-Ağustos İstanbul.

SEYİDOĞLU, Halil.

- 2002 *Ekonomik Terimler Ansiklopedisi*, İstanbul.

STRAUB, Stephane.

- 2005 “Informal Sector: The Credit Market Channel.”
Journal of Development Economics, 299-321.

SÜMBÜLOĞLU, Vildan.

- 1988 *Araştırma Yöntemleri*, Hatipoğlu Yayınevi, Ankara.

ŞAHİN, Mehmet.

- 1991 *Genel İşletme I*, Anadolu Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler
 Yayını, Eskişehir.

TABAKOĞLU, Ahmet.

- 1998 *Türk İktisat Tarihi*, 4. Baskı, Dergah Yayınları, İstanbul.

TINAR, M.Y. ve Diğerleri

- 1995 *Bireysel İlgi Odağı Olarak Çalışma Yaşamı*, İ.İ.B.F., Çalışma
 Ekonomisi ve Endüstri İlişkiler Bölümü, D.E.Ü.

TOMANBAY, Mehmet.

- 2001 *Dış Ticaret Rejimi ve İhracatın Finansmanı*, 3. Baskı, Hatipoğlu
 Yayınevi, Ankara.

TURHAN, Gürbüz.

1980 “Genç İşçilerin Sağlık Sorunları.”

Genç İşçilerin Sağlık Sorunları Semineri, Türk-İş Yayını, Ankara.

TÜZMEN, Kürşat.

2004 “Söyleşi.”

Gold News Dergisi, Kasım-Aralık, İstanbul.

YAVUZ, Y. V.

1992 *Çalışma Hayatı ve İslam*, İstanbul

YILDIZ, N. ve H. BİRCAN.

1994 *Uygulamalı İstatistik*, 4. Baskı, Atatürk Üniversitesi Yayınları.

Erzurum.

ZAİM, Sabahattin.

1997 *Çalışma Ekonomisi*, 10. Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul.

İNTERNET ve DİĞER KAYNAKLAR

AKIN, Nesim. “Altın Bankacılığı”

[http://www.goldnews.com.tr/Turkce/yazilar.asp?yaziid=570&sayi,\(E.T.\).12.04.2005](http://www.goldnews.com.tr/Turkce/yazilar.asp?yaziid=570&sayi,(E.T.).12.04.2005)

ANTHROPOLOGY-WORKS.

<http://www.anthropology-works.org/sosyal/alanaras/hamamkoy.pdf.E.T.03.02.2006>.

BAŞLANGIÇ, Anıl Beril. “Kuyumculuk Sektörünün Vizyonu”

[http://www.izto.org.tr/NR/rdonlyres/7475BDA1-95B7-4855-B351-ADCE4362AFE/4470/kuyumculuk.pdf.\(E.T.\).23.01.2006](http://www.izto.org.tr/NR/rdonlyres/7475BDA1-95B7-4855-B351-ADCE4362AFE/4470/kuyumculuk.pdf.(E.T.).23.01.2006).

BİLGİYÖNETİMİ.

[http://www.bilgiyonetimi.org/cm/pages/mkl_gos.php?nt=163,\(E.T.\).25.12.2005](http://www.bilgiyonetimi.org/cm/pages/mkl_gos.php?nt=163,(E.T.).25.12.2005)

BOZKURT, Rıfat. “Türkiye’de Yarı Kıymetli Taşların Durumu”

http://www.turkishtime.org/sector_2/26_tr.asp,E.T.05.10.2005.

BUYTAERT, Annelies. SİMON,Heirman. CLAES,Rita ve VERZELE,Mario

“MOW of persons with significant disabilities Exploration view of their (re) intergration in the labor market.

[http://users.Uyent.be/rclaes/mow/mowdisabled.doc.\(E.T.\).24.05.2006](http://users.Uyent.be/rclaes/mow/mowdisabled.doc.(E.T.).24.05.2006).

CANAKTAN, Coşkun. “Devletleri Küçültmek İçin Üç Büyük Reform”

http://www.canaktan.org/canaktan-personal/canaktan_araştırmaları/devlet-reformu/aktan-ve-buyuk-reform-pdf.2006.

CERKEZKOYTŞO, (Çerkezköy Ticaret Sanayi Odası).

[http://www.cerkezkoytso.org.tr/ekosozluk/b.htm.\(E.T.\).28.12.2005](http://www.cerkezkoytso.org.tr/ekosozluk/b.htm.(E.T.).28.12.2005).

DARPHANE.

[http://www.darphane.gov.tr/sozluk.htm\(E.T.\).28.12.2005](http://www.darphane.gov.tr/sozluk.htm(E.T.).28.12.2005).

DİLOKULUBUL.

[http://www.dilokulubul.com.tr,\(E.T.\).22.12.2005](http://www.dilokulubul.com.tr,(E.T.).22.12.2005).

DOĞAN, Mehmet. “Türkiye’de Altın Üretim Teknikleri”

[http://www.Yunus.hacettepe.edu.tr/doğan/28html,\(E.T.\).22.12.2005](http://www.Yunus.hacettepe.edu.tr/doğan/28html,(E.T.).22.12.2005).

DPT, (Devlet Planlama Teşkilatı).

[http://www.dpt.gov.tr/sektor/sektor/htm\(E.T.\).25.12.2005](http://www.dpt.gov.tr/sektor/sektor/htm(E.T.).25.12.2005).

GEO, (Aylık Coğrafya Dergisi ve Bilim Dergisi).

Aralık, İstanbul, 2005.

GOLDAŞ, (Gold Anonim Şirketi).

http://www.goldas.com/yatirimcikosesi_genelbilgiler.asp,(E.T.).15.10.2005.

GOLD TURKEY.

Türkiye Ekonomi Bankası Yayını, Ankara, 1993.

KAMER, Cihan. “Kuyumcu Kent Projesi”

<http://www.goldnews.com.tr>.(E.T.).01.07.2005.

GOLD NEWS¹, “Efsanevi Maden: Altın”

İstanbul Kuyumcular Odası Yayını, Sayı.137 Mart-Nisan, İstanbul,2003.

GOLD NEWS², “Gümüş Eşya Sektörü Rotasını Arıyor”

İstanbul Kuyumcular Odası Yayını, Sayı.147 Kasım-Aralık, İstanbul,2004.

<http://www.goldnews.com.tr/Turkce/yazilar.asp?yaziid=549&sayi>,(E.T.).12.04.2005

GOLD NEWS³,

<http://www.goldnews.com.tr/Turkce/yazilar.asp?yaziid=460&sayi>,(E.T.).12.04.2005

GOLD NEWS⁴,

<http://www.goldnews.com.tr/Turkce/yazilar.asp?yaziid=531&sayi>,(E.T.).12.04.2005

GOLD SERVİS,

<http://www.goldservis.com/milyem.html>.(E.T.).28.12.2005.

Huit, w(2004).

Maslow's hierarchy of needs. Educational Psychology Interactive. Valdesta, GA.

Valdosta Stata University.

<http://chiron.valdosta.edu/whuitt/col/.rogsys/maslow.html>.(E.T.).24.05.2006.

İAB, (İstanbul Altın Borsası).

<http://www.iab.gov.tr/turkish/arşiv.php>,(E.T.).04.04.2005.

İBB¹, (İstanbul Büyükşehir Belediyesi).

<http://www.ibb.gov.tr/IBB/DocLib/pdf/bilgi hizmetleri/yayinlar/253>(E.T.).25.12.2005.

İBB², (İstanbul Büyükşehir Belediyesi).

<http://www.ibb.gov.tr/tr-TR/KenteBakis/IsVeEkonomi/>(E.T.).25.12.2005.

İGEME, (İhracatı Geliştirme Etüt Merkezi).

<http://www.igeme.org.tr/tur/yayin/detay/altin.htm>,(E.T.).15.10.2005.

İMMİB¹, (İstanbul Maden ve Metaller İhracatçı Birlikleri).

<http://www.immib.org.tr/mucevher/INDEX.ASP>,(E.T.).04.04.2005.

İMMİB², (İstanbul Maden ve Metaller İhracatçı Birlikleri).

<http://www.immib.org.tr/MADEN/INDEX.ASP>,(E.T.).04.04.2005.

İAR, (İstanbul Altın Rafinerisi).

İstanbul Altın Rafinerisi Hizmet Yayınları, Mart, İstanbul, 2005.

JMO, (Jeoloji Mühendisleri Odası).

<http://www.jmo.org.tr>.E.T.10.05.2005.

KİMYAOKULU,

<http://www.kimyaokulu.com/mineral/siniflama/nabitler/altin.htm>,(E.T.).14.04.2005.

KOSGEB, (Küçük ve Orta Büyüklükteki San. Gel. ve Destekleme İdaresi Baş.).

<http://map.kosgeb.gov.tr/docs/CCBest-TR.pdf>.(E.T.).02.02.2006.

KUMAŞ, Handan.

“Üniversite Hastanelerinde Çalışan Doktorların Çalışma Koşulları”

Cumhuriyet Üniversitesi ve Erciyes Üniversitesi Gevher Nesibe Tıp Hastanesi
Örneğinde, Yayınlanmamış Makale, Sivas, 2005.

MADEN, (Maden Mühendisleri Odası).

<http://www.maden.org.tr>.(E.T.).22.12.2005.

MTA¹, (Maden Tetkik Arama).

<http://www.mta.gov.tr/mineraller/kiymetlim.asp>,(E.T.).05.10.2005.

MTA², (Maden Tetkik Arama).

<http://www.mta.gov.tr/madenler/turmaden/tarih1.asp>,(E.T.).14.04.2005.

PARKGROUP,

<http://www.parkgroup.com.tr/articles/ParkGroup004.doc>,(E.T.).23.03.2005.

POPÜLER BİLİM.

Bilimsel Yayınlar Dergisi, Sayı.111, Ankara, 2003.

SİMYA.

Atasay Dergi YAZ’99, İstanbul,1999.

SOLMUŞ, Tarık.

İş Yaşamında Travmalar: Cinsel Taciz ve Duygusal Zorbalık/Taciz (Mobbing),
“İş Güç” Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi Cilt.7 Sayı.2 Haziran 2005.
ISSN: 1303–2860,2005.

<http://www.isgucdergi.org/pdf/tariksolmus.pdf>,(E.T.).20.05.2006.

SPK, (Sermaye piyasası Kurulu).

<http://www.spk.gov.tr/yayinlar/seminerkonferans/i2003/iab.pdf>,(E.T.).01.02.2005.

TCMB, (Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası).

<http://www.2.tcmb.gov.tr...>,(E.T.).12.04.2005.

TİSK, (Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu).

http://www.tisk.org.tr/isveren_sayfa.asp?yazi_id=1028&id=58,(E.T.).01.02.2005.

TUBİTAK, (Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu).

<http://www.biltek.tubitak.gov.tr>,(E.T.).15.10.2005.

TÜİK Yayını.

75. Yıl Hanehalkı İşgücü Anketi Kavramlar ve Yöntemler, DİE, Enstitüsü Matbaası,
2484, Ankara. 2001.

TÜİK¹, (Türkiye İstatistik Kurumu).

<http://www.tuik.gov.tr/nuts/81d3.xls>,(E.T.).10.10.2005.

TÜİK², (Türkiye İstatistik Kurumu).

<http://www.tuik.gov.tr/nuts>,(E.T.).10.10.2005.

TÜİK³, (Türkiye İstatistik Kurumu).

http://www.tuik.gov.tr/preistatistikTablo.do?istab_id=472,(E.T.).25.05.2006.

TURKİSTİME¹, (Türkiye İhracatçılar Meclisi Yayın Organı).

http://www.turkishtime.org/sector_2/10_tr.asp,(E.T.).01.02.2005.

TURKİSTİME², (Türkiye İhracatçılar Meclisi Yayın Organı).

http://www.turkishtime.org/sector_2/48_tr.asp,(E.T.). 01.02.2005.

YILMAZ, Selim. “Altının Ekonomik ve Hekonmik Boyutları”

<http://www.antimai.org/mkl/sy01altineb.htm>,(E.T.).12.04.2005.

EKLER

EK 1. İşçi Anket Formu

Değerli Katılımcı,

Katkılarınız ile gerçekleştirilecek olan bu çalışmada, “Türkiye’de Kuyumculuk Sektörü İmalat Atölyelerinde Çalışma Koşulları”nın ortaya çıkarılması hedeflenmektedir. Size sunulan anket formu: Fiziksel, sosyal, psikolojik (psiko-sosyal) ve iş organizasyonu çerçevesinde çalışma koşullarını ölçmeye yönelik sorulardan oluşmaktadır. Anket soruları, çoktan seçmeli, açık uçlu ve ölçekli yanıtları içermektedir. Yanıtlarınızın, eksiksiz olacağını umar, katkılarınızdan dolayı teşekkür ederiz.

Öğr. Gör. Şuayp KAYA
C.Ü. Akdağmadeni MYO

Yrd. Doç. Dr. Handan KUMAŞ
C.Ü. İ.İ.B.F.

DEMOGRAFİK ve SOSYAL ÖZELLİKLER:

1. Cinsiyetiniz?

- a. Kadın b. Erkek

2. Yaşınız?

- a. 13–17 arası b. 18–24 arası c. 25–31 arası
d. 32–38 arası e. 39–45 arası f. 46 üzeri

3. Medeni durumunuz?

- a. Bekar b. Evli

4. Eğitim durumunuz?

- a. Okur yazar olmayan
b. Okur yazar
c. İlkokul
d. İlköğretim
e. Ortaokul
f. Düz Lise yada Meslek Lisesi
g. Meslek Yüksek Okulu
h. Üniversite

5. Daha önce başka bir işte çalıştınız mı?

- a. Evet b. Hayır

6. Çalışma yaşamınızda toplam süreniz? ...yıl/ay

7. Çalıştığınız işi nasıl buldunuz?

- a. Ailem buldu
b. Tanıdık aracılığı ile
c. Kendim buldum
d. Okul aracılığı ile
e. Gazete ilanı ile

8. Çalıştığınız işyerindeki statünüz nedir? Yapmış olduğunuz iş için herhangi bir belge sahibi misiniz?

- a. Çırak b. Kalfa c. Usta d. Ustabaşı

9. Aylık ücret geliriniz? ...YTL, ...TL

10. Ücretiniz dışında herhangi bir geliriniz var mı?

- a. Yok b. Var

FİZİKSEL ÇALIŞMA KOŞULLARI:

11. Günlük iş saati yükünüz?

- a. 8–11 saat b. 12–15 saat c. 16 saat üzeri

12. Günlük fazla mesai süreniz?

- a. 1–3 saat b. 4–7 saat c. 8 saat üzeri

13. Fazla mesai ücreti alıyor musunuz?

- a. Evet b. Hayır

14. Günlük mesai süreniz içerisinde yeterli dinlenme hakkı ve süresi kullanabiliyor musunuz?

- a. Evet b. Hayır

15. Herhangi bir sosyal güvenlik kuruluşuna kayıtlı mısınız?

- a. Evet b. Hayır

16. İşyerinde iş kazasına uğradınız mı? (Yanıtınız hayır ise lütfen 18. soruya geçiniz.)

- a. Evet b. Hayır

17. İşyerinde iş kazası geçirme sayınız?

- a. 1–2 b. 3–4 c. 5 ve üzeri

18. İşyerinde meslek hastalığı ile ilgili probleminiz var mı?

- a. Evet b. Hayır

19. Yıllık ücretli izin hakkınızı kullana biliyor musunuz?

- a. Evet b. Hayır

20. Yıllık ücretli izin sürenizin artırılması gerektiğine katılıyor musunuz?

- a. Kesinlikle b. Kısmen c. Kararsızım d. Kısmen e. Kesinlikle
Katılmıyorum Katılmıyorum Katılıyorum Katılıyorum

21. İşyerinin teknik donanımı (alet, makine ve teknoloji kullanımı) yeterlidir.

- a. Kesinlikle b. Kısmen c. Kararsızım d. Kısmen e. Kesinlikle
Katılmıyorum Katılmıyorum Katılıyorum Katılıyorum

22. İşyerinde “Teknolojik İlerlemeleri” yeterince uygulanmaktadır.

- a. Kesinlikle b. Kısmen c. Kararsızım d. Kısmen e. Kesinlikle
Katılmıyorum Katılmıyorum Katılıyorum Katılıyorum

23. İşyerinde koruyucu ve önleyici iş aletleri donanımı yeterlidir.

- a. Kesinlikle b. Kısmen c. Kararsızım d. Kısmen e. Kesinlikle
Katılmıyorum Katılmıyorum Katılıyorum Katılıyorum

PSİKO-SOSYAL KOŞULLAR:

24. Atölyede fiziksel şiddete maruz kaldınız mı?

- a. Evet b. Hayır (cevabınız hayır ise insan kaynakları geçiniz.)

25. Atölyede sözel şiddete maruz kaldınız mı?

- a. Evet b. Hayır

26. Atölyede maruz kaldığınız sözel şiddetin sayısı?

- a. 1–2 b. 3–4 c. 5 ve üzeri

27. Sözel şiddeti uygulayan kişi?

- a. Meslektaşım b. Ustalarım c. İşyeri sahibi

28. Sözel şiddete maruz kaldığınızda tepkiniz ne oldu?

- a. Ben de şiddete başvurdum
- b. İkna etmeye sakinleştirmeye çalıştım
- c. Diğer arkadaşlarımı çağırdım
- d. Diğer(belirtiniz)...

İŞ ORGANİZASYONU ve HUKUKSAL ÇEVRE:

29. İşinizi yaparken bağımsız hareket ederek ve kabiliyetinizi kullanabildiğinize katılıyor musunuz?

a. Kesinlikle	b. Kısmen	c. Kararsızım	d. Kısmen	e. Kesinlikle
Katılmıyorum	Katılmıyorum		Katılıyorum	Katılıyorum

30. Çalıştığınız sektörün örgütlenme yapısı (sendikal haklar, toplu iş sözleşmesi/grev ve lokavt hakkı) ile ilgili bilgiye sahip misiniz?

- a. Evet
- b. Hayır

31. Çalıştığınız sektörde “Sendikal Haklar” ve “Toplu İş Sözleşmesi” yapabilme serbestisi olmalıdır.

a. Kesinlikle	b. Kısmen	c. Kararsızım	d. Kısmen	e. Kesinlikle
Katılmıyorum	Katılmıyorum		Katılıyorum	Katılıyorum

32. Kazandığınız ücret yeterlidir

a. Kesinlikle	b. Kısmen	c. Kararsızım	d. Kısmen	e. Kesinlikle
Katılmıyorum	Katılmıyorum		Katılıyorum	Katılıyorum

33. Çalıştığınız ortamda “ ücret, terfi, fiziksel çalışma koşulları, yönetime katılma, fırsatlardan eşit yararlanma, araştırma olanakları vb.” konularda kişiler arası eşit fırsatlar olmalıdır.

a. Kesinlikle	b. Kısmen	c. Kararsızım	d. Kısmen	e. Kesinlikle
Katılmıyorum	Katılmıyorum		Katılıyorum	Katılıyorum

34. İşyerinde performans dayalı ücret sistemi gereklidir.

a. Kesinlikle	b. Kısmen	c. Kararsızım	d. Kısmen	e. Kesinlikle
Katılmıyorum	Katılmıyorum		Katılıyorum	Katılıyorum

35. Mesleksel riskler anlamında tazminat talepleriniz olmalıdır.

- a. Kesinlikle b. Kısmen c. Kararsızım d. Kısmen e. Kesinlikle
Katılmıyorum Katılmıyorum Katılıyorum Katılıyorum

36. Fiziksel şiddete maruz kaldığınız durumlarda başvurulacak yasal prosedürü biliyor musunuz?

- a. Evet b. Hayır

37. İş kazası ve meslek hastalığı ile ilgili yasal prosedürü biliyor musunuz?

- a. Evet b. Hayır

38. Hukuki anlamda hangi kanunlara tabi olduğunuzu ve yasal haklarınızın neler olduğunu biliyor musunuz?

- a. Evet b. Hayır

İNSAN KAYNAKLARI:

39. İşyerinin performansı (başarısı/başarısızlığı) bireysel performansınızı etkilemektedir.

- a. Kesinlikle b. Kısmen c. Kararsızım d. Kısmen e. Kesinlikle
Katılmıyorum Katılmıyorum Katılıyorum Katılıyorum

40 İşyerinin performansının artması ekip çalışmasını artıracaktır.

- a. Kesinlikle b. Kısmen c. Kararsızım d. Kısmen e. Kesinlikle
Katılmıyorum Katılmıyorum Katılıyorum Katılıyorum

41. İşyeri ile ilgili alınan kararlarda eleştiri, beklenti ve isteklerinize önem verilmektedir.

- a. Kesinlikle b. Kısmen c. Kararsızım d. Kısmen e. Kesinlikle
Katılmıyorum Katılmıyorum Katılıyorum Katılıyorum

42. İşyerinde çalışanlar arasında iyi bir işbirliği ve dayanışma vardır.

- a. Kesinlikle b. Kısmen c. Kararsızım d. Kısmen e. Kesinlikle
Katılmıyorum Katılmıyorum Katılıyorum Katılıyorum

43. Çalıştığınız sektörde eğitime yer verilmeli ve süreklilik arz etmelidir.

- a. Kesinlikle b. Kısmen c. Kararsızım d. Kısmen e. Kesinlikle
Katılmıyorum Katılmıyorum Katılıyorum Katılıyorum

DİĞER SORULAR:

44.İşinizden memnun musunuz?

- a. Evet b. Hayır

45. Lütfen mesleğinizle ilgili sorunları belirtiniz?

I.

II.

III.

46. Çalıştığınız sektörün Türkiye ve Dünya'daki yeri hakkında bir bilgiye sahip misiniz?

EK 2. İşveren Anket Formu

Değerli Katılımcı,

Katkılarınız ile gerçekleştirilecek olan bu çalışmada, “Türkiye’de Kuyumculuk Sektörü İmalat Atölyelerinde Çalışma Koşulları”nın ortaya çıkarılması hedeflenmektedir. Size sunulan anket formu: Fiziksel, sosyal, psikolojik (psiko-sosyal) ve iş organizasyonu çerçevesinde çalışma koşullarını ölçmeye yönelik sorulardan oluşmaktadır. Anket soruları, çoktan seçmeli, açık uçlu ve ölçekli yanıtları içermektedir. Yanıtlarınızın, eksiksiz olacağını umar, katkılarınızdan dolayı teşekkür ederiz.

Öğr. Gör. Şuayp KAYA
C.Ü. Akdağmadeni MYO

Yrd. Doç. Dr. Handan KUMAŞ
C.Ü. İ.İ.B.F.

DEMOGRAFİK ve SOSYAL ÖZELLİKLER:

1. Cinsiyetiniz?

- a. Kadın b. Erkek

2. Yaşınız?

- a. 13–17 arası b. 18–24 arası c. 25–31 arası
d. 32–38 arası e. 39–45 arası f. 46 üzeri

3. Medeni durumunuz?

- a. Bekar b. Evli

4. Eğitim durumunuz?

- a. Okur yazar olmayan
b. Okur yazar
c. İlkokul
d. İlköğretim
e. Ortaokul
f. Düz Lise yada Meslek Lisesi
g. Meslek Yüksek Okulu
h. Üniversite

5. Daha önce başka bir işte çalıştınız mı?

- a. Evet b. Hayır

6. Çalışma yaşamınızda toplam süreniz? ...yıl/ay

7. Aylık geliriniz? ...YTL

8. İşyerinize ait kazancınız dışında herhangi bir geliriniz var mı? (Lütfen belirtiniz)

- a. Yok b. Var... YTL

FİZİKSEL ÇALIŞMA KOŞULLARI:

9. Günlük çalışma süreniz?

- a. 8–11 saat b. 12–15 saat c. 16 saat üzeri

10. Yıllık izin kullanabiliyor musunuz?

- a. Evet b. Hayır

11. İş kazasına uğradınız mı? (Yanıtınız hayır ise lütfen 14. soruya geçiniz.)

- a. Evet b. Hayır

12. İş kazası geçirme sayınız?

- a. 1–2 b. 3–4 c. 5 ve üzeri

13. İşlettiğiniz atölyede meslek hastalığı ile ilgili probleminiz var mı?

- a. Evet b. Hayır

14. İşyerinizin teknik donanımı (alet, makine ve teknoloji kullanımı) yeterlidir.

a. Kesinlikle	b. Kısmen	c.	d. Kısmen	e. Kesinlikle
Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Katılıyorum

15. İşyerinizde “Teknolojik İlerlemeler” yeterince uygulanmaktadır

a. Kesinlikle	b. Kısmen	c.	d. Kısmen	e. Kesinlikle
Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Katılıyorum

16. İşyerinizin koruyucu ve önleyici iş aletleri donanımı yeterlidir.

a. Kesinlikle	b. Kısmen	c.	d. Kısmen	e. Kesinlikle
Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Katılıyorum

PSİKO-SOSYAL KOŞULLAR:

17. İşyerinizde fiziksel şiddete maruz kaldınız mı?

- a. Evet b. Hayır

18. İşyerinizde sözel şiddete maruz kaldınız mı?

- a. Evet b. Hayır (Cevabınız hayır ise insan kaynakları sorularına geçiniz)

19. Maruz kaldığınız sözel şiddet sayısı?

- a. 1–2 b. 3–4 c. 5 ve üzeri

20. Şiddeti uygulayan kişi?

- a. Meslektaşlarım b. Çalışanlar c. Müşteriler

21. Sözel şiddete maruz kaldığınızda tepkiniz ne oldu?

- a. Ben de şiddete başvurdum
b. İkna etmeye, sakinleştirmeye çalıştım
c. Diğer arkadaşlarımı çağırdım
d. Diğer (belirtiniz)...

İŞ ORGANİZASYONU ve HUKUKSAL ÇEVRE:

22. İşinizi yaparken bağımsız hareket ederek ve kabiliyetinizi kullanıyorsunuz.

- a. Kesinlikle b. Kısmen c. Katılmıyorum d. Kısmen e. Kesinlikle Katılıyorum

23. Çalıştığınız sektörün örgütlenme yapısı (sendikal haklar, toplu iş sözleşmesi/grev ve lokavt hakkı) ile ilgili bilgiye sahip misiniz?

- a. Evet b. Hayır

24. Kazandığınız gelir yeterlidir.

- a. Kesinlikle b. Kısmen c. Katılmıyorum d. Kısmen e. Kesinlikle Katılıyorum

25. İşyerinizde “ücret, terfi, fiziksel çalışma koşulları, yönetime katılma, fırsatlardan eşit yararlanma, araştırma olanakları vb.” konularda kişiler arası eşit fırsatlar uygulanmaktadır.

- a. Kesinlikle b. Kısmen c. Katılmıyorum d. Kısmen e. Kesinlikle Katılıyorum

26. Fiziksel şiddete maruz kaldığınız durumlarda başvurulacak yasal yolları biliyor musunuz?

- a. Evet b. Hayır

27. İş kazası ve meslek hastalığı ile ilgili yasal prosedürü biliyor musunuz?

- a. Evet b. Hayır

28. Hukuki anlamda hangi kanunlara tabi olduğunuzu ve yasal haklarınızın neler olduğunu biliyor musunuz?

- a. Evet b. Hayır

İNSAN KAYNAKLARI:

29. Çalışanlarınızın performansı (başarısı/başarısızlığı) bireysel performansınızı etkilemektedir.

a. Kesinlikle	b. Kısmen	c.	d. Kısmen	e. Kesinlikle
Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Katılıyorum

30. İşyerinizin performansının artırılmasında ekip çalışması önemlidir.

a. Kesinlikle	b. Kısmen	c.	d. Kısmen	e. Kesinlikle
Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Katılıyorum

31. İşyeriniz ile ilgili alınan kararlarda çalışanlarınızın eleştiri, beklenti ve istekleri önemlidir.

a. Kesinlikle	b. Kısmen	c.	d. Kısmen	e. Kesinlikle
Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Katılıyorum

32. İşyerinde çalışanlar arasında iyi bir işbirliği ve dayanışma vardır.

a. Kesinlikle	b. Kısmen	c.	d. Kısmen	e. Kesinlikle
Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Katılıyorum

33. Sektörde eğitime yer verilmeli ve süreklilik arz etmelidir.

a. Kesinlikle	b. Kısmen	c.	d. Kısmen	e. Kesinlikle
Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Katılıyorum

DİĞER SORULAR:

34. İşinizden memnun musunuz?

- a. Evet b. Hayır

35. Lütfen mesleğinizle sorunları sıralayınız?

I.

II.

III.

36. Çalıştığınız sektörün Türkiye ve Dünya'daki yeri hakkında bir bilgiye sahip misiniz, lütfen belirtiniz?

EK 3. TCMB Tarafından Hazırlanan Sektörel Dağılım

I-Tarım, Avcılık ve Ormancılık	
II-Balıkçılık	
III-Madencilik ve Taşocakçılığı	Enerji Üreten Madenlerin Çıkarılması Kömür, Linyit Madenciliği ve Benzer Madenlerin Çıkarılması Taşkömürü Madenciliği Linyit Madenciliği Enerji Üretmeyen Madenlerin Çıkarılması <u>Metal Cevherleri Madenciliği</u> Demir Dışı Metal Cevherleri Madenciliği (Uranyum ve Toryum Hariç) Diğer Madencilik ve Taşocakçılığı Taşocakçılığı Kum ve Kil Ocakçılığı Başka Yerde Sınıflandırılmamış Madencilik Faaliyetleri
IV-İmalat Sanayi	Gıda, Meşrubat ve Tütün Ürünleri Sanayi Gıda ve Meşrubat Sanayi Et ve Et Ürünleri İşlenmesi ve Saklanması Balık ve Balık Ürünlerinin İşlenmesi ve Saklanması Meyve ve Sebzelerin İşlenmesi ve Saklanması Bitkisel Ve Hayvansal Yağların (Sıvı ve Katı) Üretimi Süt ve Süt Ürünleri Üretimi Un, Nişasta ve Nişastalı Ürünlerin Üretimi Hayvansal Yem Üretimi Diğer Gıda Ürünlerinin Üretimi Alkollü ve Alkolsüz İçecek Üretimi Tütün Ürünleri İmalatı

	Tekstil ve Tekstil Ürünleri Sanayi Tekstil Sanayi Tekstil Elyaflarının Bükülmesi ve Terbiyesi ve İplik Üretimi Tekstil Üretimi Tekstil Perdahlama Konfeksiyon Dışında Hazır Tekstil Ürünleri Üretimi Diğer Tekstil Ürünleri Üretimi El Örgüsü, Nakış İşi ve El Dokuması El Örgüsü, Nakış İşi ve El Dokuma Ürünleri Üretimi Hazır Giyim, Kürk İşlenmesi ve Boyama Sanayi Deri Giyim Eşyası Üretimi Diğer Giyim Eşyası ve Aksesuarları Üretimi Deri ve Deri Ürünleri Sanayi Deri Tabaklama ve Sepileme Terlik, Ayakkabı Üretimi Ağaç ve Ağaç Ürünleri Sanayi Kaplama Ürünleri Üretimi İnşaatlarda Kullanılan Doğramalar ve Marangoz Ürünleri Üretimi Diğer Ağaç Ürünleri İle Mantar, Hasır ve Yonga Levha Üretimi Kağıt Hamuru, Kağıt, Kağıt Ürünleri ile Yayım ve Basım sanayi Kağıt Hamuru, Kağıt ve Kağıt Ürünleri Üretimi Kağıt Hamuru, Kağıt ve Karton Üretimi Kağıt ve Karton Ürünleri Üretimi Yayım, Basım Sanayi ve Kayıtların Tıpkı Basımı Yayım Sanayi Basım Sanayi ve Buna Yönelik Hizmetler Kok Kömürü, Rafine Petrol Ürünleri ve Nükleer Yakıt Üretim Sanayi
--	--

Kimya Sanayi
Temel Kimyasal Maddeleri Üretimi
Diğer İnorganik Ana Kimyasal Maddelerin İmalatı
Diğer İnorganik Ana Kimyasal Maddelerin Üretimi
Kimyasal Gübre ve Azotlu Bileşiklerin İmalatı
Plastik Hammaddelerin İmalatı
Tarımsal İlaçlar, Veteriner İlaçları, Tarımsal Amaçlı Kimyasal Maddelerin Üretimi
Boya, Vernik ve Benzeri Kaplayıcı Maddeler ile Matbaa Mürekkebi ve Macun Üretimi
Eczacılık ve Tıpta Kullanılan Kimyasal ve Bitkisel Kaynaklı Ürünlerin Üretimi
Sabun ve Deterjan, Temizlik ve Cilalama Mad, Parfüm, Kozmetik ve Tuvalet Mal.
Sabun ve Deterjan, Temizlik ve Cilalama Maddeleri Üretimi
Parfüm, Kozmetik ve Tuvalet Malzemelerinin Üretimi
Diğer Kimyasal Ürünlerin Üretimi
Başka Yerde Sınıflandırılmamış Diğer Kimyasal Ürünlerin İmalatı
Kauçuk ve Plastik Ürünler Sanayi
Plastik Ürünler Üretimi
Diğer Metal Dışı Madenler Sanayi
Cam ve Cam Ürünleri Sanayi
İnşaat Amaçlı ve Isıya Dayanıklı ve Dayanıksız Seramik Ürünleri Üretimi
Seramik Fayans ve Karo Üretimi
Pişmiş Kilden Tuğla, Kiremit ve İnşaat Malzemesi Üretimi
Çimento, kireç ve Alçı Üretimi
Beton, çimento veya Alçı Ürünleri Üretimi
Taşların Kesilmesi, Şekillendirilmesi ve Cilalanması
Diğer Metal Dışı Madenlerin Üretimi

	Metal Ana Sanayi ve İşlenmiş Metal Ürünleri Üretimi Metal Ana Sanayi Demir, Çelik ve Demir Alaşımları Üretimi Boru Üretimi Demir ve Çeliğin Diğer İlk İşlemleri Demir-Çelik Dışındaki Metal Ana Sanayi Metal Döküm Sanayi İşlenmiş Metal Ürünleri Sanayi Metal Yapı Malzemeleri Üretimi Tank, Sarnıç, Metal Muhafaza ile Kalorifer Kazanı ve Radyatör Üretimi Metallerin dövülmesi, Preslenmesi, Baskılanması ve Yuvarlanması, Toz Metalürjisi Çatal, Bıçak Takımı, El Aletleri ve Genel Hırdavat Malzemesi Üretimi Diğer Fabrikasyon Metal Eşyaların Üretimi Makine ve Teçhizat Sanayi Mekanik Güç Üreten ve Kullanan makinelerin üretimi Genel Amaçlı Diğer makinelerin Üretimi Tarım ve Ormancılık Amaçlı Makinelerin Üretimi Takım Tezgâhları Üretimi Diğer Özel amaçlı Makine Üretimi Ev Aletleri (Başka Yerde Sınıflandırılmamış) Üretimi Elektrikli ve Optik Aletler Sanayi Elektrikli Makine ve Aletler (Başka Yerde Sınıflandırılmamış) Sanayi Elektrik Motorları, Jeneratörler ve Transformatörlerin Üretimi Elektrik Dağıtım ve Kontrol Ekipmanları Üretimi İzole Edilmiş Enerji Nakil Hatları ve Kablo Üretimi Diğer Elektrik Ekipman (Başka Yerde Sınıflandırılmamış) Üretimi
--	--

	Radyo, TV ile İletişim Cihaz ve Aletleri Sanayi Elektrikli Devre Elemanları, Tüpler ile Diğer Elektrikli Parça Üretimi Radyo, TV Vericileri ile Hatlı Haberleşme Cihazları Üretimi Radyo, TV Alıcısı, Ses ve Görüntü Kaydedici Aletler ve Bunlarla İlgili Araç. Üre. Tıbbi Cihaz, Hassas Ölçüm aletleri, Optik Gereç ve Saat Sanayi Tıbbi Cihazlar, Ameliyat Aletleri ve Ortopedik Gereçlerin Üretimi Ulaşım Araçları Sanayi Motorlu Araçlar, Treyler, Römork, Yarı Römork İmalat Sanayi Motorlu Araçlar Üretimi Motorlu Araçlar İçin Yedek Parça, Aksesuar ve Motor Üretimi Diğer Ulaşım Araçları sanayi Gemi ve Tekne Yapımı Sanayi Mobilya sanayi ve Başka Yerde Sınıflandırılmamış İmalat Sanayi Mobilya İmalatı <u>Kuyumculukla İlgili Madenlerin İmalatı</u> Başka Yerde Sınıflandırılmamış Diğer İmalat Sanayi
V-Elektrik Üretimi ve Dağıtımı	
VI-İnşaat	
VII- Toptan ve Perakende Ticaret	

VII- Otel ve Restoranlar	
VIII- Taşımacılık, Depolama ve Haberleşme	
IX-Finansal Aracılık	
X-Emlak Komisyonculuğu, Kiralama ve İşletme Hizmetleri	
XI-Eğitim	
XII-Sağlık ve Sosyal Hizmetler	
XIII-Diğer Toplumsal, Sosyal ve Kişisel Hizmetler	

Kaynak: TCMB, <http://www2.tcmb.gov.tr/...E.T.12.04.2005>